

קונטרס

זהיר טפי

ליקוט הלכות ומנהגי תפילין

- שיש בהם משום חידוש -

ע"פ הוראות ומנהגי רבותינו נשיאינו אדמו"רי חב"ד

נלקט ונערך בעה"י ע"י

אברהם חיים זילבר

מרום כנען, עיה"ק צפת

– הוצאה שני' עם תיקונים –

י"ט טבת ה'תשע"ח

תשורה

לרגל חגיגת הבר מצוה של

הת' שניאור זלמן שי' זילבר

פתח דבר
(להוצאה השנייה)

באשר ההוצאה הראשונה אזלה מן השוק – וע"פ בקשת רבים – הנני מו"ל את קוני "זהיר טפ" על הלכות ומנהגי תפילין, בהוצאה חדשה ומתוקנת.

המהדורה הנוכחית י"ל לרגל שמחת הבר-מצוה של בננו היקר התי שניאור זלמן שי, ויה"ר שיגדל לתורה לחופה ולמעשים טובים ונראה ממנו רוב נח"ר חסידותי.

למען הסדר הטוב לא שינינו את מספרי הסעיפים וההערות במהדורה זו, ואת כל התיקונים וההוספות שיבצנו בתוך הסעיפים וההערות הקיימות בתוספת כוכבית כגון *5, כנהוג בלקו"ש.

ואפיריון נמטיי לגיסי היקר, ספרא וסייפא, הרה"ג ר' **שבת** י. **שי' פרידמן**, פעיה"ק צפת, שהעיר הערות חשובות ומועילות על כל דפי הקונטרס, בעת שלימד בו הלכות תפילין לתמימים, ושיבצתים במהדורה הנוכחית.

כמו"כ יישר כח לרבים וגם טובים שהעירו וליבנו כמה נושאים הנידונים בהקונט' ובתוכס הרה"ח **מנחם מענדל שי' זילברשטרום**, פעיה"ק צפת. וזכות הרבים תלוי בהם.

א. ח. זילבר

י"ט טבת ה'תשע"ח, צפת עיה"ק

פתח דבר (להוצאה הראשונה)

לרגל חגיגת הבר-מצוה של בננו בכורנו היקר אהרן יצחק שיי – הננו שמחים להגיש לידידינו ומכרינו שבאו להשתתף בשמחתנו לקט¹ צנוע בעניני תפילין, ובו שני שערים נפתחים:

חלק ראשון: מקבץ של מנהגים, הוראות והנהגות רבותינו נשיאינו במצוות תפילין, החל מההכנות להנחתם בבוקר ועד לחליצת תפילין דר"ת, דיני איטר, כשרות התפילין ובדיקתן ועוד.

חלק שני: הלכות הנוגעות לאני"ש והתמימים היוצאים ל"מבצע תפילין" – אחד החידושים של דורנו שייסד כ"ק אדמו"ר וכבר נתפשט בחוגים רבים מישראל – לזכות רבים מאחינו מבנ"י בהנחת תפילין, ובו מפורטים פרטי ההוראות של הרבי בנוגע למבצע זה וכן הלכות הנוגעות לבעיות ומצבים שונים המזדמנים ב"מבצעים".

ואמנם הלכות ומנהגי תפילין ע"פ שיטת חב"ד כבר לוקטו ונדפסו מכבר בכמה ספרים² ובפרט בשנים האחרונות, וכן סוכמו בריבוי פרטים בחוברות³ ובתשורות לברי-מצוה⁴, ולא באנו בבמה זו, כי אם להדגיש ולחדד, לברר וללבן, לסכם ולנמק את ההלכות והמנהגים שיש בהם משום חידוש, כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים⁵.

וזאת למודעי, שבשנים האחרונות יצא לאור קונטרס נאה בשם "תפילין – הלכה למעשה" (רי"י בקשי, אלול תשס"ח), ואם יקרא בו הקורא עלול הוא לחשדני שהתעטפתי באצטלא שאינה שלי, לכן מצד "והייתם"⁶ נקיים" מוכרחני להבהיר שחומר רב ומראי-מקומות רבים העתיקו מחיבורי הדל (שהופיע משנת תשס"ד בהמשכים בקובצי 'התמים') כפי שאכן ציין זאת המחבר בהקדמתו לקונטרס הנ"ל. ועד"ז הוא בנוגע לחלק מהחומר שבפרק 'מבצע תפילין' בספר 'המבצעים כהלכתם' (רי"ש ביסטריצקי, שבט תשס"ט). ורק במקומות בודדים הוספתי במהדורה הנוכחית איזה חידושים ותיקונים שמצאתי בספרים הנ"ל. ות"ח להם.

כאן המקום להזכיר בספר את אבי מורי ר' אליעזר ז"ל שעודדני והמריצני להו"ל את הדברים שכתבתי, ושעל שמו קראתי את החיבור, כמאמר⁷ "אבן" במאי הוי זהיר טפני, ואכן אפשר לומר שאבא ז"ל היי "זהיר טפני" במצוות תפילין – כידוע שרכש לעצמו ולצאצאיו תפילין משובחות ויקרות ביותר, וגם לחתן הבר-מצוה דן עוד הספיק להזמין יומיים לפני פטירתו, וכן נזהר כל ימיו שלא לשוח שיחה בטלה בתפילין. ויה"ר שיהי הלימוד בלקט זה לעילוי נשמתו.

¹ לקט זה - ברובו - הופיע לראשונה בהמשכים בירחון "התמים" שנת תשס"ד - תשס"ה (גליונות כ"ו - כ"ט) שיל"ע"י הרב שניאור זלמן שי' הרצל והת' ישראל שניאור זלמן שי' ווילנסקי, ואח"כ סודר מחדש במערכת הערות התמימים דישיבת חח"ל צפת ת"ו בניצוחו של הת' שלום יהודה לייב שי' גינזבורג וניתוספו בו ריבוי נושאים ומראי מקומות לתועלת הרבים ועכשיו עבר עיבוד נוסף וניתוספו בו עוד מ"מ וציונים רבים שנשמטו בהוצאות הקודמות.

² שערי הלכה ומנהג ח"א. שו"ע הקצר ח"א. שבח יקר. אור התפילה ח"א. ועוד.

³ מנהגי מלך. קובצי "התקשרות" (מדור ההלכה להגר"ש שי' גינזבורג), קונ' "הליכות מבצעים" (ברינא ה'תשנ"ח), תשורה מנישואי רי"י בקשי (תשס"ד). ועוד רבות.

⁴ של הת' עי"צ למברג (תשנ"ו). לוי"צ ארנשטיין (תשנ"ו). מ"מ אלטיין (תשנ"ז). מ"מ נאנגל (תשנ"ז). ועוד.

⁵ ולהעיר, שע"פ הוראת הרבי הידועה למי שהחסיר פעם אחת להניח תפילין דר"ת (או תפילין דרש"י ח"ו) ללמוד ולשנן את ההלכות הצריכות דהלכות תפילי (ראה להלן סעיף כ"ט) – הרי ליקוטים כאלו, הנדפסים בפורמט שנוח לנשאו עמו - יכול לזרז את אלו שאירע להם כך.

⁶ במדבר לב, כב. וראה יומא לח, א.

⁷ שבת קיח, ב.

וזאת הברכה אשגר לאמי מורתי – תבלחט"א – מ' **ראשה איידל** שתחי' ובעלה היקר הר' **משה צבי רובינשטיין** שיחי' על העידוד והתמיכה בכל צעד ושעל עד הגיעונו הלום. יאריך השי"ת ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים וימשיכו להשפיע טוב וחסד בסביבתם ויראו רוב נחת דקדושה מכל יוצ"ח שיחיו. ומנשים באהל תבורך זוג' מ' **דבורה לאה** שתחי' העומדת לימיני בכל עת, צופי' הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל, "שלי ושלכם שלה הוא".

ויה"ר שבזכות מצוות תפילין בכלל ו"מבצע תפילין" במיוחד - יפול פחד על אויבינו, כמאמר הגמרא⁸ "כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. . . אלו תפילין שבראש" ובקרוב ממש נזכה לביאת משיח צדקנו יבא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו תיכף ומיד ממש.

ידידם ומוקירים, **אברהם חיים זילבר**

מרום כנען, צפת עיה"ק

ז' מרחשון ה'תשע"ב

תוכן העניינים:

חלק א' - מנהגי הנחת תפילין:

תפילין דרש"י – א'-ב' זמן הנחתן. ג'. הכוונה וההתבוננות בזמן ההנחה. ד'-ה'. אופן הנחת תש"י וקשירתם. ו'-ז'. הפסק בין תש"י לתש"ר ושימוש במראה. ח'. כשמשתמש בתפילין של חברו. ט'. מיקומו המדוייק של התש"ר. י'. הפסק בדיבור לאחר הנחת תפילין של ראש לפני סיום קשירת רצועה של יד. י"א. אופן וצורת הקשירה בסיום הנחת תפילין של יד. י"ב. נטילת ידים לאחר הנחת התפילין. י"ג. שיחה, אכילה ושתייה כשהתפילין עליו. י"ד-ט"ו. זהירות בכבוד הרצועות. ט"ז. נישוק התפילין. י"ז-כ'. חליצת התפילין וקיפולם.

תפילין דר"ת – כ"א. התחלת הנחתן. כ"ב. כיוון התפילין דר"ת במקומן. כ"ג. הפסק בהם. כ"ד. לימוד משניות בהם. כ"ה. טעה והחליף רש"י בר"ת. כ"ו. סימון התפילין דר"ת. כ"ז. סוף זמן הנחתן.

שונות – כ"ח. תפילין דשימושא רבא וראב"ד. כ"ט. חיסר יום בהנחת תפילין דרש"י או ר"ת ח"ו. ל'. פרטי דיני איטר-יד (י"שמאליי). ל"א-ל"ב. דיני תפילין לאבל ובתשעה באב. ל"ג-ל"ה. כשרות הבתים והרצועות. ל"ו. בדיקת התפילין. ל"ז-ל"ח. זהירות בכיס התפילין.

חלק ב' – מבצע תפילין:

ל"ט. השימוש בתפילין של אחר. מ'. זמן היציאה למבצעים. מ"א-מ"ב. אופן היציאה למבצעים. מ"ג-מ"ד. סוג התפילין. מ"ה-מ"ו. ההנהגה במקום שלכאורה אינו ראוי לומר בו דברי קדושה. מ"ז. הכניסה למקום ההנחה. מ"ח-מ"ט. דוכן התפילין וחומר החלוקה. נ'. דף ק"ש לדוברי שפות שונות. נ"א. הדפסת גלויות מאישי ציבור המניחים תפילין. נ"ב. שתיה במבצעים. נ"ג. שאלת "אך יו גויישי?". נ"ד. הנחת תפילין למי שלא נטל ידיו. נ"ה. ברכת התפילין. נ"ו. ההנהגה כשמניח רק תש"ר. נ"ז. אופן הזהירות מהעברה על המצות. נ"ח. עמידה בעת שהיהודי מניח. נ"ט. הנחת תפילין רגילות לאיטר יד. ס'. הנחת תפילין אחר השקיעה. ס"א. נפלו התפילין ח"ו.

מקרים חריגים במבצע תפילין – ס"ב. מי שאחר מניח לו תפילין. ס"ג. סיוע מאשה להנחתן. ס"ד. גבס על ידו השמאלית. ס"ה. נקטעה ידו השמאלית. ס"ו. נקטעה אצבע האמצעית. ס"ז. נשתתקה ידו הימנית. ס"ח. מי שחוקקים לו קעקועים. ס"ט. ענוד שעון או טבעת. ע'. שערותיו צבועים או לבוש בפאה. ע"א. כשאינו לבוש כדבעי. ע"ב. תפילין ליהודי ערל.

חלק א' - מנהגי הנחת תפילין

זמן הנחתן

א. אין⁹ נוהגין בפועל להניח תפילין בקריאת ק"ש קטנה שלפני התפילה אף כשטועמים מזונות אח"ז (לפני התפילה), אא"כ¹⁰ היתה לו "עצת רב חב"די" מפורשת לעשות כן.

ב. ב"היום יום"¹¹ נכתב שמניחים את התפילין קודם אמירת פרק "איזהו מקומן". אבל יש לציין שבמכתב מיו"ד סיון ה'תשל"ו¹² כותב כ"ק אדמו"ר: "...כנראה לא ידוע לכת"ר שמנהגנו לומר בבית בהשכמה כל סדר ברכות השחר, פ' העקידה. . וסדר הקרבנות וכו' עד הודו, ובביהכ"נ מתחילים מ"הודו". ונתחבטו בזה הכותבים בגליוני ההערות¹³ ויש מהם¹⁴ שכתבו שכן נהג כ"ק אדמו"ר בעצמו (להניח התפילין רק לפני "הודו").

⁹ ע"פ שיחת ש"פ שלח תשי"ב (תורת מנחם ח"ו עמ' 15). אבל העיר לי א' מחברי ועד להפצת שיחות בארה"ב שמעשה בא' שכתב לכ"ק אדמו"ר אודות תלמידו שמכינו לבר-מצוה ורוצה שהתלמיד יחזור שיחה זו (דש"פ שלח הנ"ל) בהבר-מצוה, וע"ז ענה לו הרבי: "בדרך כלל שרייבט דער חוזר זייער גוט, אבער אמאל איז דאס היפך הכוונה" [=בדרך כלל כותב ה"חוזר" טוב מאוד, אבל לפעמים זהו היפך הכוונה]. כמו"כ לפלא שכמה פעמים ניסו להכניס שיחה זו להגהה (בכמה לשונות), ולפועל לא הגייה הרבי אף פעם.

אולם לאידך גיסא מעיר הרה"ת רמ"מ ש' ויילשאנסקי (במכ' לקובץ "התמים" גליון כ"ד עמ' 9) שבלק"ש חל"ג עמ' 152 הע' 28 (שהגיה הרבי בשנת תשמ"ט) מביא סימוכין להנהגין לקרות ק"ש לפני הנחת תפילין ומציין ג"כ: "וראה שיחת ש"פ שלח תשי"ב הנ"ל! וד"ק.

¹⁰ ע"פ מענה כ"ק אדמו"ר. וזאת למרות שהמנהג בליובאוויטש הי' כן להניח כמ"ש בקונ' עץ החיים סכ"ה: "בשעה שביעית ומחצה יתאספו כולם אל הזאל הגדול אחרי הנחת תפילין וקריאת שמע ואחר שתיית טיי". וראה מאמרו של הר' שני"ז ש' הרצל בקובץ "התמים" גל' כג עמ' 50 ואילך ושם שבנוגע לפועל (אכילה קודם התפילין) הורה פעם הרבי "כעצת רב חב"די".

¹¹ י"ט מנחם אב. ספר המנהגים עמ' 5. וכ"ה בסידור עם דא"ח עמ' 718 גם למניחים ב' זוגות.

¹² נד' בס' נצוצי אור עמ' 74 ומשם הועתק לשערי הלכה ומנהג ח"ה סי' א.

¹³ שאולי זו רק "משנה ראשונה", מכיון שהמכתב נדפס שם בלי חתי"ק. – שמעתי כ"ז מידי הרב ישראל נח ש' וויכנין וכן הבא לקמן בהערה הבאה.

¹⁴ בהערות וביאורים אהלי תורה גליון תתכ"ו עמ' 81, מובאת עדותם של כמה מ"שומרי משמרת המקדש" שמשנת תשמ"ט כשהרבי נשאר בחדרו הקדוש ב-770 גם בלילה היו ערים כל הלילה ליד חדרו של הרבי מבחוץ והיו שומעים באשמורת הבוקר את הרבי אומר ברכות השחר עד הודו ממש, והיה אפשר לשמוע בבירור כמה מלים מתוך ה"ג מדות שהתורה נדרשת בהן.

אבל מי שכבר התחיל להניח תפילין קודם "מה טובו", ימשיך גם הלאה להניחם שם¹⁵.

הכוונה וההתבוננות בזמן ההנחה

ג. יכוון בהנחתו "שצונו הקב"ה לכתוב ד' פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים כדי שזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו ואשר לו הכח והממשלה לעשות בעליונים ובתחתונים כרצונו, וצונו להניחן על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח שנשעבד הנשמה שהיא במוח וגם תאות ומחשבות לבנו לעבודתו ית', שע"י הנחת תפילין יזכור את הבורא וימעט הנאתו". – לשון אדה"ז בשולחן (סי' כ"ה סי"א) ובסדרו. וטוב¹⁶ להשתדל לשנן נוסח כוונה זו בע"פ, כדי שיזכור היטב – בעת ההנחה – את כל פרטי הכוונה.

ולהעיר ממשי"כ העט"ז¹⁷ "אם אינו יודע הכוונה [הנ"ל] נמצא התפילין במוח ובזרוע כמו אבנים ח"ו". ואף שמבואר בלקו"ש¹⁸ שאין הכוונה כפשוטה שלא קיים המצוה ח"ו, אבל אעפ"כ ברוחניות העניינים ה"ז (בנוגע אליו) כאילו היתה מצות תפילין כאבנים ח"ו, ולא הוה קיום מצוה בשלמות¹⁹.

בכמה אגרות²⁰ עורר כ"ק אדמו"ר גם ע"ד ההתבוננות הדרושה ע"פ חסידות, כמבואר בתניא קדישא רפמ"א: "וגם יתבונן איך שאור א"ס ב"ה הסוכ"ע וממכ"ע הוא רצון העליון הוא מלוּבש . . . בציצית ותפילין אלו . . . ודרך פרט בתפילין ליבטל וליכלל בחי' חכמתו ובינתו שבנפשו האלקית בבחי' חכמתו ובינתו של א"ס ב"ה המלוּבשות דרך פרט בפ' קדש והיה כי יביאך דהיינו שלא להשתמש בחכמתו ובינתו שבנפשו בלתי לה' לבדו וכן ליבטל וליכלול בחי' הדעת שבנפשו הכולל חו"ג שהן יראה ואהבה שבלבו בבחי' דעת העליון הכולל חו"ג המלוּבש בפ' שמע והיה אם שמוע והיינו כמ"ש בש"ע לשעבד הלב והמוח כו".

אבל אין²¹ נוהגים לומר "לשם יחוד" לפני הנחת תפילין, כ"כ²² מנהגנו לאומרו רק פעם אחת בהתחלת היום (לפני ברוך שאמר), כיון²³ שאמירת ה"לשם יחוד" שבהתחלת היום היא בתוקף גדול כ"כ שנמשך ופועל על כל היום כולו, בנוגע לכל המצוות שמקיימים במשך היום²⁴.

¹⁵ היכל מנחם ח"ג עמ' רסג.

¹⁶ מפי הרב אהרן יעקב שי' שוויי, מחברי הבד"צ דק"ק קראון הייטס.

¹⁷ שו"ע א"ח ריש סי' כ"ה.

¹⁸ ח"ו עמ' 273 – מיוסד על המפורש בשו"ע בכ"מ – עי"ש.

¹⁹ שם עמ' 274, ועד"ז בביאור דברי הבאר מים חיים פ' שופטים.

ולהעיר ממשי"כ א"ז בקצות השלחן סי' ח' בבדה"ש סקמ"ג, וז"ל: "וראיתי להעתיק בזה מש"כ בשער התפלה להגה"ק בעל באמ"ח בתשובה א', וז"ל: אחז"ל (מנחות מג, ב) כל שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו בחזקתו הוא שלא יחטא ולכאורה אנו רואים בני אדם גם בני איש ששלוש אלה יעשו להם ואינם בטוחים מן החטא, ואולם כי לכאורה ה"ל לומר מי שיש לו תפילין על ראשו, כי הלא על הראש הם התפילין ולא בראש. ואמנם במי שהם על ראשו לבד ואינם משימם בראשו לשום מחשבתו בהן הרי הוא כמו שמוניחן על הכותל... – עי"ש.

וקרובים הדברים למה שכתב (הבאמ"ח) בפירושו עה"ת המצויין בלקו"ש שם.

²⁰ אג"ק ח"ח עמ' קצה. ח"א עמ' קנג. ובעמ' שמ: ". . . יהי הבר מצוה שלך . . . ותבקש את הר"מ והר"י שלך שילמדו אותך בהדגשה הדרושה ריש פרק מ"א בתניא בהאמור שם בהנוגע לתפילין, כי כמו שמתחילים בהנחת תפילין בגשמיות בתור הכנה לזמן חיובם ע"פ שולחן ערוך, הנה הוא הדין בהנוגע להכנה ברוחניות".

²¹ ס' המנהגים ע' 3. אף שע"פ כתבי האריז"ל צריך לאמרו לפני כל מצוה ומצוה. ויישוב מנהגנו בפנים. ומה שכ' ב"שער הכולל" פ"ו סק"ב שלא נמצא מזה בפע"ח – כבר העיר כ"ק אדמו"ר באג"ק ח"ז ע' שח שאשתמיטת' שנמצא בהשמטות לפע"ח – ע"ש וראה ג"כ בהנסמן בשו"ע הקצר ח"א ע' 265 הע' 86.

²² ע"פ שער הכולל שם. ולהעיר מלשון אדה"ז בלקו"ת דברים סא, ב: "לשם יחוד קוב"ה שנתייסד קודם התפלה" – שו"ע הקצר שם הע' 88.

²³ לשון כ"ק אדמו"ר ביחידות עם הרה"ג וכו' הרב מרדכי אליהו ז"ל – סה"ש ה'תשנ"ב ח"ב עמ' 454.

²⁴ ואף שהנחת התפילין היא לפני אמירת ה"לשם יחוד" (ואיך יחול עליו ה"לשם יחוד" למפרע) – אולי יש ליישב בדרך אפשר, ע"פ מש"כ אדה"ז בסי' כ"ה סכ"ג (להדעה שאם הפסיק בין תש"י לש"ר מברך ב' ברכות על ש"ר) "ובעת שמברך ברכה ראשונה על תש"ר שהיא ברכת להניח תפילין טוב למשמש בתש"י בשעת ברכה, משום שהמשמוש הוא חשוב כאילו מניחה עכשיו על הקיבורת, ועל זה שייך לברך להניח תפילין", שעפ"ז י"ל גם בנדר"ד דמכיון שבשעת התפילה (שאחרי ברוך שאמר) נוהגין למשמש כמה פעמים בתפילין, כמבואר בשו"ע – הרי זה נחשב "כאילו מניחה עכשיו על הקיבורת" וממילא חל ה"לשם יחוד" גם על מצות תפילין להבא ולא למפרע.

אופן הנחת תפילין של יד וקשירתם

ד. מפי השמועה²⁵ שהרבי הניח את התשיי על הקיבורת מיושב ונעמד להברכה. אולם, מפי הרי"ל שי גרונר שמעתי שהי' נוכח ריבוי פעמים בעת הנחת תפילין ומעולם לא ראה את הרבי יושב בעת ההנחה.

ובנוגע לפועל, אנו אין לנו אלא דברי בן-עמרם^{25*}: "תפילין של יד – (הוראה) **לרבים** – הכל בעמידה: ברכה, הנחה, חליצה".

כמו כן מסר הרי"ג שהרבי

(א) נהג לנשק הן את התפלה שיי, והן את הקשר (היו"ד) קודם ההנחה.

(ב) לפני הנחת תשיי הסיר את הכיסוי (המרובע) מעל התשיי והחזירו אחר הז' כריכות.

אבל יש להעיר ש(כנראה) בתפילין של הרבי אין נקב באמצעו של כיסוי זה, ואולי זהו טעם ההורדה^{25**}.

משא"כ במשך התפילה כותב הרבי בפירושו²⁶ שנוהג לשים "תיק התפילין של יד" על התפילין כל משך זמן התפילה בכדי לשמור הפינות, ומסיים: "ומובן שנחתך בהתיק החלק שכנגד היו"ד, בכדי שלא יזח היו"ד מן הבית, ומתאים לדברי הזהר הק"י".

ה. יש הנוהגין לפתוח הקשר של התשיי בכל יום ולחזור ולהדקו בעת ההנחה. וקבלה ביד כמה מזקני החסידים²⁷ שזהו כוונתו של אדה"ז בסידורו²⁸, שכתב: "ואח"כ יהדק הרצועה בתוך הקשר כדי לקיים מצות וקשרתם" - שמחדש שצריך ליצור את הקשר בכל יום מחדש.

אבל, במכ' מהרי' יצחק מאיר שי גורארי²⁹ מפרט כמה יחידויות שלו (כולל עם אביו הרשי"ז ז"ל) ושל עוד תמימים ששאלו על נושא זה אצל כ"ק אדמו"ר, ותוכן המענות שקבלו:

(א) הרבי לא היה נוכח בעת הנחת התפילין אצל כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע.

(ב) הרבי בעצמו נהג כפי שלימדו אביו הרלו"צ ז"ל לקראת הבר מצוה **ללא** פתיחת הקשר והידוקו.

(ג) היות ויש בזה שאלה של הפסק בין הברכה והמצוה, הנה אם רוצה בדוקא יכול הוא לקשור **קודם הברכה**, או שאחרי שיגמור הנחת התפילין יחלצם ויניחם עוה"פ בפתיחת הקשר והידוקו.

(ד) לשאול מזקני החסידים³⁰.

אולם, מעדותו של המזכיר הרי"ל שי גרונר עולה בבירור שלאחר הברכה פתח הרבי את הקשר וחזר והדקו!

ועד"ז י"ל בדא"פ בנוגע למצות ציצית, דאף שמברכין עלי' קודם ה"לשם יחוד" – הרי ממשמשי' בה (ומנשקין) כמ"פ בזמן התפילה, והרי ידועה ההלכה לענין ברכת ציצית כשמברך לאחר זמן הלבשה (שר"ע אדה"ז סי' ח' ס"כ) "ימשמש בציציותיו . . . דהמשמוש הוא כאילו לובשו עכשיו" וממילא חל ה"לשם יחוד", עכ"פ במקצת, גם על להבא. וכן בנוגע למצות ק"ש, דאף שמצוי שקורין ק"ש בזמנה לפני ה"לשם יחוד" – הרי מעיקר הדין תיקנו לקרות ק"ש עם ברכותי' בזמנה, כמבואר בשו"ע אדה"ז סי' מ"ו ס"ט ולכן ניחא שתיקנו גם ה"לשם יחוד" לפני קריאה זו (עם ברכותי'). ודר"ק.

ועדיין צ"ע מדוע תיקנו ה"לשם יחוד" לפני ברוך שאמר ולא מיד אחר ברכות השחר, שאז הוא לפני קיום מצוות הני"ל כפשוטן. ולפלא שלא העירו בזה בספרי הלכה ומנהג.

²⁵ מנהגי מלך (הוצ' שני') עמ' 14. וראה שו"ע אדה"ז סכ"ה סכ"ז. ס' המנהגים עמ' 4. אבל ראה המצויין בשבח יקר עמ' 26 הע' 8.

^{25*} "רשימות היומן" ע' תכז. נד' ג"כ בשלחן מנחם ח"א עמ' פה. וש"נ.

^{25**} אבל העירני גיסי הרב שבתי י. שי' פרידמן שבכפ"ח גל' 784 עמ' 80 כתבו שהתשיי של הרבי הי' פתוח מכל הצדדים. וצ"ע.

²⁶ אג"ק ח"ב עמ' תלג ומוסיף שם: "אבל בתפילין של כ"ק מו"ח אדמו"ר חלק זה (שכנגד היו"ד) בשלמות הוא. שמזה מובן שלא הי' שם התיק במשך זמן התפילה, ובודאי שגם כ"ק אדמו"ר (אביו) נהג כן". וראה ג"כ – ע"ד מש"כ בפנים – בס' "היכל מנחם" ח"א עמ' רי.

²⁷ וביניהם: הרז"ש דבורקין ז"ל, הר' מרדכי ישע'י גרונר ז"ל ועוד. וראה גם לקו"ש ח"א עמ' 227 שמוזכרת דעה זו (ללא הכרעה בנוגע למעשה).

²⁸ הל' תפילין, קטע המתחיל "ויכוין".

²⁹ ס' מקדש מלך ח"ד עמ' תצט. וראה ג"כ מש"כ בזה הרא"ל ז"ל קפלן בקובץ 'תפארת מלך' (כפ"ח ה'תשנ"ה) עמ' 22.

³⁰ מענה לאחיו הר' נתן שי' גורארי' ששאל אח"כ אצל כמה מזקני החסידים ואמרו בפירוש שלפי זכרונם, בליובאוויטש לא פתחו את הקשר כל יום.

ויש³¹ המתווכים, שחשש ההפסק המדובר הוא רק כאשר פותחים את הקשר לגמרי וחוזרים וקושרים, משא"כ אם פותחים מעט לית לן בה, שהרי בכמה מקרים זה נצרך עבור פעולת ההנחה עצמה; שכאשר הקשר הוא מדאי מהודק צריך לפתחו קצת לשחרר הרצועה ואחר הקשירה צריך להדקו בחזרה כי הוא רפוי מדאי, ולכן משערים³² שזהו פשר הנהגת הרבי לפתוח ולסגור הקשר - שאולי הי' רק מעט לצורך ההנחה כראוי. ועצ"ע בנוגע למעשה.

הפסק בין תפילין של יד לשל ראש ושימוש במראה

ו. בין³³ הנחת תשי"י לש"ר אין להפסיק כ"א ל"דבר שבקדושה", היינו, ברכו, איש"ר וכיו"ב (כמו בברכות ק"ש). וחוב³⁴ לענות להני"ל אף שעייז גורם לברך ("על מצות תפילין") על ש"ר.

ומיהו³⁵ אם כשלא יכרוך הז' כריכות על היד יהי לו פנאי להניח התש"ר ולענות עם הצבור – לא יכרכם עתה וישלים הז' כריכות אחר הנחת תש"ר. ובתנאי שיהיו התש"י מהודקים היטב שלא יזוזו ממקומם.

אם כבר הפסיק לעניית איש"ר וכיו"ב קודם להנחת תפילין ש"ר – יש אומרים³⁶ שיכול כבר לענות גם על שאר ה"אמנים" (כמו בפסוקי דזמרה), הואיל וכבר צריך בלא"ה לברך על ש"ר. אבל לכו"ע לא יפסיק לברוך-הוא-וברוך-שמו ואמנים שאחר "דאמירן בעלמא" וכיו"ב.

ז. יש³⁷ ליזהר שלא להפסיק בהליכה ד' אמות בין הנחת תשי"י לש"ר, כיון שהברכה על הש"י היא גם על הש"ר. וזה מצוי כשמחפשים מראה ליישר התפילין ש"ר, ובינתיים הולכים למקום המראה קודם ההידוק על הראש. ובדאי שיש ליזהר שלא ללכת מחדר לחדר³⁸ קודם ההידוק על הראש היטב.

ולעצם השימוש במראה ליישור התפילין של ראש, הנה ב' צדדים בזה: דבשנת תשי"ז³⁹ כתב הרבי [במענה לשאלה ש"כאשר מניח תפילין של ראש אינו יכול להכריע אם מונחים על מקומם הראוי]: "ידועה ההנהגה בזה שמבקשים את הנמצא אצלו שיראה אם מונחים במקומם, ופשוט דין תוה"ק שסומכין על זה, וכמו בכ"כ ענייני התורה". כן ישנה התבטאות בשיחות הרבי הרי"צ⁴⁰ שאין זו "עבודה" ואפשר לשאול את חברו. ולאידך גיסא ישנו "מעשה רב" מכ"ק

31 הר"מ שי' גורארי' במכ' הנ"ל וכן שמעתי מהר"י שי' אופן שפתיחת הקשר מעט - מוכרח בד"כ, כשהוא מהודק מדאי, כבפנים.

32 היות ולא ברור מעדות הריל"ג שי' אם פתח מעט או הרבה ולאידך ישנו מה שהעיד כ"ק אדמו"ר על עצמו שלא פתח כנ"ל.

33 סידור אדה"ז הל' תפילין ד"ה "בד"א".

34 קצת השלחן סי' ח' בבדה"ש ס"ק ל"ג. שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' סט. ואם שומע מחדר אחר בביהכ"ס – לא יענה (כן העלה גיסי הר' שבת י. שי' פרידמן ב"בירור מנהגים - סדר היום והלילה" עמ' 96 הע' 8)

35 שערי תשובה סי' כ"ה סק"ט. מ"ב ס"ק ל"ח. קצוה"ש שם.

36 כן העלה בס' "הפסק בתפלה" (לר' יואב שי' למברג, תשס"א) עמ' נט, ולמד כן מנימוקו של אדה"ז (סכ"ה סכ"ב) לכך שבתפילין דר"ת או המניח תפילין בחול המועד מותר להפסיק "כיון שאינו גורם לברך ברכה שאינה צריכה על תש"ר", ומזה למד שה"ה בתפילין דרש"י במקרה שכבר הפסיק. וכן הביא (הנ"ל) מהר"ב שי' הרץ, ששמע מפי הרה"ח ר' דובער חן ששמע כן להלכה מהגה"ח ר' פרץ חן ע"ה.

אבל דודי הרה"ג הרב יעקב הלוי שי' הורוביץ העיר לי שעפ"ז צ"ע, מדוע לא כתב אדה"ז בשולחנו (ועכ"פ בסידורו) חידוש הנוגע למעשה שיש לענות בין ש"י לש"ר דרש"י כל הנוסח דמודים דרבנן – הואיל ובלאו הכי מפסיק להתבנות "מודים אנחנו לך" – ולכן לדעתו, אין לך בו אלא חידושו להפסיק רק ל"דברים שבקדושה". וצ"ע בנוגע למעשה. [ור"י שי' למברג טוען (שם) שאכן אין להפסיק למודים דרבנן בין ש"י לש"ר - ע"ש טעמו ונימוקו. וצע"ג לחדש כזאת].

37 דרכי חיים ושלוש אות נב בשם נימוקי אר"ח סכ"ח, וז"ל: "ישנם בנ"א שבהיותם בעלי מחשבות והרגל נעשה טבע, שלוקחים התפלה של ראש בידם ועוקרים רגליהם והולכים ד' אמות או יותר בשעת הנחת תפילין על הראש קודם ההידוק וצריכין ליזהר שלא לעשות כן דזהו הוי הפסק בין ש"י לש"ר רק במקומם יעמדו עד אחר הברכה וההידוק כראוי".

38 שאז נקרא הפסק לדעת אדה"ז בהל' נט"י סקס"ו ס"א.

39 אג"ק ח"ד עמ' שסד.

40 בסה"ש תש"ד עמ' 111, וזלה"ק: "ניט ווי די וועלכע קוקען אין א שפיגעלע זען אויב די תפילין זיינען גלייך און מיינען, אז דאס איז שוין עבודה, עס באדארף טאקע זיין גלייך, נאר מ'קען דאס פרעגן ביי א צווייטען און מ'באדארף לערנען חסידות, אז מען זאל האבן מיט וואס צו דאווענען [= שלא כאלה המסתכלים במראה לראות אם התפילין מונחות במקומן וחושבים שזה כבר עבודה, התפילין אמנם צריכות להיות מכוונות, אך יכולים הרי לשאול את השני, וצריכים ללמוד חסידות, שיהיה במה להתפלל].

אדמו"ר הזקן (ונדפס בלקווי"ש⁴¹) שהשתמש במכסה קופסת טבק לכוון התפילין. כמו"כ העיד לי המזכיר הרילי"ג שי שב"מגירת התפילין" בחדרו הק' של הרבי, היתה מונחת מראה בקביעות [ואולי יש לחלק בין אדם רגיל שמסתובב בין אנשים ונוח לו לשאול, לבין הנהגת הרבי שהניח תפילין לבדו בחדרו. ודו"ק].

כשמניח תפילין של חבירו

ח. מי⁴² שמניח תפילין של חבירו (וראה לקמן סעיף ל"ט באיזה תנאים מותר להשתמש בהם ללא רשות) – ישתדל לבדוק אם קשר התש"ר מתאים למידת ראשו בזמן שאינו מתכוון עדיין להניח תפילין, ואז יגדיל או יקטין הקשר, כי אם יעשה זאת בין הנחת תש"י לתש"ר (היינו קודם ההידוק⁴³) – הנה למרות שאינו מהווה הפסק כיון שמתעסק בתפילין עצמם⁴⁴ – הרי לכתחילה אסור להפסיק אפילו בדברים שהם לצורך הנחת תפילין אלא א"כ אי אפשר בעניין אחר⁴⁵. וכן אם יסדר הקשר ממש לפני הנחת תש"י – אינו כדבעי, דכשנוטל התש"ר לפותחה ואינו מניחה מיד הרי הוא מעביר על המצוה⁴⁶.

מיקומו המדויק של התש"ר

ט. כותב רבנו הזקן בשולחנו⁴⁷: "וצריך להיות כל התפילין במקום שעושה קרחה דהיינו שקצה התחתון של התיתורא יהי מונח על מקום התחלת עקרי השער במצחו".

לצערנו, ישנם מי מהמקושרים החושבים שאולי א"צ להקפיד בזה כ"כ, היות וגם אצל הרבי הי' נראה לפעמים שהתפילין מונחות במקום נמוך ממקום השיער. ולהוציא מליבם, חשוב להביא כמה עובדות ותשובות הרבי⁴⁸ בנידון:

1. פעם⁴⁹ אחת מסר הרה"ח ר' אברהם סענדר ז"ל נעמצאו ציור מעשה-ידיו שבו נראה הרבי עטור בטלית ותפילין. בתמונה נראו התפילין של ראש שמוטות במקצת למטה מן המקום שבו לכאורה עליהן להיות מונחות. הרבי הגיב: מדוע צויירו התפילין כך, הדבר עלול לגרום שאנשים יסיקו שכך צריך להיות...".
2. הרב⁵⁰ נ. המתגורר בעיר לייקווד, צייר פעם את הרבי מעוטף בטלית ותפילין והביא את הציור מתנה לרבי. הרבי הגיב שהתפילין בציור נמוכים ממקומם האמיתי ועל כן יתקן את הציור ולא יראה את הציור לשום אדם עד שיתקן מקום התפילין.

⁴¹ ח"ג עמ' 853. ושם, שההוראה מהסיפור: שגם ללא שבירה ניתן לכוון את התפילין של ראש, שענין התפילין – שעבוד המוח והלב להקב"ה. ולאיסור "לא ילבש" ליכא למיחש בזה, כמו שהביא בהלכה ברורה ח"ב בהוספות עמ' מא בשם כנסת הגדולה, רעק"א ועוד גדולי האחרונים שהמנהג להקל להשתמש במראה אף שלא לצורך מצוה – ע"ש בארוכה. והעולה משם, שחומרת בעל "דברי חיים" ז"ע בזה היא דעת יחידאה.

⁴² הערת גיסי הרב שבתי י. שי' פרידמן – נדפס בספרו "בירורי מנהגים - סדר היום והלילה" עמ' 86..

⁴³ כי כל זמן שלא הונחו במקומם המדויק לא נקרא עדיין שהניחם (שו"ע הקצר פ"ד והע' 44, 45 ועד"ז ראה להלן ס"ט ובהערות שם), וכן קודם שהידקם לא נק' שהניחם כמ"ש אדה"ז ס"ה ס"ז שההידוק הוא תחילת העשי'.

⁴⁴ וע"ד מש"כ אדה"ז ס"ה ס"ג.

⁴⁵ שו"ע אדה"ז שם ס"כ.

⁴⁶ שו"ע אדה"ז שם סכ"ו. ואף שעכשיו אינו רוצה עדיין להניח התש"ר – הרי מכיון שהוא מעוניין לקיים עכשיו המצווה בשלמותה ולא משנה לו מצ"ע הסדר (רק שהתורה קבעה שיניח קודם ה"ר) – נק' מעביר על המצוה, וע"ד שמצינו בביהמ"ק שהכהן היה צריך מעיקר הדין לדשן המזבח הפנימי קודם להטבת שתי הנרות כיון שפוגע במזבח תחילה, אלא דאין מעבירין על המצות (ראה אנצ' תלמודית ערך "אין מעבירין") ולכאו' הרי אינו מעוניין לדשן עכשיו ולא כנ"ל - כ"ז מהערת גיסי הנ"ל וראה שם בארוכה.

⁴⁷ סי' כ"ז סי"ד.

⁴⁸ סיפורים ועובדות אלה העתקתי - עם ציון מקורם - מ"תפילין הלכה למעשה" (רי"י שי' בקשי) עמ' 19.

⁴⁹ "משבחי רבי" (רמ"מ שי' לאופר) עמ' 19.

⁵⁰ שבועון ב"מ גל' 369 עמ' 38.

3. במכתבו של הרבי למר דוב לענט⁵¹ (תרגום חפשי מאנגלית): "מקום הנחת התפילין של ראש הוא – כפשוטו – מפורש בשולחן-ערוך. אם שמת לב על איש מסויים שנראה שהניח תפילין נמוך מקו השיער, בלי ספק היינו מפני שקו-השיער של אותו אדם נסוג, וממרחק קשה לך לקבוע איפה הי' באמת הקו המקורי. לאידך, גם אפשר שבאותו זמן נשמט השל-ראש בלי ידיעת אותו האדם, אע"פ שבד"כ הוא בודק מקומם על ראשו, כנדרש לפי ההלכה".

ולהעיר מדברים חריפים בנדון מפי כ"ק אדמו"ר הרי"צ^{51*} ש"הנחת תפילין שלא במקום הנכון. . גרוע מאשר אי הנחת תפילין ר"ל. מי שאיננו מניח תפילין ר"ל, יודע שהוא קרקפתא דלא מנח תפילין, וכאשר יחשוב אי פעם על עצמו, מה יהי' אתו. . סוף סוף יבוא הזמן שיאמר בעצמו, מספיק ודי, צריכים להתחיל להניח תפילין. . ואילו זה שמניח את התפילין שלא כתיקונם, הרי לאמיתו של דבר הוא גם כן אינו מניח תפילין, אלא שהוא חושב שהוא מניח, הרי שהרחמנות עליו גדולה מאד".

הפסק בדיבור לאחר הנחת תפילין של ראש לפני סיום קשירת רצועה של יד

י. בקצוה"ש⁵² פוסק אא"ז הגרא"ח נאה ז"ל, שאחר שהניח תש"ר נכון שלא להפסיק בשיחת חולין עד גמר כל ההנחה, דהיינו אחר שיכרוך הג' כריכות על האצבע ויקשור – מיוסד על דברי אדה"ז בסידור⁵³ (וכ"כ בשולחן⁵⁴ ומקורו ברמב"ם⁵⁵ בנוגע לשיעור הרצועה) "ובסוף הכריכות יקשור", כ"כ⁵⁶ הקשירה שקושר הרצועה בסוף הכריכות היא מכלל מצות "וקשרתם" – ע"ש.

וב"אשכבתא דרבי⁵⁷ להגרמ"ד רבין ז"ל כותב שאולי מטעם זה נהג כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע שלאחר כריכת הז' כריכות על הזרוע כרך את כל מותר הרצועה על כף היד **וקשרה והדקה היטב** ורק אח"כ הניח הש"ר – היינו שע"ז כבר קיים מצות "וקשרתם" לכל הדעות ולא נצרך להמתין עד לקשירה האחרונה שלאחר הג' כריכות.

אמנם בקצוה"ש ב"הערות⁵⁸ מביא דברי האשכד"ר ומשיב עליו ומסיק דאף אם עושין כהנהגת אדני"ע עדיין מהנכון שלא יפסיק בשיחת חולין עד אחר הג' כריכות, כיון שגם הם שייכים למצות תפילין (ולשיעור הרצועה) ולכן גם אם קשרה היטב לפני"ז – עדיין לא קיים המצוה בכל שלמותה. עיי"ש.

והנה, בזמננו נתגלה ברשימות כ"ק אדמו"ר⁵⁹ שנושא זה הועלה כבר איזה שנים לפני"ז באגרת קודש להרא"א הכהן יאלעס ז"ל בה כותב לו הרבי דממשמעות דברי הרמב"ם בתשובה שלו⁶⁰ עולה דאסור להפסיק בדיבור עד לסיום הקשירה, אבל ממשיך: **"ולא ראיתי נזהרין בזה"** ומיישב מנהג העולם ע"פ גירסא אחרת בתשו' הרמב"ם, ומסיים: **"ובכ"ז צ"ע"**.

⁵¹ נדפס בתשורה לחתונת לענט-לעוונטל, מנ"א תשנ"ח עמ' 31. וראה תשובה בלה"ק בסגנון דומה ב"מאוצר המלך" ח"ב עמ' 133.

^{51*} משיחת ליל כ' כסלו תרצ"ב, נד' בלקוטי דבורים ח"ד עמ' 1524 [ובמתורגם ללה"ק ח"ה עמ' 1116], וז"ל (בתרגום ללה"ק): "מדי דברי בענין התפילין, ברצוני להעיר, שאלה ששומרים להניח תפילין במקומות הנכונים, ראש ויד, כפי הדין, הרי יש שחושבים שזה הידור מצוה ומבטלים את הנכתב בספרים הקטנים ובקולי הקורא המעוררים להיות זהיר בזה. הנה חוב על כל יהודי לדעת ולהעיר לזולת ולעורר בבתי הכנסת על כך, להיות זהירים בהנחת תפילין במקום הנכון, הנחת תפילין שלא במקום הנכון הרי זה כמו שלא הניחו תפילין ח"ו" [בלק"ד המתורגם ללה"ק ח"ה עמ' 1116 תרגמו "הרי זה כאילו לא הניחו תפילין", אבל במקור באידיש (ח"ד עמ' 1524) נכתב: "איז דאס גלייך ח"ו ווי מי לייגט ניט קיין תפילין". וכמו שנאמר ג"כ בהמשך השיחה - נעתק בסוף הסעיף בפנים].

ולהעיר ג"כ מדברי המשנה ברורה סי' כ"ז סק"ג: "ורבים נכשלים באיסור זה וטועים לומר שהקצה העליון מתחיל ממקום השער ועיקר התפילין מונח על המצח ועוברים על איסור דאורייתא דכל התפילין צריכין להיות מונחין במקום שיש קרחה דהיינו שיהי' אפילו קצה התחתון של התיתורא מונח על מקום התחלת עיקרי השער. . וכל בעל נפש זהיר לחבירו וילמדם שלא יכשלו בזה כדי שלא יהיו ח"ו בכלל פושעי ישראל בגופן דזהו קרקפתא דלא מנח תפילין וגם הברכה הוי לבטלה...".

⁵² סי' ח' סי"א.

⁵³ ד"ה "אחר שהניח".

⁵⁴ סי' כ"ז סי"א.

⁵⁵ הל' תפילין פ"ג ה"ב.

⁵⁶ בדה"ש שם סקמ"ב. ועי' ב"הערות" בסוף ח"א דקצוה"ש דף פו ע"ב ואילך שמאריך להוכיח שיטתו מכו"כ מקורות וכו'.

⁵⁷ ברוקלין תשי"ג. עמ' 34 הע' 21.

⁵⁸ ח"א דף פ"ז ע"ב.

ובנוגע לפועל, יש מוכיחין דאין לחוש להפסק אחר הנחת הש"ר – מהא דראינו ריבוי פעמים⁶¹ שכ"ק אדמו"ר נכנס לביהכ"ס קודם סיום כריכת הרצועות של יד, ותוך כדי הליכתו ממלמלין שפתיו הק' (אולי סיום "איזהו מקומן"⁶²) ורק אח"כ סיים הקשירה – הרי דאין חשש הפסק אז⁶³.

אבל לפענ"ד, אף את"ל שיש מכאן ראייה שמותר להפסיק לדברי קודש (אמירת איזהו מקומן וכדו') – עדיין אי"ז ראייה שמותר להפסיק **בדברי חולין**, והרי הלי בקצוה"ש הוא "נכון שלא להפסיק בשיחת חולין".

ואסמכתא לחילוק זה ניתן למצוא בהוראת כ"ק אדמו"ר הידועה⁶⁴ "כדאי ונכון להניח תפלין דר"ת תיכף אחרי התפילה שאז מקושר לברכת תפלין דרש"י (שאינו דומה הפסק תפלה להפסק עניני חול"⁶⁵)" – עכלה"ק. – הרי חזינן דגם בהפסק יש נפק"מ אם הוא דברי תפלה או דברי חולין, וראוי ליהרהר בזה.

אופן וצורת הקשירה

בסיום הנחת תפלין של יד

יא. בנוגע לסוג הקשירה בסיום הרצועה דהש"י – הנה בקצוה"ש⁶⁶ האריך להוכיח (על יסוד ד' הרמב"ם ואדה"ז⁶⁷) דבעינן "קשירה תמה" היינו גם קשירה שלימה וגם מתקיימת – עיי"ש. ובאותיות פשוטות: שצריך קשר גמור ממש לאחר הכריכות, וכתב לעשותו כתבנית יו"ד.

אבל בהנהגת כ"ק אדמו"ר נתפרסם בכמה מקומות⁶⁸ שאינו נוהג כן, רק תוחב קצה הרצועה בתוך הכריכה. וכן מובן ג"כ ממשמעות ד' הערוך השולחן שכתב⁶⁹: "ויקשור, כלומר, שיתחב הרצועה באופן שתתקיים".

אמנם בא' ההתוועדויות⁷⁰ של המשפיע הרה"ח ר' ראובן ז"ל דונין, תיאר בפני התמימים בפרטיות את סדר הקשירה אצל כ"ק אדמו"ר: שלאחר שמסיים לכרוך הרצועה על פס ידו הק' – תוחבה ג' פעמים זה לצד זה סביב הכריכות, ולאח"ז תוחבה לתוך הסיבוב השני ומשם יוצאת הרצועה לחוץ מצד מעלה.

⁵⁹ חוב' כח. האגרות הם מיום כ' אייר תש"ב, והמשך הענין באג' מכ"ו אייר.

⁶⁰ נדפסה בשו"ת הרמב"ם פאר הדור סי' ע"ג. ולהעיר שהגרא"ח בהערותיו (שם דפ"ז ע"א) כיון לאותו מקור ובנה יסודותיו על סמך תשובה זו.

⁶¹ התקשרות גליון תלא עמ' 14 הע' 61 ע"פ יומן "רשימות תשכ"ה", עדות ר"צ שי' גלינשטיין משנת תשמ"ח, מנהגי מלך עמ' 14. וכן העיד לי הרה"ת לוי שי' גאלדשטיין ע"פ מה שראו עיניו.

⁶² אבל ראה לעיל (ס"ב) שי"א שהרבי הניח תפלין קודם "הודר" (היינו לאחר אמירת "איזהו מקומן"). ודו"ק.

⁶³ ויש שדחו הוכחה זו, שאולי הרבי אזיל כמנהג אדנ"ע להדק הרצועה קודם להנחת הש"ר וממילא כבר קיים מצות "וקשרתם" (כדברי האשכנז"ר הנ"ל בפנים. ולא חש לחומרת הגרא"ח הנוספת שגם באופן זה מהנכון שלא יפסיק), אבל כבר העיד הרי"צ שי' גלינשטיין שבשנת תשמ"ח הבחין שהרבי נכנס לביהכ"ס כשהרצועה כרוכה עדיין על הזרוע ללא קשירה וראה ג"כ קובץ "מנהגי מלך" עמ' 14 ס"ו [ועדיין אי"ז ראי' חותכת, כפי שהעיר גיסי רש"י שי' פרידמן שאולי הי' זה לאחר שסיים הקשירה ש"י והנחת ש"ר כמנהג אדנ"ע ושוב התייר הקשירה כדי לכרוך הג' כריכות ודו"ק].

⁶⁴ לקו"ש חכ"א עמ' 358. שערי הל' ומנהג ח"א עמ' עב.

⁶⁵ וראה ג"כ דרכי חיים ושלוש אות סב: "בין תפלין דרש"י לר"ת השיח כ"פ עם תלמידיו במילי דחסידותא וכיוצא".

⁶⁶ בהוספות שם דף פח ע"ב.

⁶⁷ נסמנו כאן לעיל הערות 54 ו-55.

⁶⁸ "שבח יקר" עמ' 30 הע' 33. שו"ע אדה"ז החדש סי' כ"ז הע' עב.

⁶⁹ סי' כ"ז ס"ט. ובס' שבלי הלקט ס"י כ"ה מוסיף טעם לזה: דכשם שבלולב אנו נוהגין לקשור רק פ"א ושוב מעגל וכורכן סביב ומתוך כך מהודק יפה והוי כאילו קושרן ב"פ וא"כ גם בנדו"ד שמכניס הרצועה תוך העניבה ומדקדק על הזרוע. . מהני כמו ב' קשרים.

⁷⁰ סיפרו לי מהנוכחים שם: הת' יוסף שי' הלל ועוד משיבת חח"ל פניה"ק צפת ת"ו.

ונמצא שבהנהגה זו – ה"ז קשירה מעלייתא עוד יותר מדרישת הגרא"ח. ויש לברר האם היו אלה ב' הנהגות בזמנים שונים.

נטילת ידים לאחר הנחת התפילין

יב. בנוגע לנטילת ידים אחר הנחת תפילין מחמת המשמוש בראשו בעת ההידוק⁷¹ הנה אף שמדברי המג"א בסימן קס"ב (סקי"ד) משמע דגם בנגיעה בראשו לבד צריך נטילה, ועפ"י כתב הפמ"ג שם דלפי דעת המניח תפילין צריך ליזהר שלא יגע כלל בשערות שבראשו – הנה בשו"ע אדה"ז שם (ס"ב) כותב שאפשר לנגב ידיו "אפילו בשערותיו רק שלא חכך בהן שאז הי' צריך לחזור וליטול" – עכ"ל"ק. הרי חזינן בפירוש דנגיעה בעלמא לית לן בה.

כמו"כ לא ראיתי מאנ"ש מקפידין ליטול ידיהם מצד הנגיעה בהזרוע בעת הנחת תש"י. ומסתמא סומכין על דעת ריבוי פוסקים⁷² שמקום הנחת תפילין בזרוע לא הוי בכלל מקומות המכוסים.

שיחה, אכילה ושתיה כשהתפילין עליו

יג. אף שיש⁷³ מחמירין שלא לשוח שיחת חולין כל זמן שהתפילין עליו, מצד חשש היסח הדעת – הנה בשו"ע אדה"ז מצאנו⁷⁴ מפורש שמותר (עכ"פ מדינא), והוא בהל' ראש השנה⁷⁵ וז"ל הזהב: "כמו שהיושב בסוכה והלבוש תפילין מותר לשוח אע"פ שכל רגע ורגע שהוא יושב בסוכה ולבוש בתפילין הוא מקיים מצות הקב"ה".

אבל יש להעיר, דע"פ דברי כ"ק אדמו"ר במכתבו (דלעיל סס"ט) בענין הנחת תפילין דר"ת מיד אחר התפילה "שאינו מקושר לברכת תפילין דרש"י (שאינו דומה הפסק תפלה להפסק עניני חול)" – נמצא לכאורה דכאשר מדברים דברי חול בתפילין ה"ז מהווה הפסק בין ברכת התפילין דרש"י להנחת תפילין⁷⁶.

ובכל אופן חשוב להדגיש, שכ"ז מדובר בשיחת חולין סתם, משא"כ "שחוק ושיחה בטלה" – שנפסק ברור בסידור אדה"ז⁷⁷ שאסור מכלל היסח הדעת "שהרי זה מפיר יראה". ויש להתיישב היטב מה נקרא "שיחת חולין" ומה נקרא "שיחה בטלה", וכבר הורונו רז"ל "סייג לחכמה שתיקה".

אסור⁷⁸ לאכול בהן סעודת קבע (שמא ישתכר), אבל אכילת עראי מותר. ואכילת⁷⁹ עראי הוא פת כביצה ושתיה כביצה ואכילת פירות. וי"א⁸⁰ שבמשקין שאינן משכרין מותר אף יותר מכביצה.

⁷¹ ראה פרמ"ג סי' צא בא"א סק"ג. דרכי חיים ושלום סמ"ט ועוד – רוכזו במנהג ישראל תורה חאר"ח סי' ד' אות ט"ז ובפסקי תשובות סי' כז סק"ב.

⁷² שר"ת לבושי מרדכי חאבהע"ז סי' עז. כה"ח סי' ד סקנ"ט בשם בן איש חי. ועוד – רוכזו בפסקי תשובות שם הע' 14.

⁷³ ראה הנסמן בזה ב"מנהג ישראל תורה" סימן כ"ח אות א' ובסימן ל"ו אות ג' – ושם גם בנוגע לתפילין דרבנו תם.

⁷⁴ שמעתי מפי הגרח"ש שי' דייטש.

ולהעיר ג"כ שבדרך קבע ראינו את כ"ק אדמו"ר מאחל "פארט געזונטערהייט" וכי"ב בצאתו מתפילת שחרית עטור בתפילין – אף שכמובן אין הכוונה לדמות ח"ו דיבורים וברכות קודש אלו לדברי הבל שלנו.

⁷⁵ סי' תקצ"ב ס"ז.

⁷⁶ אחר זמן מצאתי בהערות וביאורים אה"ת גליון תתע"ד, שכ"כ הר' אהרן ב"צ שי' הלפרין על יסוד מכתב זה.

ולהעיר שלפ"ז נמצא שבתפילין דר"ת קיל יותר לדבר דברי חולין מבתפילין דרש"י, ולאידך גיסא ביחידות הרלו"צ ראסקין דלקמן סכ"א (והע' 108), רואים הזהירות מהיסח הדעת בתפילין דר"ת דוקא. – ראה ב' הצדדים בזה בס' מנהג ישראל תורה הנסמן לעיל הערה 73.

וגיסי הר' שבת י. שי' פרידמן מעיר, שעדיין יש לחלק בין הדיבור בזמן שהתפילין עליו שהוא מדין היסח הדעת לבין הדיבור כשהתפילין אינם עליו (בין רש"י לר"ת) שהוא מדין הפסק, שדיני הפסק יותר חמורים וראי' לדבר מהל' ציצית שכ' אדה"ז (בסי' ח' סכ"ה) "אם כשפשט הטלית נשאר עדיין עליו טלית קטן אם כן לא הסיח דעתו מהמצוה. . . אבל אם כשפשט הטלית לא נשאר עליו שום בגד שיש בו ציצית אם כן הסיח דעתו לגמרי מן המצוה לכן כשיחזור וילבוש את הטלית שפשט צריך לחזור ולברך עליו". ודר"ק.

⁷⁷ ד"ה אסור להסיח. וראה ג"כ בקובץ אהלי שם ח"ד עמ' קכג.

⁷⁸ שר"ע אדה"ז סוף סי' מ.

⁷⁹ קצוה"ש סי' ח' בבדיו סקנ"ד, ע"פ סי' רל"ב ומ"א שם ס"ק יז.

זהירות בכבוד הרצועות

יד. יש⁸¹ לזוהר שלא יגררו רצועות התפלין ע"ג קרקע, ומסופר⁸² שפעם עבר כ"ק אדמו"ר הרש"ב בבית הכנסת ליד בחור שרצועות התפלין שלו נגררו על הרצפה ואמר לו: וואס וואלגערן זיך תפלין אויף דער ערד [=מדוע נגררים תפלין על הקרקע]!?

טו. מנהג נפוץ בין התמימים שבזמן נפילת אפיים שחרית מותחים את הרצועה של תשי"ר ע"ג המצח. אבל כבר כתבו ע"ז⁸³ שלכאורה יש בזה משום היפך כבוד התפלין, שהרי הטעם⁸⁴ שבשחרית אין נופלים אפיים על צד שמאל הוא משום כבוד תפלין ובוודאי שאין להשתמש ברצועת התפלין עבור נפ"א⁸⁵.

ובפשטות, מה שנהגו כן התמימים הוא היות וכ"ק אדמו"ר (וכן נהוג בכ"מ) הי' מכסה מצחו הק' בהטלית בעת נפ"א – למדו מכך שבעת נפ"א יש לתפוס איזה "חפצא דקדושא" ולהעבירו על המצח, אבל כאמור יש כאן חשש בזיון להתפילין וכן הורה הגרי"ק מארלאו ע"ה⁸⁶ שלא להשתמש בהרצועה לשם כך.

נישוק התפלין

טז. בנוגע לנישוק התפלין יש המציינים שני פרטים בהנהגת כ"ק אדמו"ר (בנוסף להמובא בס' המנהגים):

(א) אופן⁸⁷ נישוק התפלין: מניח ג' אצבעות האמצעיות על תשי"י ואח"כ על תשי"ר, אח"כ מניח ב' האצבעות ('אצבעי ויקמיצה') על עיניו הק' ולאח"ז מנשק את האצבע האמצעית (שלא הונחה ע"ג העינים).

(ב) הרבי⁸⁸ נישק התפלין (באופן הנ"ל) גם ב"ובא לציון": באמירת "ונוכה" ממשמש בתשי"י, "ונחיי" – ממשמש בתשי"ר⁸⁹.

⁸⁰ כף החיים סי' מ. וראה "שבח יקר" עמ' 79 הע' 2.

⁸¹ מקור חיים סי' כ"ה סי"א. ונלמד ג"כ ממ"ש אדה"ז (סי' כ"א סי"ה) בנוגע לציצית שיש לזוהר שלא יהיו נגררים ע"ג קרקע*. וא"כ כ"ש שכ"ה בנוגע לרצועות התפלין שקדושתן חמורה – שמעתי מגיסי הרב שבתי י. שי' פרידמן.

שוב מצאתי במאסף לכל המחנות סי' כ"א סי"ק כ"א שמביא דברי המצת שימורים (להמקובל מהר"ן שפירא) בשער הציצית שקרא נגר על כך ש"אם יראו בבית הכנסת ציצית נוגע בארץ יחרדו כולם חרדה גדולה כאילו ה' ס"ת בארץ וירוצו גדולים וקטנים להגביהו, ואם יראו רצועות התפלין גוררת בארץ אין חוששין לה כאילו הותר רצועת הסנדל. . . ונהפך הדבר והיה להיפך" עכ"ל. וה"ה הדברים.

(* אבל להנייר, שבפסקי תשובות סוף סי' כ"א מביא דעת שכנה"ג שהזהירות היא דוקא כשמהלך והציציות נגררות על הארץ אבל ביושב או עומד במקום אחד והציציות נוגעות על הארץ לית לן בה אא"כ ב"א דורכים עליהם ובערוה"ש כתב שהקפידא היא דוקא כשנוהג כן דרך קבע אבל אם באקראי נגרר לפעמים הציציות על הארץ לא קפדין. אבל מסתימת לשונו של אדה"ז משמע שיש לזוהר גם בזה. וראה ג"כ חקרי הלכות ח"א עמ' 10.

⁸² מפי הרב לוי שי' גולדשטיין ששמע מפי הרמ"מ ע"ה פטרפס בשם הרה"ח ר' מענדל ע"ה דובראוסקי. ולהעיר, שי"א שבשעה שסידר כ"ק אדמו"ר את רצועות תשי"י באמצע התפלה (שפעמים נרפה הידוק הרצועות ע"ג היד, ואז הוריד מזרועו הק' כל הכריכות (כדי להדקן שוב), הרי שהרצועה ש"י הגיעה עד לרצפה ואף היתה מונחת במקצת ע"ג הרצפה. אולם, אולי יש לחלק, שמכיון שכ"ק אדמו"ר עמד בשעת מעשה ע"ג שטיח, א"כ השטיח הוי הפסק ולא חשיב כנגרר ע"ג הקרקע. וראה עוד בס' "מנהג ישראל תורה" סי' כ"ח אות ט' בענין הנוהגים – ע"פ סוד – "להשליך הרצועה לארץ". ועוד כתב שם: "שזהו רק להבאים בסוד ה". ודו"ק.

⁸³ הת' משה שני"ז שי' שטרסבורג – בהערות הת' ואנ"ש מונטריאל, י"א ניסן ה'תשס"ד (גליון א' [צ"א]).

⁸⁴ רמ"א בס' קל"א סי"א.

⁸⁵ ראה טעמי המנהגים עמ' נט בשם אור צדיקים שזהו ע"ד שאין נופלים ע"פ בש"ק כי הוא בזיון לאות דשבת, כמו"כ כשיפול על יד שמאל ששם התפלין הוא בזיון גדול שמראה כאילו אינם אות ח"ו.

⁸⁶ כ"כ הת' הנ"ל בהערות שם. ודלא כמ"ש בשו"ע הקצר עמ' 196 הע' 9 "וכמה נוהגים לכסות ע"י הרצועה של התפלין של ראש".

⁸⁷ מנהגי מלך (הוצ' שני') עמ' 16.

⁸⁸ שם עמ' 32. ואף שמביא זאת במנהגי הרבי כשעבר לפני התיבה – מובן שנהג כן גם כשעמד במקומו. (ראה בפתח דבר לחוב' הנ"ל אות ד').

חליצת התפילין

יז. במכתב⁹⁰ שנתפרסם בשנים האחרונות⁹¹ כותב כ"ק אדמו"ר: "מזכיר במכתבו דמנהגנו⁹² להסיר קודם חליצת תש"ר גם כמה כריכות מהזרוע (לא רק מהאצבע, ודלא כבהנחתן) ובודאי ראה או שמע כן כו', ות"ח אם יודיעני בפרטיות, כי לא שמעתי בזה [תלוי בשתי הגירסאות בכתהאריז"ל. הובאו באחרונים לאו"ח סכ"ח] – עכ"ל"ק. ואכן לא ראינו בימינו מי שנוהג לעשות כן⁹³.

יח. הרבי הורה פעם לאחד ביחידות⁹⁴:

(א) בשעת הסרת התפילין יש להביט בחוזק בהשי"ן ע"ן⁹⁵.

(ב) בקיפול התפילין – הן של יד והן של ראש – יש לכרוך את הרצועות על שני הצדדים, על שם "כנפי יונה"⁹⁶. אלא שבשל יד אפשר לכרוך על הקשר ובש"ר אסור, אלא מניחים את הקשר באמצע.

לאידך, לפני הנשיאות סיפר פעם הרב⁹⁶: "כ"ק אדמו"ר שליט"א [=אדמו"ר הרי"צ] מקפל את התפילין של יד כ"כנפי יונה" משני צידי הבית, כך שהקשר שמוט ממקומו ליד הבית והוא מאחורי הרצועות. כלומר, הרצועות משני צידי הבית והקשר לצד ימין של הרצועה, ולכאורה משמע מזה שהרבי הרי"צ דייק שלא לשים את הרצועות ע"ג הקשר גם בתש"י.

יט. הפרמ"ג⁹⁷ קרא תגר על אלו החולצין תפילין דרש"י ומניחין תפילין דר"ת בזמן חזרת הש"ץ, כי מלבד שעושין שלא כדין (היינו שחולצין התפילין קודם זמנם) – גם צריך לכיין בתפילת י"ח לש"ץ לא לעסוק בדבר אחר. ומזה יש ללמוד⁹⁸ שבזמן חזרת הש"ץ אין לקפל התפילין (כגון במוסף דר"ח), וכ"כ המשנ"ב⁹⁹ שאין לקפל התפילין בשעת הקדיש.

⁸⁹ אולם, יש להעיר, ש"א שראו בבירור שהרבי ממשמש בתש"י בעת אמירת "למען לא ניגע לריק", ובתש"ר באמירת "ולא נלד לבהלה", ולאחמ"כ מנשק כנ"ל בפנים. וכן מביא בשבח יקר עמ' 39 וראה שם הע' 9. וביומן שנדפס בשיחות קודש תשל"ב ח"ב עמ' 596 שמנשק ב"ובכן יהי רצון". אמנם בוידאו של "לראות את מלכנו" (שהוקרן בשבוע הראשון דחודש מ"ח ה'תשס"ד) רואים לכאורה כמ"ש בפנים. ואולי היו בזה הנהגות שונות בזמנים שונים.

⁹⁰ מתאריך י"א תמוז תשכ"ג.

⁹¹ בתשורה של נישואי שטרן-לבקובסקי, כסלו תשס"א.

⁹² ראה ב"אשכבתא דרבי" (הוצאה ראשונה עמ' 58) שכן היתה הנהגת כ"ק אדמו"ר הרשב"ב נ"ע להסיר הכריכות מהאצבע ועוד כארבעה כריכות מהזרוע ורק אח"כ ה' חולץ תש"ר. ובהערות שם (הע' כה, עמ' 41) מביא מקור לזה משערי תשובה על או"ח סי' כה סק"ט שכ' בשם ספר הכוונות למהר"ש ויטל "שיסיר הכריכות מהאצבע וב' או ג' כריכות מהזרוע ויסיר של ראש".

⁹³ ראה הערות וביאורים אה"ת גליון תתל"ח עמ' 84 מה שהעירו בזה.

⁹⁴ נדפס ב"היכל מנחם" ח"א עמ' רט-רי. שערי הלומ"נ ח"ה עמ' כט-ל.

⁹⁵ להעיר מזהר פ' עקב דף רע"ד "כל מאן דבעי לאנחא תפילין דרישא מבעי לי' לאסתכלא באינון תרי שינין". וכתב בכף החיים סכ"ה אות ל"ה, דיש להסתכל בשי"ן של ד' ראשים תחלה ואח"כ בשי"ן של ג' ראשים שכן משמע בשער ההקדמות. עיי"ש.

⁹⁶ ראה גם בדרכי חיים ושלוש אות פו: "וכריכה כזו מזה ומזה בשני צדדי התפילין חשוב כורכך ככנפיים". ונ"ל כוונתו, לאפוקי שאין הכוונה ב"כנפי יונה" לעשות כמין דמות כנפיים (מהרצועות) בפ"ע ואח"כ לחבר אותם בכריכה להבית (כפי שראיתי נוהגין באיזה חוגים) כ"א די בכריכה על ב' הצדדים, וכמנהגנו.
⁹⁶ "ימי מלך ח"ג" עמ' 964. נד' ג"כ ב"שיחות קודש לפני הנשיאות" עמ' 169 – העירני מזה הרשז"א הכהן שי' הענדל, פעיה"ק צפת.

⁹⁷ סי' לד במשב"ז ס"ק ב.

⁹⁸ הר"ש שי' גינזבורג ב"פינת ההלכה" דשיחת השבוע פ' משפטים התשס"ד (גל' 894).

⁹⁹ סי' כה סק"ו: "ואנשים שנוהגים לקפל הטלית ותפילין ולהניחם בתיקם בעת אמירת הקדיש לא יפה הם עושים דמאוד יש לכוון בעניית איש"ר, ובסי' נו סק"א בשם הפרי חדש: "ואפ' להרהר בד"ת אסור בשעה שהחזן אומר קדיש, מפני שצריך לכיין הרבה בעניית הקדיש". ובשם הפרמ"ג: "ואין חילוק בין קדיש על תנ"ך או אגדה או משניות". ואולי יש לדייק מל' המשנ"ב "דמאוד יש לכוון בעניית איש"ר" שעיקר הקפידא הוא בחלק העיקרי של הקדיש אבל בחלק הקדיש שהוא "מנהג", דהיינו כל מה שאחרי "דאמרון בעלמא" אולי יש מקום להקל בזה. וצ"ע.

כ. אין¹⁰⁰ מקפידין במה שכי בשער הכוונות¹⁰¹ שיסיר תפילין של ראש ויניחנו בכיס, אח"כ יסיר תפילין של יד ויניחנו בכיס (– היינו דלא יסיר התשי"י עד שיהי' התש"ר מונחין כבר בכיסן) ואח"כ יסיר הטלית.

תפילין דר"ת: התחלת הנחתן

כא. בנוגע לתפילין דר"ת, הנה כידוע במשך שנים רבות (עד תשל"ו) היו הסתייגויות בתשובות כ"ק אדמו"ר¹⁰² לתמימים¹⁰³ שבקשו להניחן. יש שדחה אותם ש"לע"ע¹⁰⁴ עדיין לא יניחם. . ועד אז הנה יוסיף אומץ בלימוד תורת הדא"ח"י. או "לע"ע¹⁰⁵ די שיזהר מהיסח הדעת בהנחת תפילין דרש"י"י, וכיו"ב. ויש שהתנה עמם תנאים ובד"כ הי' התנאי: "אם¹⁰⁶ נזהר בטבילת עזרא ולומד כל יום דא"ח"י [ויש שהוסיף: "ומתפלל¹⁰⁷ נוסח אר"י והתפילין בדוקין הס"י] ופעם¹⁰⁸ הי' התנאי: "אם יקבל על עצמו שלא להסיח דעת בהם. על מחשבות אסורות אין מה לדבר [= רעדט מען ניט] אלא אפי' מחשבות רשות. והרי זה אורך בסה"כ עשר דקות. והעצה לזה היא להסתכל בסידור הן בשמע והיה אם שמוע, הן בקדש והי' כי יביאך". עכלה"ק. ולאחר שרצה להניח: "בוודאי¹⁰⁹ ילמוד ויחזור על דרושי התפילין אשר בכמה¹¹⁰ מספרי דא"ח"י.

אמנם בהתוועדות פורים תשל"ו חשף הוי' את זרוע קדשו וגילה ע"י עבדיו הנביאים וזלה"ק¹¹¹ [בתרגום חפשי מאידיש]: "דעתי ברורה שעתה¹¹² יש להניח שתי זוגות תפילין", אבל ממשיך: "ברם, כדי שלא להיכשל באי הנחתן לפעמים, צריך שיהי' לו תחלה תפילין דר"ת משלו, או שזה יהיה באופן שלא יהי' לו קושי, לאחר שיתחיל להניח תפילין דר"ת, להניח מידי יום ביומו".

ולכאורה מטעם זה לא מצאנו ש"יזכרו" יהודים שאינם מאנ"ש בהנחת תפילין דר"ת, כיון שהרבי מתנה זאת בכך שינוחם בקביעות. ואף שהרבי מביא¹¹³ את דעת הבאר היטב הישנים¹¹⁴ ד"מי שאין מניח תפילין דר"ת הוא קרקפתא דלא

100 שערי הלכה ומנהג ח"ה עמ' כט.

101 סוף ענין תפילת שחרית (דף נא), הובא ג"כ בקצה"ש ח"א בהוספות דף פט ע"א גם בשם קשר גודל להחיד"א ז"ל.

102 וזאת למרות שבשנת תש"י כותב הרבי (אג"ק ח"ג ע' שכ"ו): "ידוע לי מבחורים ששאלו את כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ אם להניח תפילין דר"ת וענה "א גלייכע זאך", ואם כן למה זה ידחה הנחתן לאיזה זמן. . וכבר כתב בס' פסקי הסדור להרב נאה שלא שמע טעם מפני מה רוב הבחורים מתחילים להניח תפילין דר"ת רק לאחר הנישואין...".

103 משא"כ לנשואים כותב כ"ק אדמו"ר (היכל מנחם ח"ב עמ' כ"ח): "נבהלתי לכתבו ע"ד תפילין דר"ת – שהרי האידנא חסידי חב"ד לאחר החתונה – קבעוה חובה". ובאג"ק ח"ב עמ' קס"ז: "בצער קראתי כתבו ע"ד פלוני שהפסיק הנחת תפילין דר"ת. . אף שבוודאי יודע שלכמה וכמה דיעות אי"ז כלל עניין של הידור".

104 אג"ק ח"ז עמ' רכ"ד.

105 שם עמ' ל"א. ובעמ' ש"נ: "הנה זה תלוי בכמות ואיכות ידיעותיו בתורת הדא"ח, ויבקש את המשפיע שלו שיכתוב לי ע"ד".

106 אג"ק ח"ח עמ' ל"ו. וראה שם עמ' ש"י, ש"ד, ש"נ. ועוד.

107 ח"ז עמ' ש"י.

108 יחידות של הרב לוי יצחק שי' רסקין דומ"צ דקהילת ליובאוויטש, לונדון. ביחידות שלו לפני הבר מצווה, בימי חנוכה תשל"ד (שמעתי מפיו).

109 אג"ק חט"ו עמ' שפ"ג.

110 "לקר"ת שה"ש, אמרי בינה, דרמ"צ וכו" – אג"ק שם.

111 שיחות קודש פורים תשל"ו. ובסה"ש ה'תשמ"ט ח"ב עמ' 623: "בדורנו זה פשט המנהג (ובפרט מנהג חב"ד) שמתחילים להניח תפילין דר"ת באותו זמן שמתחילים להניח תפילין דרש"י".

112 ראה לקר"ש חכ"ו עמ' 404 ש"מצד חושך הכפול דתקופתנו, יניח כל אחד ואחד גם תפילין דר"ת, כיון שמוכרח אור כפול (עכ"פ)...".

113 לקר"ש ח"ב עמ' 507 בהע' 39.

114 מהדר"ב למשמרת שלום סי' ד'.

מנח תפילין – הרי ממשך: "אבל לשון אדמו"ר הזקן בסידורו הוא: "כל אשר נגע יראת אלקים בלבו יניח תפילין דר"ת". משמע שאינו חיוב כמו תפילין דרש"י – עכ"ל.

כיוון התפילין דר"ת במקומן

כב. כתב אדה"ז בסידורו¹¹⁵: "ויזהר שיהא [התש"ר] באמצע רוחב הראש ממש שהרי אמרו קדש והיה כי יביאך מימין ושמע והיה אם שמוע משמאל ובתפילין דרש"י שהפרשיות כסדרן אין בין ימין ושמאל אלא משהו. . על כן צריך ליזהר בזה מאוד". ומשמע מכך¹¹⁶ שבתפילין דר"ת א"צ להקפיד כ"כ שיהיו מכוונים ממש באמצע. אבל ברשימות היומן¹¹⁷ מכ"ק אדמו"ר מסופר שבהיות אדה"ז במאסר והתחילו לשחוק עליו כו' – היו הטו"ת שלו בידו והתחיל להניח תפילין דר"ת, וכשהניח תפילין של ראש והביט בהמכסה של קופסת כסף אם התש"ר מכוון ונטה ראשו לכאן ולכאן – נצבו העומדים שם כמו נד: מי שעמד לא יכל לישב ומי שישב לא יכל לעמוד – ע"כ תוכן דברי קדשו¹¹⁸.

הרי נראה מכאן שגם בתפילין דר"ת נהג אדה"ז לכוונם במקומם (ודוקא לאחר שכוונם נצבו האנשים סביבו כמו נד כו'), אע"פ שבסידורו כתב כנ"ל. ודו"ק.

הפסק בהם

כג. בתפילין דר"ת מותר¹¹⁹ (וחיוב) להפסיק בין הנחת תש"י לש"ר על שאר אמנים (כמו בפסוד"ז) אבל לא¹²⁰ לבי"ה ובי"ש ואמנים שאחר דאמירן בעלמא וכיו"ב.

לימוד משניות בהם

כד. בהסדר דהנחת ד' זוגות תפילין שנדפס בהיום יום¹²¹ (ונקבע ג"כ בספר המנהגים¹²²) נאמר בנוגע להנחת תפילין דר"ת: "וקוראים שמע גוי עד אמת, פי קדש גוי והזכירות שנדפסו בסידור ולומדים פרק משניות כל אחד לפי הבנתו".

וצ"ע ובירור מפני מה לא פשט מנהג זה – לימוד פרק משניות בתפילין דר"ת – בקרב אנ"ש והתמימים כיום ואף לא ראיתי מזכירין אודותו בספרים וחו"ב הנפוצים¹²³.

ואף שיש ליישב בפשטות שהנ"ל נכתב תחת הכותרת "המתפללים בארבעה זוגות תפילין כך נוהגים", אבל תירוץ זה אינו מספיק לכאורה, כי הרי כו"כ ענינים המובאים שם כן למדו מהם הוראה לרבים וכמו הנחת תפילין דרש"י לפני איזהו מקומן, ובתפילין דר"ת גופא: אמירת פי' ויאמר ("עד אמת") ואמירת שש זכירות, ולמה נגרעה דוקא ההוספה דלימוד פרק

¹¹⁵ הל' תפילין ד"ה "ויכוין".

¹¹⁶ שמעתי מהגר"ח ש פי' דייטש.

¹¹⁷ עמ' פז – ישר כח להרב שניאור זלמן אלי' הכהן שי' הנדל מפעיה"ק צפת, ולהר"י שי' רוזנשיין מירושלים ת"ו שהעירוני על כך.

¹¹⁸ סיפור זה סיפר הרבי, בשם כ"ק אדמו"ר הרי"צ, גם בשיחת י"ט כסלו תש"כ (תו"מ ח"ז עמ' 229) ואכן הסיפור נמצא בסה"ש תרפ"ו עמ' 95, אבל בשני שיחות אלו לא נזכר שהיו אלה תפילין דר"ת. רק ברשימות שבפנים.

¹¹⁹ שו"ע אדה"ז סי' כ"ה סכ"ב.

¹²⁰ אשל אברהם (בוטשאטש) סי' כ"ה ס"י. וכן דייק בקצה"ש סי' ח' סכ"ב ממשמעות דברי אדה"ז (שם) שמותר לענות לקדיש קדושה ברכו ואמן, הרי שב"ה וב"ש אין לענות. וראה שו"ע אדה"ז סי' קכד ס"ח.

¹²¹ י"ט מנ"א.

¹²² עמ' 5. לקו"ש ח"ב עמ' 507 ואילך. שערי הלומ"ג ח"א עמ' עו.

¹²³ כמו שו"ע הקצור. שבח יקר ועוד. לבד מבשו"ע אדה"ז החדש ח"א עמ' תריט הע' רנב.

משניות¹²⁴. ואכן¹²⁵ אצל חסידים הראשונים נהגו בלימוד פרק זה בתדר"ת. ואולי הגיע הזמן להחזיר עטרה ליושנה ולחדש¹²⁶ המנהג.

ואסמכתא לדבר זה יש¹²⁷ ללמוד לכאורה מיחידות של הרב לוי"צ ראסקין (לעיל סעיף כ' ובהע' 93) בה נאמר שהנחת תפילין דר"ת "אורך בסה"כ עשר דקות" – שבפשטות א"מ מה לוקח עשר דקות תמימות באמירת ק"ש וקדש גוי, וההסבר שהכי מתקבל על הדעת בזה¹²⁸ הוא ע"פ הנ"ל: שהעשר דקי' כולל לימוד פרק משניות! ודו"ק.

טעה והחליף רש"י בר"ת

כה. **שאלה**: מי שהניח תפילין ופתאום הבחין שהם תפילין דר"ת והסירם – האם עליו לברך עוה"פ כאשר מניח תפילין דרש"י?

תשובה: אם¹²⁹ הבחין בכך מיד לאחר ההנחה ועדיין לא הפסיק בדיבור (או באמירת "איזהו") – יניח מיד את של רש"י **ללא ברכה**. ואף שי"א¹³⁰ שיברך – כבר הכריעו האחרונים^{130*} דזהו דוקא במי שאין דרכו להניח ר"ת, אבל הוא הואיל ובלא"ה הי' בדעתו להניח שתיהן לא חשיב הפסק. ויש¹³¹ מוסרים שכן הורה כ"ק אדמו"ר (שלא לברך שנית).

ואם כבר הפסיק בדיבור, וכגון שסיים תפלתו וחלץ את תפיליו ורק אז הבחין שהם תפילין דר"ת, או אפי' רק התחיל תפילתו והפסיק בדיבור – דעת רוב האחרונים הנ"ל שצריך לברך על של רש"י. אולם, הואיל ויש¹³² אומרים שגם בהפסק כזה אין לברך שנית, לכן כדאי¹³³ ליצור הפסק ודאי ע"י שילך לבית הכסא (אם אפשר גדולים, ועכ"פ קטנים) ואח"כ יברך על תפילין דרש"י, יקרא בהם ק"ש, ואם אפשר – גם יתפלל בהם תפלת מנחה (כדי לצאת י"ח מ"ש בשו"ע¹³⁴ שצריך שיהיו עליו בשעת ק"ש ותפלה), ולאח"יז טוב שיניח עוה"פ תפילין דר"ת כדי לקרות בהם פי' קדש והי' כי יביאך שלא קרא בהם.

¹²⁴ ובפרט שהלשון בזה הוא "כל אחד לפי הבנתו", שיש בזה משמעות לכאו' שאינו ליחיד סגולה דוקא.

¹²⁵ שמעתי מפי הגר"ש שי' דייטש.

¹²⁶ ולהעיר מהוראת כ"ק אדמו"ר באור לה' טבת ה'תשנ"ב (סה"ש ה'תשנ"ב ח"א עמ' 211) בקשר להוספה בלימוד משניות לזירוז הגאולה. והגר"י שי' אופן העירני שלכאו' הי' צריך להוסיף וללמוד גם השיעור חומש היומי בתפילין דר"ת, כי בהיום יום הנ"ל איתא לומר השיעור תהלים בהשמושא רבא והשיעור חומש בתפילין דראב"ד. וא"כ, כשם שאת השיעור תהלים נהגינן לומר בתפילין דרש"י (הדומה לשמו"ר בסדר הפרשיות וכן התש"י זהה בשניהם) – כמ"כ השיעור דחומש מתאים ללומדו בתפילין דר"ת (הדומה לראב"ד). ודפח"ח.

¹²⁷ העירני – בדא"פ – ידידי הר"נ שי' וויננין. ולהעיר ג"כ מצוואת הה"מ לבנו הרה"ק ר"א המלאך (נד' בס' התולדות המגיד ממעזריטש עמ' 165): "בין תפילין דרש"י ור"ת יטעום מעט ואח"כ ילמוד, שרואים כאן עבודה מיוחדת עם תפילין דר"ת (או כהכנה לר"ת), עד כדי כך שהי' צריך לטעום לפנ"ז שיהי' לו כח לזה (למרות הזהירות בד"כ שלא להפסיק בין רש"י לר"ת בעניני חול – ראה שעהלומ"נ ח"א עמ' עב). ועכ"פ אפס קצהו ושמץ מנהו אפשר ללמוד בנוגע אלינו.

¹²⁸ אף שבדוחק הי' אפ"ל שזהו מפני שמדובר בנער בר-מצוה שעדיין אינו רגיל כ"כ בהנחתם ובחליצתם. ועדיין צ"ע [=משיכת הזמן דעשר דקות].

¹²⁹ שו"ת חיים שאל ח"א סוף סי' א'. שו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' כ"ה. ועוד – רוכזו בשו"ע הקצר ח"א עמ' 89 הע' 114.

¹³⁰ שו"ת האלף לך שלמה סי' י' וכן בספר החיים סי' לד.

^{130*} שו"ת סם חיים סי' א'. שו"ת בית לחם יהודה חא"ח סי' ו' ועוד – רוכזו שם.

¹³¹ רשימת הרה"ח ז.ו.ג. – הובא בשו"ע הקצר שם.

¹³² שו"ת באר יעקב (להה"ג מדאלינא) סי' א'. שו"ת דברי חיים ח"ב י"ד סי' פ"ב בקבלה בשם החוזה מלובלין. אבל ראה במנחת אלעזר שם שמפרש דעתו שזהו דוקא בלא הפסיק בינתיים.

¹³³ שמעתי מפי הגר"ק מארלאוו ז"ל – נדפס בהערות התמימים צפת י"ד-י"ט כסלו ה'תשס"א עמ' 166.

¹³⁴ סי' כ"ה ס"ד. שו"ע אדה"ז ס"א.

ישנה אפשרות נוספת (באם לא מתאפשר ה"הפסק ודאי" הנ"ל וכדומה) והיא: לשמוע מאדם אחר (שכעת מניח תפלין) את הברכה, והאחר יוציאנו בברכה¹³⁵.

ויש^{135*} שכתבו עצה, שיצא לבית אחר שלא הי' בדעתו להניח שם תפלין ואז שפיר יוכל לברך אליבא דכו"ע.

סימון התפלין דר"ת

כו. ראוי¹³⁶ שכ"א יסמן את התפלין של יד דר"ת שלו, לא רק את הקופסא מבחוץ כ"א גם את הרצועות, הואיל ואינן ניכרות מבחוץ אם הם של רש"י או ר"ת (כמו התש"ר), ועלולים להתחלף עם של רש"י (ובפרט בשעה שממהרין לחלוף ולקפל התפלין, כמו בראש חודש). וכגון – שיחתוך את סוף הרצועה בצורה מסויימת וכיו"ב.

כמו"כ עדיף¹³⁷ לשים את התפלין דרש"י בצד שמאל של התיק ושל ר"ת בצד ימין כדי ששביבא להניחן יפגע תחלה בשל רש"י – כמו שנוהגין¹³⁸ מהאי טעמא לשים את השל יד בצד שמאל והשל ראש בצד ימין. וכך¹²² הוא מכוון יותר ע"פ קבלה שתדר"ת שהוא מוחין דאבא מימין, ודרש"י שהוא מוחין דאמא משמאל.

ומצוה לפרסם שישימו כל אנ"ש הר"ת בצד¹³⁹ ימין, ולא זה בכה וזה בכה, כי זהו עיקר הגרמא בנזקין – שגורם להחליף ולהתפלל בתפלין דר"ת במקרה ושואל תפלין מחבירו (שאצל חברו הוא בהיפך ממנו). וכן קורה שמרוב חפזון ליציאה למבצעים לוקחים התפלין דר"ת למבצעים וכדומה. ולכן לפענ"ד כדאי שילכו כולם בתר רוב אנ"ש והת' ששמים אותנו בצד ימין וימנעו ממכשול וחשש ברכה¹⁴⁰ לבטלה.

סוף זמן הנחתן

כז. מרגלא בפומי דכמה אינשי לומר: תפלין דר"ת אפשר להניחן גם לאחר שקיעת החמה. וטעמם ונימוקם עמם: דהואיל ולשיטתו דרבנו תם¹⁴¹ עדיין יום גמור הוא (עד ל-58 וחצי דקות אחר השקיעה הנראית) – א"כ אכתי זמן הנחת תפלין דילי הוא.

אולם במחכ"ת, יש להעמידם על טעותם¹⁴² כי לענין סדר הפרשיות בתפלין אין דעתו (של ר"ת) דעת יחידאה כי "גם¹⁴³ רבינו האי גאון ורבינו יוסף ט"ע ושאר גאונים קיימו בשיטתי". ואנו נקטינן כוותיהו. משא"כ לענין ביה"ש אנן¹⁴⁴ לא

¹³⁵ שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' פא - הובא בפסקי תשובות סי' לד ס"ה וע"ש כל פרטי הדעות בזה בארוכה.

^{135*} ברכת הבית שער ל"ח סע' כ"ט - הובא בפס"ת שם.

¹³⁶ ראה שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' ל"ח וזכרון אלי' פכ"א סי' י"א.

¹³⁷ אות חיים ושלום סי' כ"ח אות ג'. דרח"ש סמ"ד.

¹³⁸ ערוך השולחן ס"ה ס"ט. לקט הקמח החדש סימן כ"ח סק"י. ודלא כהמ"ב ס"ק ז' בשם השולחן שלמה.

¹³⁹ ואף שיש נוהגין לשים דוקא התפלין דרש"י מימין (מנהגי ספינקא ועוד - רוכזו בשו"ע הקצר עמ' 88 הע' 105) - הרי ישנם ג"כ השמים את הש"י מימין ושו"ר משמאל (כנ"ל הערה קודמת), ופוק חזי מאי עמא דבר, שאין נוהגין כן, וא"כ מסתברא לשים הכל באופן שיטלם משמאל לימין. ולהעיר ממארז"ל (סוטה טו, ב) כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין (וכבר העירו בכמה מקובצי הערות בפירוש וכוונת ממארז"ל זה "דרך ימין", ואכ"מ).
הערה לאחר זמן:

העיד לי הגה"ח ר' יוסף יצחק שי' ווילשאנסקי שגם אצלם בביתם נהגו תמיד באופן זה (מצד הסברא שכתבתי דמאי שנא מש"י ושו"ר), עד אשר קיבל מכתב מזקנו הרה"ח ר' בצלאל ע"ה ווילשאנסקי בו הוא כותב לו בין היתר, שמחותנו - הרה"ח ר' מרדכי ע"ה פערלאוו (מח"ס לקוטי סיפורים) סיפר לו, אשר בזמן שזכה לשמש בקודש אצל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע וקיפל לו את התפלין - "הונח" אצלו שאצל הרבי נ"ע הי' מונח הרש"י בצד ימין והר"ת בצד שמאל, ואין המכ' תחת ידו לעיין ולברר דבר זה באופן מוחלט.

¹⁴⁰ ראה השיטות בזה - אי הוי ברכה לבטלה כשמברך על תדר"ת - במאסף לכל המחנות סל"ד סק"א.
אמנם, ראה טעמי המנהגים דף ט"ו בשם הברכי יוסף וז"ל: "קבלה מקדושים שהאיש הנזהר כל ימיו להניח תפלין דר"ת... אזי מוכרח שיארע לו פ"א טעות שיברך על תפלין דר"ת הברכות ומתפלל בהם".

¹⁴¹ בתוס' ד"ה רבי יהודה, פסחים צד, א. וראה שו"ע אדה"ז סי' רס"א ס"ה ובמ"ב סק"כ.

¹⁴² נקודת הביאור בזה שמעתי מפי הגר"י שי' אופן.

קיי"ל כשיטתו אף לענין מלאכה במוצש"ק, שהוא איסור סקילה לדידי, וא"כ ודאי שא"א לתפוס בזה קולא לענין תפלין שמקורם בגאונים הנ"ל ולהניחם אחר השקיעה דילן. ומה גם שהאריז"ל כתב¹⁴⁵ ששתי הדעות אמת ואלו ואלו דברי אלקים חיים ומרומזים בתקוני הזהר¹⁴⁶ א"כ ההולכים לאור פנימיות התורה ודאי לא יאתה לנפשם לתת מגרעות בקודש ולאחר זמנם.

תפלין דשימושא רבא וראב"ד

כח. בנוגע להנחת ד' זוגות ידוע מה שמביא כ"ק אדמו"ר¹⁴⁷ שצריך ע"ז גוף נקי ביותר והאחריות העצמית גדולה יותר ובקושי התירו להניחן. וגם על עצמו כ' "איך – האב מורא געהאט" [=אני חששתי] (עד שכ"ק אדמו"ר הריי"צ הורה לו להניחן) ובאג"ק¹⁴⁸ מצאנו שכתב לא': "ועל שאלתו שרוצה להניח תפלין דשימושא רבא וראב"ד, הנה אפשר כדאי שיתחיל להניחם לאחר ארבעים שנה".

אולם ראוי לציין, שבשיחת ש"פ תרומה, ד' אד"ר ה'תשנ"ב¹⁴⁹ (בלתי מוגה) גילה הרבי שלע"ל יניחו כל בני ישראל ד' זוגות תפלין, מכיון שאז יהי קיום כל המצות בשלמות "כמצות רצונך" – עיי"ש.

חיסור יום בהנחת תפלין דרש"י או ר"ת ח"ו

כט. למי שלא הניח תפלין יום אחד (מחמת חולי) ר"ל – ישנו מענה כ"ק אדמו"ר משנת תשמ"ז וז"ל¹⁵⁰: "ע"ד המפורסם [בקיאות בהל' כו]" ולכאורה הכוונה למענות קדשו¹⁵¹ לאלו ששכחו להניח תפלין דר"ת, שתוכנם: לימוד הל' תפלין עד שיהי בקי בהלכות הצריכות, ובי"ג מאמרי חסידות – עיי"ש.

אגב: מכאן¹⁵² ניתן ללמוד את חומר חיסור יום בתפלין דר"ת, שהרבי נתן להם אותו תיקון כמו למי שנכשלו באי-הנחת תפלין דרש"י.

ובמקום אחר^{152*} הוסיף הרבי למי ששכח להניח תפלין יום אחד: "...כן יניח גם תפלין דר"ת".

בהזדמנות אחרת¹⁵³ כתב הרבי (לא' ששכח תדר"ת): "במשך זמן מתאים בקי ב"ב פרקים הראשונים דתניא".

¹⁴³ לשון הנודע ביהודה מהדר"ת סי' ד', ומקורו בתוס' ד"ה והקורא, מנחות לד, ב. והוא מביא זאת כתשובה על השאלה למה המניחים תפלין דר"ת אין חוששין לשיטת ר"ת דהפרשיות צריכין להיות שוכבות בתוך הבתים (תוד"ה הא דעבידא. מנחות לג, א), וע"ז מיישב שבענין זה אין לו מסייע משאר גאונים, משא"כ בשיטתו בהפרשיות כנ"ל. וראה בקסת הסופר כלל כ"ו סק"ב שמיישב עפ"ז מדוע אין כותבים בתפלין דר"ת לטטפת השלישי חסר ב' וי"ן כשיטתו – כי לענין זה הוא דעת יחידאה, וע"ע במאסף לכל המחנות סי' ל"ד סק"ד. ותן לחכם ויחכם עוד.

¹⁴⁴ סידור אדה"ז בסדר הכנסת שבת בתחלתו. ובמ"ב שם סק"ג בשם הרבה מהראשונים דלא קי"ל כר"ת.

¹⁴⁵ שער הכוונות דרוש ו' מדרושי תפלין.

¹⁴⁶ תקו"ז חדש: "ובגין דלא בקיין אלין דדרא בתראה שוויין תרי זוגין דתפלין". וראה בארוכה לקו"ש ח"ב עמ' 507 בהע' 39.

¹⁴⁷ לקו"ש שם. שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' ע"ה ובהע' 2.

¹⁴⁸ ח"ה עמ' קכח. שערי הלומ"נ שם עמ' ע"ו. אבל ניכר שם שמדובר בא' שלומד קבלה כו'. וראה הערה הבאה.

¹⁴⁹ שיחות קודש תשנ"ב ח"ב עמ' 708. וראה יתרה מזו בתר"מ התוועדיות ה'תשמ"ט ח"ד עמ' 147 בלתי מוגה, אבל בשיחה המוגהת (שם עמ' 142 הע' 114) הושמש הענין דד' זוגות. ודו"ק.

¹⁵⁰ סי' "דבר מלך" (מענות קודש, 'ופרצת תשנ"ט) עמ' 172.

¹⁵¹ ראה שערי הלומ"נ עמ' ע"ב ואילך. ח"ה עמ' ל'.

¹⁵² הערת הגה"ח ר' משה מרדכי שי' ארנשטיין בתשורה מחגיגת בנו ר' לוי"צ שי' (צפת, תשנ"ו) עמ' 26.

^{152*} נד' ב"היכל מנחם" ח"ג עמ' מא.

¹⁵³ "מקדש מלך" (לרמ"מ שי' לאופר) ח"ג עמ' נ'.

ולמישהו¹⁵³ שהניח בטעות למשך שנה וחצי תפילין דרש"י בתור תפילין דר"ת: "התיקון – ע"ד המפורסם ברבים מכבר יוסף בלימוד דא"ח".

פרטי דיני איטר-יד ("שמאלי")

ל. איטר יד, והוא המשתמש בידו השמאלית במקום הימנית (המכונה "שמאלי") מניח תפילין על יד ימין, כאמור. אבל מה דינו של מי שכותב בידו השמאלית אבל כל שאר מעשיו עושה בימין או להיפך שרק כותב ביד ימין – הנה נחלקו קמאי אי אזלין בתר כתיבה ("וקשרתם וכתבתם") – וכן דעת אדה"ז בשולחן¹⁵⁴, או אזלין בתר רוב מעשיו ("ידכה" – יד כהה, חלשה) – וכן דעת אדמו"ר ה"צ¹⁵⁵, ורק שלפעמים מתמיר גם כדעה הא' כמפורט בפנים.

והנה, בנוגע למעשה לא שמענו מכ"ק אדמו"ר הכרעה ברורה בזה¹⁵⁶ וגם רבני חב"ד בדור הקודם נחלקו בדבר זה¹⁵⁷. אבל אף שרובם הכריעו כדעת אדמו"ר הזקן – ובראשם גם א"ז הגרא"ח נאה¹⁵⁸ שהעתיק פסק אדה"ז בלבד – עדיין יש ג"כ צד חזק ליזל כבתראי¹⁵⁹, ובפרט לאחרונה שנתגלתה התייחסות חדשה מהרבי בנדון¹⁵⁹* ולכן נביא בזאת את שתי השיטות:

¹⁵³ המענה מאלול תשמ"ו - נד' ב"מקדש מלך" ח"א עמ' 45.

¹⁵⁴ סכ"ז ס"ט.

¹⁵⁵ בשו"ת שלו סי' ד', ה' ו"ב.

¹⁵⁶ המקום היחיד, שהגיע לידינו, שמדובר בנדון זה – הוא באג"ק ח"א עמ' קמח, אבל שם מדובר במי שכתב לרבי מה שראה בשו"ת ה"צ שבמקרה שלו יניח בשתי ידיו וע"ז מבהיר לו הרבי רק בענין הברכה שאין לו לברך פעמיים וכו', אבל על עצם השאלה מסיים: "ובהנוגע לגוף העובדאי איך עליו להניח וכו', אין הפרטים מבוררים כ"כ במכתבו, ויציע בפרטיות לרבנים בעלי הוראה ביראת שמים והם יורוה".

¹⁵⁷ בשנת תשל"א הועלתה שאלה זו (במקרה ספציפי מסויים) לפני כמה מחשובי רבני חב"ד דאז, וכמה מהם הריצו תשובותיהם פורסמו בקובץ יגדיל תורה ארה"ב (שנה חמישית חוברת לח עמ' לו ואילך), ואין דעותיהם שוות: יש שכתבו שמנהג א"ש כשו"ע אדה"ז ויש שכתבו להחמיר כה"צ.

¹⁵⁸ סי' ח' סע' י"ג.

¹⁵⁹ כידוע שבדוך כלל בעניני הלכה ומנהג יש לנהוג כבתראי, גם כשמדובר ברבותינו נשיאנו עצמם (ראה לדוגמא אג"ק ח"ז עמ' שח). ואחפשה בספרים ובחבורות ומצאתי אשר רוב הסותמין כדעת אדה"ז* טעמם ונימוקם עמם: (א) אשר כן מנהג א"ש. (ב) בשו"ת צ"צ לא הזכיר דברי אדה"ז בשולחן ואפשר שלא ראה אותם* ולכן בכה"ג אין לפסוק כבתראי. (ג) גם בקצוה"ש סתם כאדה"ז ולא הזכיר דעת ה"צ.

אבל, אף שגם א"ז הגרא"ח ז"ל בודאי ראה את שו"ת ה"צ ואעפ"כ פסק כשו"ע אדה"ז - לא נמנעתי מלהביא ב' השיטות, כיון שגם הרבי לא הכריע בזה כנ"ל ואנו אין לנו אלא הנשיא שבדורנו שנתן מקום לשניהם, ובנוגע לגוף הנימוקים הנ"ל לפסוק כאדה"ז – ישנם גם "תשובתם בצד" שיש מקום לנהוג או עכ"פ להחמיר כה"צ (ותיתי לי' להרב משה ש"י שונוקין ש"י, שליח כ"ק אדמו"ר במטולה שהאיר עיני בכמה מנקודות אלו), ועל ראשון ראשון:

(א) אף אם נתפשט המנהג אחרת – הרי ישנה אג"ק בח"י עמ' רנג, בה כותב כ"ק אדמו"ר בקשר לאיזה מנהג:

"ואפשר נודע בין אנ"ש באה"ק ת"ו? אף, שכנראה, גם ביניהם מסורות שאינן מתאימות עם מה שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר – בענינים אחרים, וכמודפס בלקוטי מנהגים, ששמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר, ואח"כ נתקבלו מכ' מהרה"ח הר"ח נאה ז"ל שאנ"ש באה"ק לא נהגו כך עד עתה" – הרי שלא תמיד ניתן לקבוע מסמרות מ"מנהג אנ"ש" ואפי' מ"מסורה" שלהם.

(ב) מה שלא הזכיר ה"צ פס"ד אדה"ז – הנה אף אם נימא דלא ראה השו"ע – קשה בעיני להאמין שלא שמע ממנו דעת ק' בזה [ראה לדוגמא ל' א"ז ב' שיעורי תורה" עמ' רד (בנוגע לשיעור אכילת פרס): "ולא יתכן ששיעור אדמו"ר הזקן נ"ע יהי' נעלם מאדמו"ר ה"צ" ובפרט בנדו"ד שמצאנו בשו"ת דברי נחמי' (חאו"ח סי"א) תשובה שנכתבה לה"צ בצעירותו ושם נזכר בפירושו (בסוף הסימן) פסק הנ"ל דאדה"ז, וכפי שהעירו זאת כבר.

ואולי אדרבה – הא דמצינו שהשמיט ה"צ בכ"מ דברי אדה"ז הוא מפני שלא רצה להביא דבריו ולחלוק עליהם (ע"ד משנ"ת בשערי הל' ומנהג ח"א עמ' רט בביאור הלשון "העירני חכם אחד" – ע"ש) ובפרט בנדו"ד שחולק בקיצוניות על שיטת המ"א – שאדה"ז אזיל כוותי'.

(ג) בנוגע לקצוה"ש: ידוע אשר א"ז הגרא"ח ז"ל שם לו למטרה להפיץ את פסקי אדה"ז (אשר לא היו כ"כ נפוצים אז באה"ק), וכמו שמביא בהקדמתו לח"א בשם הדברי נחמי' ש"אנחנו הנמשכים אחר רבינו אין אנו רשאים לזוז מדבריו, כמו אותן הנמשכים אחר הרמב"ם ז"ל" – עיי"ש. ומסיים: "ובכ"מ אשר אדמו"ר ז"ל בסידור הכריע נגד השו"ע הבאתי רק דבריו שבסידור שהם האחרונים וכן יש לנהוג". משא"כ בנוגע לשו"ת ה"צ לא כתב דברים כאלו רק כ' (בקטע שלאח"ז): "גם השתדלתי להעתיק מספרי אדמו"ר הצמח צדק ז"ל בשו"ת ובפס"ד ועל משניות מה שהי' שייך לענינים הבאים בחלק זה".

והעולה מכ"ז: לפענ"ד (ושרי לי זקני אם לא כוונתי נכון בהשערתי): שהגרא"ח ז"ל לא רצה להלאות את מוחם של אנשי ירושת"ו דשנת תרפ"ו עם פסקי אדה"צ – אלו הסותרים לאדה"ז – כי הלואי ויקבלו פסקי (ונוסח) אדה"ז! והי' זה אצלו בבחי' "תפסת מרובה לא תפסת". ואכן מצינו נושאים רבים שאינו מזכיר בהם את דעת ה"צ (ראה לדוגמא המובא לקמן הע' 249) [וכמדויק בלשונו: "השתדלתי להעתיק"].

ועכ"פ נראה ברור שאין לקבוע מזה מסמרות לזמננו ש"אכשור דרא" וכל המנהגים גלויים וידועים לכל (משא"כ אז, לפני שנדפסו המנהגים הרי ישנם כו"כ מקומות בקצוה"ש שמכריע שלא כמנהג חב"ד, כמו באופן עטיפת הטלית - בקצוה"ש סי' ז' סק"ד, אי-אמירת 'חזק' ע"י העולה לתורה - סי' פ"ד סי"ג, אמירת ברכו אחר התפילה באה"ק - שעהלומ"נ עמ' קפ. ואף בהנהגותיו בביתו נהג בריבוי ענינים כמנהג ירושלים – כפי שהעידה לי בתו, זקנתי מ' רחל מרים ע"ה זילבר, כיון שמנהגי רבותינו לא היו ידועים כ"כ אז) וישנה הוראה ברורה ש"כאשר בפירושו הורו האדמו"רים מצוה לקיים דברי חכמים בתראי" (אג"ק ח"ז שם) וכנ"ל.

ע"פ שיטת כ"ק אדמו"ר הזקן:

ההלכה היא בפשטות: שמי שכותב בידו השמאלית אף שעושה כל מעשיו בימין – יניח ביד ימין. ואם כותב ביד שמאל אף שעושה שאר מעשיו בימין – יניח בשמאל. כי לשיטתו עיקר הלימוד הוא מ"וקשרתם וכתבתם".

ע"פ שיטת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק:

1. איטר¹⁶⁰ יד ימינו והוא העושה כל מלאכתו (וגם כותב) בשמאלו – יניח תפילין על יד ימין.

2. העושה¹⁶¹ כל מלאכתו בימין – אע"פ שכותב בשמאל – יניח על יד שמאל ככל אדם, כיון שהיא "יד כהה" שלו.

3. העושה¹⁶² כל מלאכתו בשמאל אבל כותב ביד ימין – ראוי שיניח על שתי ידיו. וסדר ההנחה הוא כדלהלן:

יניח התפילין על ידו האחת¹⁶³ בברכה (ויתכוון¹⁶⁴ להוציא בברכתו גם מה שיניח אח"כ על ידו השני) ועל ראשו.

אח"כ¹⁶⁵ יחלוץ תש"י¹⁶⁶ ותש"י, ויחזור ויניח תש"י על ידו השני – ללא ברכה – ויניח הש"י ויתפלל שחרית כרגיל.

4. העושה¹⁶⁷ כל מלאכתו בשמאל אבל כותב בשתי ידיו בשוה – יניח תפילין בימין, אולם יש לו להחמיר ולהניח ג"כ בשמאל. ובמקרה זה סדר ההנחה הוא כדלהלן:

וכ"ז הוא הנראה לפענ"ד. ובנוגע לפועל, הרי כל הרבי במכתבו הנ"ל: "יציע בפרטיות לרבנים בעלי הוראה ביראת שמים והם יורוהו". - וראה הערה הבאה שנכתבה לאחר זמן.

(* והם: שו"ע הקצר עמ' 80. 'התקשרות' גל' תל עמ' 16. שו"ע החדש סכ"ז הע' ט' – לבד מס' שבח יקר עמ' 69 ואילך שמוביא ב' הדעות ואינו מכריע, עיי"ש בארוכה.

(**) ראה הערת דודי הגר"י ש' הלוי הורוביץ בהתקשרות שם בשו"ג, שאדה"ז החל בכתיבת מהדו"ב לשו"ע במשך השנים והשו"ע מהדו"ק נדפסה רק אחרי הסתלקותו, ולכן אולי לא תמיד ראה הצ"צ את השייך לנושא שעסק בו – עיי"ש.

¹⁵⁹* ב'התקשרות' גיליון תקנ"ד עמ' 19 (וביתר פירוט בגליון תתס"ו עמ' 14), מביא הרה"ג ר"ש שי' גינזבורג סיפור כדלהלן: שליח הרבי בעיר בופלו, הרה"ח ר' נתן שי' (בן הרה"ח הרש"ז ז"ל) גורארי, ה' כותב ביד שמאל ועושה כל מעשיו בימין, והוא מספר: "אבי שאל את הרבי כיצד עלי לנהוג, והרבי הפנה אותו אל 'זקני רבני אנ"ש'. פנינו להרה"ח ר' שמואל לוויטין, והוא חקך בדעתו, ונכנס בשל כך אל הרבי. כשיצא אמר לי: 'תניח ביד שמאל ככל אדם, ואל תשאל שאלות...'. לאחר זמן שאלתי בנדון זה גם את הגרש"ז דבורקין ע"ה, והוא ענה לי בפשיטות להניח ביד ימין (כדברי אדה"ז). כשחזרתי עם פסק זה לר' שמואל, ענה לי נחרצות: 'תניח ביד שמאל (כדברי הצ"צ) כפי שהוריתי לך'".

והר"ש שי' גינזבורג כותב שם את מסקנתו הלכה למעשה, להניח בשמאל כדעת הצמח-צדק. ומהטעמים הבאים [בנוסף לסיפור הנ"ל ש"אם קבלה היא נקבל" ובכל אופן]:
א. הצמח-צדק הוא אחרון ביחס לאדמו"ר הזקן, וידוע ד'הלכה כבתראי' (וכמו בקשר לברכת שהחיינו בפורים ביום). ב. הצמח-צדק, כשחלק על דעת אדמו"ר הזקן, אמנם לא הביא את דברי סבו (ומסתבר שראה אותם בבית סבו שם גדל, מכיוון שנכתבו עוד במזריטש (ראה ב'הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל, במהדורה החדשה, הערה יז), אבל יש לומר שעשה כן מפני הכבוד, ולכן הביא רק את דעת המגן-אברהם עליו מבוסס פסק אדה"ז. ג. הצמח-צדק התייחס לדעה זו בסגנון נדיר ונחרץ: "אין דבריו נכונים בזה כלל, ולא יצא ידי חובתו כלל כשמניח בימין". ד. גם אם נאמר כטוענים שהצמח-צדק לא ראה את דברי אדה"ז, קשה מאוד להסיק שלאחרי השלילה הנחרצת כל כך של דעת המגן אברהם (שניתן לראות גודל מעלתו ממה שלכתחילה בחיבור השו"ע לרוב נמשך אדה"ז אחריו, כמ"ש בשו"ת הצ"צ חאו"ח סי' יח ס"ד ועוד), אילו אך ראה הצמח-צדק את דברי אדה"ז היה חוזר בו מן השלילה ועד להיפך לגמרי (ולהעיר מספר השיחות תשמ"ז ח"א עמ' 311 ואילך, שדרך הפוסקים לפסוק כדעה פלונית גם לפי שיקול דעתם, ולא רק בדרך "קבלה היא ונקבלה").

¹⁶⁰ שו"ע אדה"ז סי' כ"ז ס"ט. שו"ת הצ"צ או"ח ריש סי' ד'.

¹⁶¹ שו"ת הצ"צ שם, ד"ה "והיכא שעושה".

¹⁶² שם ד"ה "והיכא שכותב".

¹⁶³ לא נתבאר בדברי הצ"צ איזו יד קודמת, ואולי י"ל הטעם בזה משום שמדמה דין זה לדין חליצת איטר (באבה"ע סי' קס"ט סכ"ה), ושם הרי חולצת בשתי רגלי בבת אחת, ולכן סתם כאן. ואיזה שירצה יקדים.

¹⁶⁴ אג"ק כ"ק אדמו"ר ח"א עמ' קמח.

¹⁶⁵ במקרה זה אין הצ"צ מפרש מה לקרוא בתפילין אלו. ואולי סומך על מש"כ לפנ"ז [הועתק כאן בפנים בסעיף 4]: "ויקרא בה בתורה או ילמוד בה מעט". ולולי דמיסתפינא הייתי מוסיף זאת גם במקרה זה.

¹⁶⁶ ואין להחליף הש"י לבד מידו האחת להשני (ללא חליצת הש"י) משום "כ"ז שבין עיניך יהיו שתים" (שו"ע אדה"ז סכ"ח ס"ג) – פשוט.

¹⁶⁷ שו"ת הצ"צ שם ד"ה "בפירש"י".

יניח תפילין בימינו ובברכה כמו כל איטר (ויתכוון להוציא בברכתו גם מה שיניח אחר התפילה בידו השנייה) ועל ראשו ויתפלל בהם כל התפלה. ולאחר התפילה יחלוץ התפילין כרגיל, ויניח – ללא ברכה כמובן – על יד שמאל ועל ראשו ויקרא בהם בתורה או ילמד בהם מעט.

5. השולט¹⁶⁸ בשתי ידיו בשוה – מניח בשמאל. ואם¹⁶⁹ הניח על ימין גם בדיעבד לא יצא ידי חובתו.

6. ודוקא¹⁷⁰ ששולט בשתי ידיו בשוה, אבל מי¹⁷¹ שעושה רוב מעשיו בשמאל וגם לכתוב קל לו יותר ביד שמאל ורק שיכול לכתוב גם ביד ימין (וכגון שהרגיל את עצמו לכתוב גם בימין) – יניח בימין כמו כל איטר. אולם גם במקרה זה "אפשר יש להחמיר" להניח ג"כ על יד שמאל. וסדר ההנחה הוא כדלהלן:

יניח **קודם התפלה** על יד שמאל ובברכה¹⁷² (ויתכוון להוציא בברכתו גם מה שיניח בסמוך על יד ימין) ועל ראשו¹⁷³ ויחזור ויניח על יד ימין ועל ראשו ויתפלל בהם.

7. בכל המקרים בהם יש להניח תפילין על שתי ידיו – רצוי לסדר לעצמו תשיי נוסף שהקשר בו מסודר באופן המתאים ליד זו. זאת כדי שיהא באפשרותו לקיים את ה"מנהג נכון" שבשו"ע (הנזכר לעיל סעיף י"א) ולא יאלץ להפוך המעברתא לצד המרפק.

8. בזמננו, לאחר שכ"ק אדמו"ר כבר הורה¹⁷³ להתחיל להניח תפילין דר"ת עם תפילין דרש"י ואף השוה¹⁷⁴ אותם באיזה פרטים – י"ל גם בנדו"ד, שהמניח תשיי על ב' ידיו יניח ג"כ תשיי דר"ת על ב' ידיו, היינו שיניח על ידו האחת (לפי סדר העדיפות המבואר במקרה שלו בסעיפים 3-6) ויניח תשיי, אח"כ יחלוץ שניהם ויניח על ידו השני. ומה טוב¹⁷⁵ שגם בזה יזמין לעצמו עוד תשיי דר"ת עבור ידו השני.

דיני תפילין לאבל ובתשעה באב

לא. האונן – ר"ל – והוא מי שמת לו מת ולא נקבר עדיין – פטור מהנחת תפילין וגם¹⁷⁶ לאחר הקבורה לא יניח תפילין כל אותו היום, אבל הוראת נשיאנו¹⁷⁷ היתה שבאם הלווי מתקיימת לפני השקיעה – נוהגין להניח תפילין בצנעא לאחר הקבורה ללא ברכה. אבל בשאר ימי האבלות מניחין תפילין כרגיל.

לב. בתשעה¹⁷⁸ באב היי"ק אדמו"ר הרש"ב לובש הטלית בבוקר ופושטו, אח"כ לובש התפילין ומתפלל בהם – כל זה בחדרו, שלא ירגישו בדבר. ובעת שהתפללו – אמר תהלים וכיו"ב.

אבל ההוראה¹⁷⁹ לרבים היא: שמתעטפין בטלית ומניחים תפילין לפני מנחה, קורין בהם ג' פרשיות, ששיי, אין כאלקינו וכל השיעורים השייכים לשחרית. אחר מנחה חולצין אותם ומניחין תפילין דר"ת.

¹⁶⁸ שו"ע אדה"ז סל"ז סוף ס"ט. שו"ת הצ"צ שבהערה הבאה.

¹⁶⁹ כן משמע משו"ע הצ"צ סי' ה' אות י' וסי' י"ב אות ד' – הערת הרב ביסטריצקי בכתביו.

¹⁷⁰ ראה דבר הלכה ח"ב סי' ב' סעי' ב.

¹⁷¹ שו"ת הצ"צ סי' ד' ד"ה "בפירש"י". סי' י"ב ד"ה "אבל".

¹⁷² אף שאין אלו התפילין העיקריות (כי מה שמניח על שמאלו הוא רק חומרא בעלמא להצ"צ), הרי בברכה זו מוציא גם את מה שמניח על יד ימין ומתפלל בהם.

¹⁷³ בשיחת פורים תשל"ו. וראה ג"כ לקו"ש ח"ב עמ' 507 הע' 39. חכ"ו עמ' 404. סה"ש תשמ"ט ח"ב עמ' 632 הע' 114. ועוד.

¹⁷⁴ לדוגמא: זמן התחלת הנחתן – סה"ש תשמ"ט שם, וה"תיקון" למי ששכח להניחן שהוא בדומה להתיקון על תפילין דרש"י – ראה לעיל ח"א סעיף כ"ח. וש"נ.

¹⁷⁵ וכן שמעתי מהגרמ"ש אשכנזי ז"ל שהזמין כן לעצמו ומניח ב"פ תפילין דרש"י וב"פ תפילין דר"ת, כבפנים.

¹⁷⁶ שו"ע אדה"ז סי' לח ס"ה.

¹⁷⁷ תורת מנחם - מנחם ציון ח"א עמ' 179. ח"ב עמ' 256.

¹⁷⁸ ספר המנהגים עמ' 47. וראה שם ביאור הרבי בטעם לבישת הט"ג קודם התפילין – אף שלא התפלל בהם – ע"פ שער הכוונות ועוד.

¹⁷⁹ היום יום ט' מנ"א. לוח כולל חב"ד ועוד.

וכאן המקום להעיר, שרבים מתפללים מנחה קרוב לשקיעת החמה ויש להזכירם להניח התפילין דר"ת קודם השקיעה, כמו שנתבאר לעיל סעיף כ"ז שגם תפילין דר"ת צריך להניח קודם השקיעה.
אנ"ש והתמימים יוצאים ל"מבצע תפילין" גם בתשעה באב – אחר חצות היום.

כשרות הבתים והרצועות

לג. הלכה¹⁸⁰ למשה מסיני שתהיינה הבתים מרובעות (ארכן כרחבן) ואם נתקלקל ריבוען צריך לתקן. אבל כתבו האחרונים¹⁸¹ שזהו דוקא כשנראה להדיא שנתקלקל הרבה, אבל אם נפגם רק קצתו אין חשש. ואף אם נקלף הצבע השחור שבפינה ומיחזי כעגול קצת הרי גוף הבית הוא מרובע, ועל¹⁸² זה וכיו"ב נאמר "אי אפשר לצמצם", ושחרות¹⁸³ הבית ג"כ אינו לעיכובא.

לד. רצועות¹⁸⁴ שחורות הלכה למשה מסיני. ולכן יש¹⁸⁵ להקפיד מידי פעם להשחיר הרצועות (ע"י "צבע לתפילין"), ובפרט במקום שנכנס הרצועה בתובר שמצוי שנשחק הצבע. ולא דוקא שנתלבנה הרצועה אלא כל שאין שחרות עור כהלכה צריך לצבעו עד שיהי בתכלית השחרות.

ויש להזהר שישחירן גדול "לשם"¹⁸⁶ קדושת תפילין, ויאמר זאת בפיו. ואם השחירן קטן יש¹⁸⁷ מכשירים ויש¹⁸⁸ פוסלין. וכ"ז¹⁸⁹ דוקא בצבע את כל הרצועה, אבל אם רק השחיר מקצת הרצועה וישראל עמד על גביו כשר. [הערת הכותב: נראה בפשטות דכל זה מיייר ברצועות לבנות שהשחירן הקטן, משא"כ אם רק חיזק הצבע השחור – לית לן בה. ודו"ק].

לה. **מצוה לפרסם**¹⁹⁰: שאצל רבים בהיו"ד של הקשר ש"י הרצועה דקה מאוד וזה נגד הדין, כי הרצועה – לכל ארכה – צריכה להיות רוחב שעורה שהוא 1 ס"מ [ובדיעבד: 9 מ"מ¹⁹¹] וגם הרגל של יו"ד יהיה בתחילתו (סמוך לגג) רוחב שעורה ויחתכו ממנו באלכסון עד שבסופו יהיה דק כעין רגל של יו"ד, וגם אורך הרגל יהיה 1 ס"מ – ויש ליזהר בזה כי לפעמים מרוב השימוש בתפילין בעת מבצעים וכו' נכנס רגל היו"ד פנימה, וצריך למשכו מזמן לזמן שיהיה צורת יו"ד כתיקונו.

¹⁸⁰ שו"ע אדה"ז סי' ל"ב סנ"ט.

¹⁸¹ אשל אברהם (בוטשאטש) מהד"ק לסי' ל"ב. ערוה"ש סל"ב סע' ע"ז. וראה מ"ב ס"ק קע"ט.

¹⁸² מעדני יו"ט להלק"ט סי' ט' אות מ', ועוד. – נסמנו באנציק' תלמודית ערך "אי אפשר לצמצם" (ח"א ע' תפ"ח). וז"ל: "שא"א לצמצם בדיוק הרבוע אלא שהציווי הוא לעשות כפי שאנו יכולים לעשות".

¹⁸³ "כי הבתים אין צריך להיות שחורים אלא משום נוי מצוה" – ל' אדה"ז בשולחנו סי' ל"ג ס"ד.

¹⁸⁴ שו"ע אדה"ז שם.

¹⁸⁵ מלאכת שמים כלל כ' אות ב'. קסת הסופר סי' כ"ג אות ב'. אות חיים ושלום סל"ב סקט"ו. דרו"ח סע"ד.

¹⁸⁶ שו"ע אדה"ז סי' ל"ג ס"ה. וראה סי' ל"ב, סל"א.

¹⁸⁷ תשובת מהר"ם מלובלין סי' ס"ח. קסת הסופר בלשכה חקירה י"ח. מ"ב סי' ל"ג סקכ"ג.

¹⁸⁸ מלא"ש כלל א' סק"י. שו"ת מהרש"ג סי' ז' וראה בכ"ז מאסף לכל המחנות סי' ל"ג סקכ"ד.

¹⁸⁹ שו"ת מהרש"ג שם. מאסף לכה"מ שם.

¹⁹⁰ לשון אה"ז בהוספות לקצוה"ש ח"א דף פט ע"א, וע"ש ש"א שגם היר"ד הלכה למשה מסיני הוא. וכן עורר הרבי ג"כ ע"ד רוחב הרצועות באגרות קדשו (הועתק להלן הע' 198): "שיבדקו התפילין שלו... וגם שיעור הרצועות ובפרט רחבן". וראה ג"כ מ"ב סל"ב ס"ק רל"ג ומנהג ישראל תורה סכ"ז אות ט'.

¹⁹¹ שעורי תורה להגרא"ח נאה עמ' רעד.

אבל גם¹⁹² אין למשכו יותר מדאי שלא יצא ארוך וייראה כוא"ו או כנו"ן פשוטה.

בדיקת התפילין

לו. בשיחה¹⁹³ משנת תש"מ אמר הרבי [תרגום מאידיש]: "איתא במטה אפרים¹⁹⁴ שבכל שנה ושנה בחודש אלול צריך לבדוק את התפילין¹⁹⁵. מכך מובן, שאם אין עושים כן – אין זה בגדר אונס [כאשר התפילין נמצאו פסולות]...".

ע"פ הפרמ"ג¹⁹⁶ יש עדיפות לתת לבדיקה לכמה סופרים.

וכאן המקום להעיר, שכאשר מוסרים התפילין לבדיקה צריך לשים דגש גם על בדיקת הבתים והרצועות, כי לפעמים¹⁹⁷ נמצאים בהם פגמים הפוסלים אפי' בדיעבד. ובפירוש¹⁹⁸ כתב כ"ק אדמו"ר לא': "במ"ש בהנוגע לפב"פ שבדקו תפיליו ונמצאו הפרשיות כשירות ומהודרות, – הנה מובן ופשוט, שבדיקת התפילין כוללת הפרשיות וגם הבתים והרצועות". ומצווה לפרסם.

זהירות בכיס התפילין

לו. כיס¹⁹⁹ המיוחד לתפילין (כגון שקית²⁰⁰ הקטיפה שלנו) לא יכניס בה חפצי חול, ואפילו²⁰¹ דברים של מצוה כגון מזוזה וסידור – הואיל וקדושתן למטה מקדושת התפילין לא יניחם שם אלא אם כן התנה כן לפני שהכניס בו את התפילין בפעם הראשונה (היינו שאביו^{201*} התנה חודשיים לפני הבר-מצוה שלו, שבדעתו להכניס בכיס עוד חפצים).

ויש מחמירין²⁰², שגם במקרה שהתנה – אינו מועיל אלא לדבר חול, אבל להשתמש בו באופן בזוי אסור בכל ענין. ולדעתם אסור להכניס מעות ביחד עם התפילין ממש גם כשהתנה כן אלא יקשרם בפ"ע.

¹⁹² שר"ע הקצר ח"א עמ' 95, ע"פ אמרי פנחס להרה"ק ר"פ מקוריץ עמ' ע"ח. וע"ש שמנהגו הי' שאף אם יצא ארוך לא היה חותך ומקצרו מחשש 'תעשה ולא מן העשוי', או משום חק תוכות, וראה ג"כ מאסף לכל המחנות ס' ל"ב ס"ק ת"ד.

¹⁹³ אור לערב חגה"ש (בלתי מוגה), נדפס בשיחות קודש תש"מ ח"ג עמ' 197.

¹⁹⁴ ס' תקפ"א סעי' י'.

¹⁹⁵ להעיר מאג"ק ח"א עמ' רמ"ח [תרגום מאידיש]: "...בהתחשב עם הדעה במכילתא אודות בדיקת תפילין ומזוזות (עי' רא"ש סוף הל' תפילין) מימים ימימה י"ב חודש (אף שהדין הוא שמספיק פעמיים בשמיטה)".

¹⁹⁶ בא"א סוף ס' לט: "המרבה לתיתן לכמה מגיהים מומחים הרי זה משובח".

¹⁹⁷ ובדידי הוה עובדא, שלאחר שבדקתי התפילין כו"כ פעמים הנה כשהראתים למומחה בבדיקת בתים (ר"מ שי' לנדאו, פעיה"ק צפת) גילה שא' החריצין בהש"ר לא היה כולו מכון כנגד העור שבין שני הבתים (ראה שר"ע אדה"ז סל"ב ס' א ובמ"ב ס"ק קפ"ח), וכן סיפר לי שמצא מקרים שהפרשיות היו גבוהות מדאי ולא היו מונחות לגמרי בתוך הבתים וכי"ב.

¹⁹⁸ אג"ק ח"ד עמ' ק'. ובאג"ק ח"ד עמ' תלה: "בדבר מה שכותב שנתעורר אצלו מיחוש העור בידו השמאלית... כדאי הדבר, ובפרט עתה בחודש אלול, שיבדקו התפילין שלו ובפרט התפילין של יד, וגם שיעור הרצועות ובפרט רחבן".

¹⁹⁹ ע"פ שר"ע אדה"ז ס' מ"ב ס"ד.

ומה שכתב היתר למנהג זה בסוף הסימן – ה"ז לכאורה רק במקום שנהגו כן. משא"כ בזמננו נהוג לשים חפצים בשקית הפלסטיק ולא בשקית הקטיפה יחד עם התפילין – כן נראה בעיני פשוט.

²⁰⁰ ואף שבבה"ל ס' ל"ד ד"ה "שתי" מבואר שכיס [היינו שקית הקטיפה] שמניחין בו תפילין כשהן בנרתקן [היינו הבית בו מוכנס הש"י והש"ר] הוי תשמיש דתשמיש ואין בו קדושה כלל – כבר העיר בזה הראב"צ רבינוביץ, בס' "הלכה סדורה" להל' תפילין (עמ' קכז הע' יב), שצ"ע בנרתק שלנו שאינו מכסה הרצועות, וא"כ ע"פ מש"כ המ"ב בסק"כ"א ובה"ל ס"א ד"ה מש"ר, להחמיר שלא בשעת הדחק, כדעת האומרים דרצועות הוי גוף הקדושה. א"כ גם בכיס יש מקום להחמיר שלא בשעת הדחק. ובפרט בזמננו שהכיסים עשויים מבר יפה ומקושטים כו' – ל"ל דמקרי שנעשו לכבוד, ויש להם דין תשמישי קדושה אף אם אינו נוגע ב"קדושה" עצמה וכמש"כ בשעה"צ ס' קנ"ד אות ז' לענין ה"בלעך" שעל תש"י יע"ש. וצ"ע. – עכת"ד.

²⁰¹ מ"ב ס' מ"ב סקט"ז.

^{201*} כן נראה שאביו צריך להתנות כי צ"ע אם מועיל תנאי הקטן בזה, ע"פ מש"כ אדה"ז בס' מ"ב ס"ה "שחרש שוטה וקטן יש להם מעשה ואין להם מחשבה אפילו גילו מחשבתם בדיבורם" ע"ש – העירני גיסי הרב שבת י. שי' פרידמן.

יש לזוהר שלא לשים את תיק התפלין ע"ג ספרים. ואף שיי"א²⁰³ שמותר לשים טלית ע"ג ספר – זהו דוקא משום דהוי"ל כמכסה את הספר לצרכו. ובעיני ראיתי²⁰⁴ את כ"ק אדמו"ר מסיר תיק של טלית-ותפלין מע"ג ספר (שהי' מונח ע"ג השולחן). והי' זה בזמן ומקום של צפיפות ודוחק נורא (ומי"מ הקפיד להורידו).

לח. כשאורזים את החפצים לנסיעה – יש לארוז תחילה את הטלית והתפלין²⁰⁵. לאחר מכן אפשר להוציאם ולארוז כדרכו, אך בהם יש לפתוח את האריזה²⁰⁶.

חלק ב – "מבצע תפילין"

ל"ט. השימוש בתפילין של אחר. **מ'.** זמן היציאה למבצעים. **מ"א-מ"ב.** אופן היציאה למבצעים. **מ"ג-מ"ד.** סוג התפילין. **מ"ה-מ"ו.** ההנהגה במקום שלכאורה אינו ראוי לומר בו דברי קדושה. **מ"ז.** הכניסה למקום ההנחה. **מ"ח-מ"ט.** דוכן התפילין וחומר החלוקה. **נ'.** דף ק"ש לדוברי שפות שונות. **נ"א.** הדפסת גלויות מאישי ציבור המניחים תפילין. **נ"ב.** שתיה במבצעים. **נ"ג.** שאלת "אָר יו גוייש?". **נ"ד.** הנחת תפילין למי שלא נטל ידיו. **נ"ה.** ברכת התפילין. **נ"ו.** ההנהגה כשמניח רק תש"ר. **נ"ז.** אופן הזהירות מהעברה על המצות. **נ"ח.** עמידה בעת שהיהודי מניח. **נ"ט.** הנחת תפילין רגילות לאיטר יד. **ס'.** הנחת תפילין אחר השקיעה. **ס"א.** נפלו התפילין ח"ו.

מקרים חריגים במבצע תפילין – ס"ב. מי שאחר מניח לו תפילין. **ס"ג.** סיוע מאשה להנחתו. **ס"ד.** גבס על ידו השמאלית. **ס"ה.** נקטעה ידו השמאלית. **ס"ו.** נקטעה אצבע האמצעית. **ס"ז.** נשתתקה ידו הימנית. **ס"ח.** מי שחוקקים לו קעקועים. **ס"ט.** ענוד שעון או טבעת. **ע'.** שערותיו צבועים או לבוש בפאה. **ע"א.** לבוש רק במכנסיים או בחולצה. **ע"ב.** תפילין ליהודי ערל.

השימוש בתפילין של אחר

לט. מי שרוצה לצאת למבצעים ואין בידו תפילין – אינו²⁰⁷ רשאי לקחת תפילין של חבירו ממקומם ולהוציאם למקום אחר, שמא יקפיד עליו בעל התפילין והוה "מצוה הבאה בעבירה". אבל מותר לעשות בהם מבצעים באותו אזור שהיו מונחים בו, כי "ניחא לי לאינש למיעבד מצוה בממוניי", ואף²⁰⁸ להקטין או להגדיל את הקשר לפי הצורך, ויברכו עליהם כרגיל. ורק צריך לזוהר לקבלם אח"כ אם מצאם מקופלים.

ולכאורה עפ"ז, אם בעל התפילין נוהג לפתוח הקשר של התשי"י כשמקפן (כדי לחזור²⁰⁹ ולהדקו בעת ההנחה) – צריך²¹⁰ ג"כ השואל לפתוח הקשר טרם הקיפול.

²⁰² מ"ב שם סק"ו. אבל אדה"ז לא הביא חומרא זו ומשמע מסתימת לשונו שמותר, והרוצה להחמיר יחמיר.

²⁰³ שו"ת רבבות אפרים ח"א או"ח סי' קי"ט, וראה "הספר בהלכה" (אהלי שם, תנש"א) עמ' פ"ג הע' 55.

²⁰⁴ ביום י"ד שבט ה'תשנ"ב, בצאתו מביהכ"ס לאחר תפילת שחרית.

²⁰⁵ שאותם יש לקחת בכל מקרה, ולא לסמוך על השאלה מאחרים (משנ"ב סק"י סק"כ, שערי הלכה ומנהג ח"א עמוד רכז) – הערת גיסי הרש"י פרידמן בקונו"אם אסק שמים" בתחילתו (נדפס ג"כ כהוספה ל"בירורי מנהגים – שבת" עמ' 134).

²⁰⁶ הוראת הרבי להרא"ל קפלן ז"ל, שליח דעיה"ק צפת - שבועון כפ"ח גל' 95 ע' 10. נד' בשערי הלכה ומנהג ח"ה עמוד נד.

²⁰⁷ שו"ע אדה"ז סי' י"ד סי"ב. ומסופר, שפעם כתב נער צעיר רבני שנגנבו לו התפילין. ענה לו הרבי כי ראשית כל עליו למחול לגנב, כדי שאם יניח אותן ייעשה הדבר בהיתר ולא באיסור - ס' "התפילין" (ר"ז שי' ריטרמן) עמ' 319.

²⁰⁸ שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' סו.

²⁰⁹ ראה החילוקי דעות והשק"ט בארוכה בזה לעיל ח"א סעיף ה'.

²¹⁰ הואיל ובקפידא תליא מילתא. ולכן אף שלענין טלית פסק אדה"ז (שם ס"ט) שאין צריך לקפלה כסדר קיפולו הראשון דוקא – יש לחלק לכאן דבטלית סתם בנ"א אין מקפידין על כך, משא"כ בנדו"ד גורם הדבר טירחא לבעה"ב כשיצטרך לפתוח הקשר בעצמו כשיניחם למחר. ודו"ק.

ויש מהפוסקים שכתבו^{210*}, שבזמננו אנשים יותר מקפידים שלא ישתמשו בתפילין שלהם ללא רשות, ואף אם המקפידים הם מיעוט – יש לחשוש שמא הבעלים אחד מהם, דאין הולכים בממון אחר הרוב, לכן יזהר אדם שלא להשתמש בהיתר ד"ניחא לי כו" וליטול תפילין של חבירו ללא רשותו אא"כ אין לו אפשרות אחרת בשום אופן.

זמן היציאה למבצעים

מ. אע"פ שה'מבצעים' בכלל בכל שעה זמנם הוא – קבע הרבי זמנים מוגבלים לתמימים ואברכי כולל כדלהלן:

לתמימים:

בשנת ה'תש"י כתב א' התמימים^{210**} לרבי שרוצה לנסוע לרוסיה לשליחות, וקיבל מענה: "השליחות כאן ערב ש"ק אחר חצות וכיו"ב אזכיר עה"צ".

כמו"כ ידועה תשובתו החריפה של הרבי זמני הסדרים הם "הגבלה עצמית" ויש ללמוד בהם בהתמדה ושקידה, ואינו מקבל "שוחד" שייצאו בהם למבצעים שלו. כן מסופר, שא' התמימים אמר לרבי שרוצה ללמוד נהיגה כדי שיוכל להיות 'טנקיסט' וא"ל הרבי "אל תערב המבצעים שלי בהתאוות שלך".

לאברכים:

פעם הציעו אברכי כולל להקדיש חלק מזמן הכולל עבור מבצע תפילין, ואז אמר כ"ק אדמו"ר (ביחידות²¹¹) להרב יצחק יהודה שי' ירוסלבסקי את הדברים הבאים:

"כאשר הוכרז על מבצע תפילין לא היתה הכוונה שמישהו יסגור את חנותו באמצע היום ויתעסק במבצע תפילין, כי אם שבמקום שעות המנוחה או קריאת מכתב עת – שיזכה יהודים במצות הנחת תפילין! [ומובן שכל שכן לגבי אברכי הכוללים].

לפני התפילה:

בהזדמנות אחרת אמר הרבי לאחד השלוחים²¹²: "אם מניחים תפילין ליהודי לפני שהאדם מניח לעצמו, ולאחמ"כ האדם עצמו מניח תפילין, והרי דרושה התבוננות לפני הנחת תפילין²¹³ - אזי אם דרושות אלף שעות, אלף דקות – נפעל הענין בדקה" – עכלה"ק.

אופן היציאה למבצעים

מא. כדאי²¹⁴ לצאת למבצעים בזוגות. ואפשר ללכת גם עם קטן, רק שאת הנחת²¹⁵ התפילין על היהודי יעשה הגדול. כמו"כ יש להקפיד כשיוצאים למבצעים, שגם הענינים החיצונים, כמו הלבושים, יהיו באופן המתאים, בהתאם להשליחות²¹⁶.

^{210**} בן איש חי פ' לך אות ו'. שו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' ז' ועוד – ה"ד בפסקי תשובות סי' י"ד ס"ט ע"ש בארוכה.

^{210**} הת' שנ"ז שי' פבזנר (כיום משפיע במגדל העמק) – שמעתי מפיו. נד' ג"כ בס' "דבר מלך" (מענות קודש, הוצ' 'ופרצת' תשנ"ט) עמ' 148.

²¹¹ נדפס ב"היכל מנחם" ח"א עמ' רכ"ח.

²¹² נד' שם עמ' רכ"ב.

²¹³ ראה תניא ואג"ק המצויינים לעיל ח"א סוף סעיף ג' ובהערה 20.

²¹⁴ לע"ע לא מצאתי מקור ברור לזה ורק שמועה שי"א בשם כ"ק אדמו"ר ש"סאלדאטן גייען אויף צוויי" [=חיילים יוצאים בזוגות] והרה"ח ר' יצחק שי' קליין מלונדון סיפר לי שבבחרותו (בתשל"ו) נכנס פעם במבצעים לאיזו מאפי' לבדו, ובעל הבית הציע לו לרדת למרתף ושם נעל אותו במקפיא למשך זמן ארוך ובחסדי ה' שחררו, וכשחזר ל-770 כתב לרבי על המאורע ושאל מהי ההוראה מזה? וביום א' א"ל הרב חדקוב שזה מורה על ענין של קאלטקייט [=קרירות].
ושמעתי מהרש"ז שי' הרצל, שפעם דיבר הרה"ח ר' דוד רסקין ע"ה באחד הבתי כנסת, לשם הלך ל"תהלוכה". וסיפר שהרבי הורה שלתהלוכה ילכו בזוגות שתיים שתיים. והוסיף ר' דוד לבאר את ההוראה מכך, ששני אנשים הרי הם ארבע רגלים, בדוגמת בהמה. דבר המורה שיש ללכת, לביצוע רצון האדון – בביטול וקבלת עול כבהמה.

²¹⁵ בדבר הלכה ח"ב סימן ה' ה"א אוסר – בשם פוסקים – להניח לחולה וכי"ב ע"י קטן במקום שיש גדול, הואיל ואינו בר חיובא.

מב. גם כשנוסעים במטוס, יש להציע לנוסעים להניח תפילין, וכפי שסיפר כ"ק אדמו"ר בהתוועדות ש"פ וישלח ה'תשכ"ח²¹⁷ שהי' מישהו שנהג לאכול בפומבי מאוכל שאינו כשר, ואברך א' ניסה לדבר אתו במטוס שיניח תפילין והוא סירב לשמוע על כך. הוא ניסה לדבר עמו בשנית וכו' וכו' עד אשר סוף כל סוף הניח תפילין. וכשהגיע זמן ארוחת הערב, הכריז שלא יביאו לו מאכל שאינו כשר – ע"כ מהשיחה.

ולהעיר ממאמר המשנה²¹⁸ "עלה בכבש ופנה לסובב כו" – שמיד איך שעולים לכבש המטוס פונים להסתובב ולעסוק ב"מבצעים" – ובא לו לקרן דרומית מזרחית, מזרחית צפונית וכו'.

סוג התפילין

מג. מי שיש לו אטר-יד [=שמאלי] במבצעים, כדאי²¹⁹ שיקח עמו גם תפילין שמאליות, ועאכו"כ מי שהוא אטר-יד בעצמו, כדאי שיקח גם תפילין רגילות. וכמובן, שכ"ז הוא לכתחילה ולרווחא דמילתא, אבל גם בלא"ה קיום המצוה הוא בשלמות (וראה לקמן סעיף נט איך לנהוג בהנחת תפילין לימני כשיש רק תפילין שמאליות ולהיפך).

אם בטעות לקח למבצעים תפילין דר"ת ואין באפשרותו להשיג במקום תפילין דרש"י – לכאורה מדברי הרבי^{219*} משמע שאין להניח ליהודים תפילין דר"ת, כי זה שייך דווקא למי שמקבל ע"ע – ויש באפשרותו – להניחם בקביעות.

מד. אפשר²²⁰ לקחת למבצעים תפילין כתב אשכנזי (מכל סוג שהוא) ולהניחם ליהודים ספרדים, וכן לאידך אם יש בידו תפילין ספרדיות, יכול להניחם גם לאשכנזים – כי כל מה שלא נתבאר בגמרא אינו מעכב.

אבל ראה הוראת הרבי להלן סעיף מט (בנוגע לדוכן תפילין) "להשתדל להשיג תפילין גסות, אשר נוסף על שאר המעלות אינם מתקלקלים כ"כ הבתים מחוס השמש וכו' בהיותן מונחות תחת כיפת השמים".

נסיעה באוטובוס או בסאבוויי כשעומדים שם צופים

מה. **שאלה:** הרוצה לנסוע ל'מבצעים' באוטובוס או בסאבוויי [=רכבת התחתית], אבל יצטרך במשך הנסיעה לעמוד בצפיפות בין אנשים ונשים, ונפשו בשאלתו: האם לא יצא שכרו בהפסדו?

תשובה: כבר דן בזה בשו"ת אגרות משה²²¹ בנוגע באנשים הנוסעים לעבודה כל יום "ונמצאים שם אנשים נשים דחופים זה בזה", ותורף דבריו: שאף להרמב"ם²²² שסובר שאיסור נגיעה בעריות הוא לאו דאורייתא ד"לא תקרבו" – זהו דוקא דרך תאוה כמפורש בדבריו שם, ומשמע שלא דרך תאוה ליכא אף איסור דרבנן (מדלא פירש זאת) ומפורש כן בש"ך יו"ד סי' קנ"ז סי"י.

²¹⁶ מיחידות ג' תמוז תשט"ז לקבוצת "תלמידים השלוחים", נדפס בתורת מנחם ח"ז ע' 27.

²¹⁷ נדפס בשיחות קודש תשכ"ח ח"א עמ' 189.

²¹⁸ פרק "איזהו מקומן" - זבחים פ"ה מ"ג.

²¹⁹ כדי שיהא באפשרותו לקיים ה"מנהג נכון" שמביא אדה"ז בשולחנו – שהמעברתא תהיה לצד הכתף - ראה להלן סעיף נט ובהערה 255.

^{219*} הובא לעיל סעיף כא ובהע' 111.

²²⁰ נ"ב מהדר"ת יו"ד סי' קע"א – ושם גם בנוגע לקרה"ת שאין סוג הכתב מעכב.

וראה ג"כ עד"ז בשו"ת הרא"ש כלל ג' סי' י"א. שו"ת חכם צבי סי' צ"ט. שו"ת קנאת סופרים סי' קכ"א. אמנם יש שפקפקו בזה, והם: החיד"א בשו"ת יוסף אומץ סי' י"א בשם פוסקים. מאמר מרדכי בספרו דברי מרדכי סי' קמ"ג וע"י ג"כ שו"ת מנח"י ח"ד סי' מ"ז. ציץ אליעזר ח"י ס"ג. ולא העתקתים אלא לרווחא דמילתא ובמצב של לכתחילה, משא"כ בשעת הדחק פשוט שאינו מעכב, כדבפנים.

²²¹ אבן העזר ח"ב סי' יד.

²²² הל' איסור' ריש פכ"א.

וממשיך: "אבל אם יודע שיבוא לידי הרהור, יש לו למנוע מללכת אז (=היינו מתי שצפוף) אם אין נחוץ לו, ואם מוכרח ללכת גם כן אז לעבודתו, אין איסור לו בכהאי גוונא ויתחזק להסיח דעתו מהן ולהרהר בדברי תורה כעצת²²³ הרמב"ם".

ההנהגה במקום שלכאורה אינו ראוי לומר בו דברי קדושה

מו. **שאלה**: הנוסע בסאבוויי [=רכבת התחתית] או אוטובוס ל'מבצעים' ורוצה ללמוד או לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום כמנהג התמימים, אבל מולו יש טפח מגולה באשה או אשה ששערה מגולה, ושואל: האם יש היתר לומר דברי קדושה במצב כזה?

תשובה: אם²²⁴ יש באפשרותו לעבור משם או להחזיר פניו וגופו לצד אחר – יעשה כן, ואם לאו – הרי מכיון שמדובר בשעת הדחק שאי אפשר בענין אחר – יכול לקרוא מתוך הספר כל זמן שאינו מסתכל בה, אפי' רואה אותה בהעברה בעלמא, וכ"ש שיכול ללמוד ולהתפלל בעצימת עינים.

ואין²²⁵ נפק"מ בכ"ז בין אם היא יהודי' או גוי'. כמו"כ אשה²²⁶ לאו דוקא, כי אם גם קטנה מגיל שלש ומעלה נק' ערוה לענין טפח מגולה, משא"כ לענין שער מגולה שהוא בנשואה בלבד.

ועכ"פ ברור שלא יבטל מלימוד התורה מסיבות אלו וכמפורש ב"היום יום" (י"א טבת, בתרגום ללה"ק): "כשעומדים בחנות, או כשהולכים ברחוב, או כשנוסעים בסאבוויי [=רכבת התחתית] ואומרים אותיות שבתורה, מטהרים בכך את האויר".

הכניסה למקום ההנחה

מו. כשנכנסים²²⁷ לחנות או לבית – יכנס קודם מי שבידו התפילין.

דוכן התפילין וחומר החלוקה

מח. שבועות ספורים לאחר הנצחון דמלחמת ששת הימים, ביום כ"א סיון ה'תשכ"ז, נשלח מברק ממזכירות כ"ק אדמו"ר להנהלת צא"ח באה"ק ת"ו, ובו מציע הרבי להקים ע"י הכותל המערבי "סוכה תמידית להנחת תפילין"²²⁸.

במברק זה הציע הרבי כו"כ ענינים שיש לבצע בדוכן זה (וכמובן שאין כל המקומות והדוכנים שוים, וכאוי"א יוכל ללמוד מהם לפי תנאי מקומו), ומהם:

(א) להדפיס בפורמט קטן ברכות תפילין וקריאת שמע (ואולי להוסיף בו שזה, כמובן, אינו פוטר מלאמר ברכות ק"ש והתפלה בכלל) ולחלקם חנם.

(ב) למכור שם תפילין בדוקות ובמחיר מינימלי.

(ג) טוב ונכון לחלק שם גם איזה עלון המבאר ומסביר את החשיבות דהנחת תפילין, ועיקר גדול להוסיף שם שזה, כמובן, אינו פוטר מלאמר ברכות ק"ש והתפלה בכלל.

(ד) כמובן, טוב שימצאו שם גם סידורים, תהלים (בפורמט קטן), תניא וכו'.

²²³ וזה לשון הרמב"ם סוף הל' איסור"ב: "...פנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה. ובחכמה הוא אומר איילת אהבים ויעלת חן דדי' ירוך בכל עת באהבתה תשגה תמיד".
והעירני גיסי הר' שבתי י. שי' פרידמן שב"ימי מלך" עמ' 441 מסופר על כ"ק אדמו"ר, שבעת נסיעתו ברכבת עמד בין שני קרונות, כיון שבתוך הקרונות עמדו אנשים ונשים בצפיפות.

²²⁴ שו"ע אדה"ז סי' ע"ה ס"א. ובקצוה"ש ח"א בהוספות דף פט ע"ב מחלק דין זה לג' סוגים: (א) ערוה ממש – שבזה אין להתיר בעצימת עינים, ואז אין עצה אלא כשמחזיר פניו וגופו לצד אחר. (ב) טפח מגולה – שבזה מביא אדה"ז ב' דעות ושיש לסמוך על המתירים בשעת הדחק – כדבפנים. (ג) שיער מגולה – שבזה מותר בשעת הדחק בלי שום פקפוק – עיי"ש.

²²⁵ שו"ע שם ס"ז. ומרגלא בפומי' דהרה"ח ר' אלי' חיים רויטבלאט ע"ה בהתוועדויותיו: "אז מען פאָרט אויפן סאבוויי, טאָר מען ניט קוקן אויף שוואַרצע פרויען".

²²⁶ חיי"א סי' ע"ה. מ"ב סקכ"ג ובבה"ל בשם שלחן שלמה – הובא כ"ז בקצוה"ש שם עמ' צ'.

²²⁷ כן הורה פעם כ"ק אדמו"ר – ב"מ גל' 384 ע' 101 - תשורה מנישואי ר"י בקשי (אלול תשס"ג).

²²⁸ צילום ממנו נדפס ב"המלך במסיבו" ח"א עמ' קעו.

– ע"כ ממכתב הנ"ל מה שנוגע לענייננו (הסעיפים חולקו על ידינו לנוחות המעיין).

כשרות וסוג התפילין בדוכנים

מט. במכתב נוסף מהמזכירות כשנתיים לאחר מכן²³⁰ ישנה תזכורת "על הצורך לפקח ביותר על כשרות התפילין שמניחים עם הבאים לכותל המערבי, ובשאר המקומות הקבועים לזה, ובפרט אשר התפילין הפשוטות קשה לתקן". ובפרטיות יותר מבקשים מהמזכירות: "להשתדל להשיג תפילין גסות, אשר נוסף על שאר המעלות אינם מתקלקלים כ"כ הבתים מחוסם השמש וכו' בהיותן מונחות תחת כיפת השמים".

דף ק"ש לדוברי שפות שונות

נ. בהתאם להוראה הראשונה במברק הנ"ל "להדפיס בפורמט קטן ברכות תפילין וק"ש", יש להעיר שמי שיש לו במבצעים דוברי אנגלית שאינם מבינים לה"ק כלל, דהיינו שאינו יודע פירוש המלות אפי' דפסוק²³¹ ראשון "שמע ישראל..." – הרי לכאורה יש להכין עבורו דף ק"ש מתורגם לאנגלית, ויקרא²³² התרגום וזה עדיף מאשר שיחזור אחריו התיבות בלה"ק. כי²³³ אם אינו מבין ומכוון בפסוק ראשון, אינו נקרא קריאה אף בלה"ק. וכמו"כ בנוגע לרוסית, צרפתית ושאר שפות.

ואם אין לו דף מתורגם – ישתדל לתרגם עבורו לכה"פ פסוק ראשון, ויזהר במיוחד בהשמות שלא²³⁴ יאמר "השם" כי אין בזה שם כלל, כי אם "גאד" או לארד שאז יש בזה קדושת השם. ועד"ז בשאר שפות.

הדפסת גלויות מאישי ציבור המניחים תפילין

נא. במכ"מ מיום י"ז אלול ה'תשכ"ח²³⁵ פונה הרב חדקוב ז"ל להנהלת סניף צא"ח בירושלים ת"ו בהצעה: להדפיס כרטיסי צילומים מהנחת תפילין של "אנשים בעלי צורה" (כגון שרים, שרי צבא וכו') ע"י כותל המערבי, מערת המכפלה וכדומה, כדי לתתם בתור מתנה לנערי בר מצוה הבאים אליו לקנות תפילין. ובטח הי' זה עושה רושם על הרבה מהם הזקוקים לחיזוק מיוחד לקיים עליהם הנחת תפילין בכל יום.

בהמשך מפרט: "אולי כדאי שהתמונות האלו תהיינה כרוכות כדרך אלבום כפול וקמוט בפורמט גלוי". ואשר בראשו (בהשער) יהי' גם מקום לכתוב למי ששולחים ונותנים זה בתור מתנה, אבל באופן אשר יוכלו להפריד התמונות אחת מהשני' כדי להשתמש כאן בעת הצורך גם בכל אחת לחוד".

שתיה במבצעים

²²⁹ כאן המקום להעיר ממנהג פרוץ של כ"כ, שכשמניחים ליהודי תפילין 'שולפים' לו מול עיניו את הכיפה שמתחת לכובעם ושמים לו על הראש. והחכם עיניו בראשו (תרתו משמע) להכין כיפה נקי' ונאה בצאתו למבצעים.

²³⁰ מתאריך י"ד תמוז תשכ"ט. נדפס ב'התקשרות' גל' ט"ז ע' 12 בסופו.

²³¹ "שהוא עיקר קבלת מלכות שמים. . אבל מואהבת ואילך אין הכוונה מעכבת בדיעבד" – שו"ע אדה"ז סי' ס"ה.

²³² ע"פ שו"ע אדה"ז סי' ס"ב ס"א א בנוגע לק"ש דאורייתא – שמה אפשר ללמוד גם בנוגע לק"ש בתפילין במבצעים. שמעתי מהגר"י שי' פרקש. וכן הורה ג"כ הרה"ח ר' משה ע"ה וובר להמניחים תפילין ב'דוכן' ע"י הכותל המערבי – שמעתי מהם.

²³³ שו"ע אדה"ז סי' קפ"ה ס"ב.

²³⁴ שערי הל' ומנהג ח"א עמ' קכא.

²³⁵ צילום המכתב בשלימותו מופיע ב'התקשרות' גליון ט"ו עמ' 17 (מדור 'ניצוצי רבי' להרמ"מ שי' לאופר), וכאן הבאנו רק את ראשי הדברים.

נב. מי שהציעו לו שתי קרה או משקה חריף (לא יין) במבצעים – ידרוש כוס חד פעמית, ואם לא נמצא כזה – אין²³⁶ לשתות בכוס שלא הוטבלה (אא"כ ידוע לו שהיא מתוצרת הארץ), ויש²³⁷ מי שמתיר.

וכ"ז ביהודי הואיל וכבר נתחייב הכלי בטבילה ברשותו, אבל אם גוי הגיש לו כוס שתי קרה – יכול²³⁸ לשתותו לכו"ע, כי הכלי שביד הגוי מעולם לא נתחייב בטבילה והשואל לא קנה הכלי. וכל הנ"ל דווקא כשהכוס נקי לחלוטין וגם במשקה אין כל חשש, כמובן וגם פשוט.

שאלת "אָר יו גוייש"?

נג. יש לשאול העוברים ושבים האם הם יהודים, וגם²³⁹ אם מתברר שהוא גוי – אין בזה משום היפך הכבוד אליו, ואדרבה – יש בזה גם תועלת להגוי²⁴⁰. וע"ד הצחות: הניחו לו תפילין והתברר שהוא גוי – יאמרו אתו "שפוך חמתך"...

הנחת תפילין למי שלא נטל ידיו

נד. גם מי שלא נטל ידיו – אין למנוע ממנו הנחת תפילין, וכפי שהרבי מביא²⁴¹ על כך מדברי הסמ"ג²⁴² "אין לך רשע שלא יהא ראוי לתפילין, ק"ו מס"ת שהוא מקודש יותר כו' והכל אוחזין בספר תורה בשעת תפילה שהכל יכולים להתנהג בטהרה בשעת תפילה", היינו דאפילו בס"ת לא דורשים מכולם ליטול ידיהם, ק"ו בתפילין שקדושתן פחותה מס"ת.

ברכת התפילין

נה. בד"כ בהנחת תפילין במבצעים יש²⁴³ לברך איתו רק את ברכת "להניח תפילין" (כמנהגנו²⁴⁴) ובדרך ממילא יוצא גם ידי חובת ברכת תש"ר גם אם אינו יודע שיש להוציא את התש"ר בברכה זו (אא"כ מתכוון בדווקא שאינו מוציא את התש"ר בברכה זו), וזאת כמובן במקרה שלא שח בינתים בדברים שאינם מצורך ההנחה.

²³⁶ כדן ישראל שקנה כלי מהעכו"ם והשאילו לחברו – יו"ד סי' ק"כ ס"ח, כי האוכל בבית יהודי בכלי שלא הוטבל ה"ז כשואל ממנו כלי – ראה שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תשמה. וכן פסקו הגר"מ פיינשטיין והגר"ש אויערבך – רוכזו דבריהם בס' טבילת כלים (להר"צ שי' כהן) פ"ג ס"י.

²³⁷ בשו"ת בית אבי (לה"ר יצחק אייזיק ליעבעס) כתב להקל במתארח אצל אחר כיון דאין זה לא שאלה ולא שכירות הואיל ואינו מתחייב באחריות הכלי אם ישבר, וגם אין לו להאורח נפק"מ לאכול או לשתות דוקא בכלי זה כי מצדו הוא מוכן לאכול גם בכלי נייר וכי"ב הפטור מטבילה.

²³⁸ שו"ע יו"ד שם. ובקצוה"ש ח"ה סי' קמ"ו בבדיו סק"ט מביא מעשה מכ"ק אדמו"ר הרשב"ב נ"ע שנסע ברכבת ובא' התחנות קנה מיד גוי כוס עם מים והרכבת נסעה לדרכה ואחרי ששתה המים השליך הכוס דרך חלון הרכבת. ומבאר בבדה"ש הטעם שכדי שיוכל להשתמש עם הכוס בלי טבילה התכוין שאינו זוכה בהכוס ואת הכסף שילם רק בעד המים וממילא לא הגיע מעולם הכוס לידי ישראל, וכדי להראות כוונה זו השליך בפועל את הכוס – ע"כ. ומובן שזהו דוקא כשקונים גם את הכוס משא"כ כששואלין הכוס – א"צ לכ"ז ומותר, כבפנים.

²³⁹ משיחת י"א ניסן ה'תשמ"ג – תר"מ התוועדויות ח"ג עמ' 1211. וראה שם עמ' 1208 דוגמא על כך ממעשה שהי' ב"יאכטה".

²⁴⁰ כי "כאשר הגוי רואה שבלכתו ברחוב ניגש אליו אדם שמעולם לא ראהו ואינו מכירו, ומתעניין אצלו אם הוא יהודי, וכל זה למה – כדי לדעת אם הוא יכול לעשות לו טובה ולזכותו במצות הנחת תפילין, מעורר הדבר פליאה, וכתוצאה מזה – יחס של כבוד והערצה... והרי זה פועל עליו שגם הוא ישתדל בעשיית טובה לזולת" (שם).

²⁴¹ לקר"ש ח"ו ע' 272. וביחידות כ"ק אדמו"ר מסדיגורא עם כ"ק אדמו"ר ביום ט"ו טבת ה'תשד"מ (נדפס בס' "בצל החכמה" עמ' 245) סיפר לו הרבי: "ישנם כאלו שבאו אלי בטענה: להנחת תפילין הרי צריכים גוף נקי, ואם כן, האם הרבי ערב לכך שיהודי זה טבל במקוה לפני שניגש להניח תפילין? .. ועינתי להם – הנני הולך בדרך שסלל הסמ"ג... כתב הסמ"ג שבהיותו "בגליות ישראל, בספרד וכן בשאר ארצות" דרש והוכיח ודיבר אודות גודל ההכרח והחייב דהנחת תפילין, וכתוצאה מכך "קבלו אלפים ורבבות מצות תפילין". ועכשיו אמור נא בעצמך – פניתי לשואל הנ"ל – האם לפי דעתך דרש הסמ"ג מיהודים אלו שיטבלו במקוה בכל בוקר לפני הנחת תפילין?! .. אם הי' תובע ענין זה מהיהודים הנ"ל – הי' כתב זאת בספרו בפירוש ביחד עם סיפור המעשה...".

²⁴² מ"ע ג'.

²⁴³ שמעתי מפי הגר"י שי' פרקש.

²⁴⁴ סידור אדה"ז במקומו.

ההנהגה כשמניח רק תש"ר

נו. מי שאין לו זמן להניח תפילין (וכבר ניסו לשדלו להניח לזמן קצר עכ"פ כו') – כדאי²⁴⁵ לשדלו להניח עכ"פ תפילין של ראש (ובמיוחד אם הוא בגדר "קרקפתא דלא מנח תפילין"), כי²⁴⁶ כל אחת מהתפילין מצוה בפני עצמה ואין מעכבין זה את זה.

ובמקרה זה – שמניח רק תש"ר – כתב אדה"ז בשולחנו²⁴⁷ וכן העתיק בקצוה"ש²⁴⁸, שיברך עלי' ברכת "על מצות תפילין" לבד, אבל משו"ת צ"צ²⁴⁹ נראה שיברך "להניח תפילין" לבד.

אופן הזהירות מהעברה על המצות

נו. כאשר עומדים להניח התפילין ליהודי – יש²⁵⁰ אוסרין להוציא את התש"ר מהכיס עד אשר התש"י מהודק כבר על הקיבורת, משום אין מעבירין על המצות, ויש²⁵¹ מתירין בזה בנדו"ד, כי האיסור להוציא הש"ר הוא רק למקיים המצוה בעצמו, משא"כ כשמוציאים אותו עבור אחר – לא מיקרי מעביר על המצוה.

ולשתי הדעות אין צורך להקפיד להכניס התפילין לכיס בין כל הנחה והנחה, כי²⁸ בזה ששני התפילין מונחים לפניו לכו"ע אין חשש מעביר על המצוה **כשמניחם לאחר**, וכל האיסור – לדעת האוסרים – הוא רק **להוציא** עבור חבירו את הש"ר כאשר עדיין לא קיים מצות תש"י כנ"ל.

וכן²⁷ יש להקפיד שלא להגיש ליהודי את שתי התפילין שיניחם **בעצמו** כי אז כשמניח הש"י נקרא מעביר על המצוה דהש"ר – לדעה זו.

עמידה בעת שהיהודי מניח

²⁴⁵ קוני' "הליכות מבצעים" (ברינוא ה'תשנ"ח) עמ' 9 ס"ד – מיוסד על שו"ע אדה"ז סי' כ"ו ס"א. וטעם העדיפות של תש"ר – קודם כל כי זה יותר מהיר ואינו דורש הפשלת שריוול וכו' וגם ע"פ הלכה הכריע בישועות יעקב שמי שאנוס ויכול להניח רק תפלה אחת יניח תש"ר שקדושתו חמורה וכיון שאינו מניח תש"י לא חיישין למארז"ל (מנחות לו, א) "כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים". אבל להעיר שבס' "המבצעים כהלכתם" ע' 66 הע' 205 מביא גם את דעת ארצות החיים וערוך השולחן שכאשר אין זמן להניח את שתיהן יש להניח תפילין של יד, כדי שלא לשנות סדר התפילין בתורה.

²⁴⁶ שו"ע אדה"ז סי' כ"ה ס"ג וסי' כ"ו ס"א. ואין לחשוש בזה משום "כ"ז שבין עיניך יהיו שתיים" (מנחות לו, א) כי זהו דוקא במניח שניהם (תוס' ערכין ג, ב), וראה נו"כ השו"ע בס' כ"ו. ואכ"מ.

²⁴⁷ סי' כ"ו ס"ה.

²⁴⁸ סי' ח' (ובבדה"ש סק"ע) וכן העתיק בלקט ציונים והערות לשו"ע אדה"ז סי' כ"ז ס"ג.

²⁴⁹ או"ח סי' ו' שדן בשאלה איזו ברכה מברך הגידם שמניח רק תש"ר, ומסקנתו ברורה לברך "להניח" (עיי"ש שמחלק בין מקרה זה למקרה שמניח גם תש"י) – כן כתב לי הגר"י שו"י פרקש בתשובה שכנראה נעלמו מאא"ז לפי שעה דברי הצ"צ.

והנה, אחר שנדפסו דברים אלו (ב'התמים' גליון כ"ח) השיג ע"ז הרה"ח ר' מ.ח. שי' גאלאמב בהערות הת' ואנ"ש 770 (ש"פ תולדות תשס"ה, עמ' 63) שלדעתו מסקנה זו וותרת את המפורש בשו"ע אדה"ז סי' כ"ו ס"ה שלהדעה שהברכה של הש"י עולה לש"ר ואין מברכין על הש"ר ברכה בפ"ע - הנה כשמניחים הש"ר בפ"ע מברכים "על מצות תפילין" וע"ז מיוסד דברי הקצוה"ש הנ"ל. ומה שכ' הצ"צ שם - ה"ז מדובר בגידם שאין לו פס יד ימנית, ולכן מתעוררת השאלה האם ואיך יברך על הש"י, דלכאורה ה"ז כאילו שאין עליו אלא מצות תש"ר, ואולי רק יברך "על מצות תפילין" כמו על ש"ר לבד, ועל זה מסיק הצ"צ: "ומ"מ כיון ד"ל שחייב לברך גם על ש"י א"כ יברך להניח", אבל בנדו"ד שאינו מניח (מאיזה טעם) הש"י ורק הש"ר – אזי חוזר הדין למ"ש בשו"ע (ולא לומר שהצ"צ כותב אחרת משו"ע להדיא) ולכן להלכה נראה שיברך "על מצות תפילין". ע"כ תורף השגתו.

וע"ז הגיב הר' פרקש בתשובתו אלי בע"פ, ותוכן דבריו, שמה שכתב הצ"צ בסוף התשובה הוא רק לשיטת ר"י (בתוס' ד"ה והלכתא, פסחים ז, ב) שרצה הצ"צ ליישב ברכת להניח על הש"ר גם לשיטתו, וכפי שכתב בשורה שלפנ"ז: "אך לר"י שלא מצא טעם בברכות י"ל דדוקא בש"ר על [=ברכת "על מצות תפילין"] וע"ז מוסיף "ומ"מ כיון ד"ל שחייב לברך גם על ש"י א"כ יברך להניח", אבל בגוף התשובה כותב הצ"צ ברור: "א"כ י"ל דגם הוא יברך להניח ולא אמרו שעל ש"ר מברך על א"כ מניח גם ש"י שכבר בירך להניח ולא רצו חכמים לתקן ב' ברכות שוות" וכו' ע"ש. ומכאן, שבכל מקרה שמניחים רק תש"ר ס"ל להצ"צ לברך להניח.

הערה לאחר זמן מהגרש"ז שו"י לבקיבקר, פנייה"ק צפת: הצ"צ שם מסתפק בנוסח הברכה לפי שיטת הראשונים בטעם הברכות (דמ"ש בגוף התשובה זהו לשיטת הר"ן בפסחים) ואינו מכריע בדבר. וכיון שאדה"ז בשו"ע כ' בפירוש מה צריך לעשות במקרה כזה – יש לנהוג כפסק אדה"ז.

²⁵⁰ פרמ"ג סי' כ"ה באשל אברהם סק"ט. בן איש חי וירא אות י"ט. כה"ח ס"ה סקע"ב.

²⁵¹ אלי' רבה ס"ה סק"ז. ארצות החיים ס"ה. – ב' הדעות הובאו במ"ב סק"מ ולא הכריע ביניהם.

נח. יש להעיר מדברי אדה"ז בתניא²⁵² וז"ל: "ולכן חייבו רז"ל לקום ולעמוד מפני כל עוסק במצוה אף אם הוא בור ועם הארץ והיינו מפני ה' השוכן ומתלבש בנפשו בשעה זו". ומעיר כ"ק אדמו"ר ברשימותיו על התניא (לאחר שמביא ע"ז ריבוי אסמכתות ומ"מ): "וצ"ע שלא הובא בשו"ע".

הנחת תפילין לאיטר יד

נט. **שאלה**: הפוגש במבצעים איטר-יד [=אדם שמאלי. ואם משתמש גם בידו הימנית - ראה לעיל סעיף ל' פרטי הדינים בזה] ובידיו תפילין רגילות בלבד, וכן להיפך: איטר-יד היוצא למבצעים ורוצה להניח לבני"א רגילים את תפיליו, והרי בשני מקרים אלו אם יניח כרגיל ימצא הקשר בצד השני שלא כנגד הלב, וא"כ כיצד יעשה?

תשובה: הדבר²⁵³ הנכון ביותר במקרה זה הוא להניחם עליו באופן הפוך, דהיינו, שהקציצה כלפי הכתף והמעברתא כלפי המרפק. ואף שאינו מתאים לה"מנהג נכון" המובא בשו"ע²⁵⁴ שהמעברתא תהי' לצד הכתף - הרי זה עדיף מאשר שהקשר יהי' שלא כנגד הלב (או משיהי' מונח בצורה הפוכה אפי' בצד הלב), שזהו²⁵⁵ מדינא דגמרא לכמה ראשונים.

ובאם זה אינו מתאפשר - וכגון²⁵⁶ שחושש שהיהודי יחשוב שלא הניחו לו התפילין כראוי - יש עצה אחרת²⁵⁷: להעביר את הקשר מצד ימין של הבית לצד שמאלו (ע"י שמושך²⁵⁸ הרצועה בתוך המעברתא קצת), ואז יכול להניחו באופן רגיל - המעברתא לצד הכתף, ורק שבאופן זה נמצא שהקשר מונח בצורה הפוכה²⁵⁹.

גם יש לשים לב, שבאופן זה (שמעבירים את הקשר לצד השני) קשה מאוד להדק את הקשר להתפלה באופן שלא יזוח ממנו, ולכן התירו אחרונים²⁶⁰ בכיוצא בזה לכרוך את הרצועה גם מעל גבי הקציצה (אף שבכלל כתב הרמ"א²⁶¹ שאין לעשות כן).

הנחת תפילין אחר השקיעה

ס. **שאלה**: ההולך במבצעים ושקעה עליו חמה (ביום חול) - האם יכול להמשיך ולהניח ליהודים תפילין אחרי השקיעה?

תשובה: אמנם לדעת רוב²⁶² הפוסקים - וכן לד' אדה"ז בשולחן²⁶³ - מותר להניח תפילין לאחר שקיעת החמה ורק מצאה"כ אסור, אולם אדה"ז בסידורו²⁶⁴ כי "אין להניח תפילין אחר תחלת השקיעה" ועל יסוד זה יש²⁶⁵ הנוטים לאסור

²⁵² פמ"ו (סו, א).

²⁵³ שו"ת שבות יעקב ח"א סי' ג' בסופו. מ"ב סכ"ז ס"ג בביה"ל ד"ה המנהג. הגר"ק מארלאוו - שמעתי מפי ר' ניסן שי' דובאוו שהורה לו כן. הגר"ל ביסטריצקי ז"ל בספרו ציונים והערות לשר"ע אדה"ז ח"א עמ' 239 וכן פסק בכתביו.

²⁵⁴ שו"ע אדה"ז סי' כ"ז ס"ו.

²⁵⁵ שבות יעקב שם. והרב ביסטריצקי מדייק בספרו שם שזה מרומז ג"כ בלשונו הזהב של אדה"ז: שבנוגע להענין שיהי' המעברתא לצד הכתף כתב (שם) "מנהג נכון" לבד. משא"כ בנוגע לכך שהי"ד צ"ל לצד הלב הוסיף וכתב (שם ס"ד) "מנהג יפה ונכון". ודפח"ה.

²⁵⁶ הגר"ק מארלאוו - בהוראתו לר' ניסן הנ"ל.

²⁵⁷ שו"ת נחלת שבעה סי' מ"א. שו"ת מאיר נתיבים ח"א סי' ג' - שכן ראוי לעשות לכתחילה, וראה שו"ע הקצר עמ' 82.

²⁵⁸ ובשבות יעקב שם כ' שכשמעביר הרצועה לצד השני "הוא טרחא שלא לצורך". גם הוי קצת כמורידן מקדושה".

²⁵⁹ "ואולי מה שהי"ד לא יהי' פניו כלפי הבית לא נחשב יו"ד" - ל' המ"ב שם.

²⁶⁰ ארצות החיים - ה"ד במ"ב סכ"ז סקל"ב בסופו.

²⁶¹ סכ"ז ס"ח בשם מהר"ל. שו"ע אדה"ז סע' יג.

²⁶² מג"א סי' ל' סק"ב בשם המרדכי וראה מ"ב סק"ג.

²⁶³ סי' ל' ס"א: "אבל חכמים אסרו להניח תפילין בלילה". ובסעיף ד': "ושקעה עליו חמה דהיינו צאת הכוכבים".

לגמרי הנחת תפילין משקיעה"ח ואילך, אבל הדעה הרווחת בקרב רבנים ומורי הוראה שביררתי אצלם²⁶⁶ היא, שבמקרה כמו בנדו"ד שלא הניח היום תפילין כלל – יניח²⁶⁷ גם לאחר השקיעה (עד צאת הכוכבים²⁶⁸) אבל לא יברך²⁶⁹. ולכל הדעות, בדקות הראשונות שלאחר השקיעה יכול להניח ובברכה, הואיל ואדה"ז גופא אזיל²⁷⁰ בטר שקיעה האמיתית שהיא מסי' דקות אחרי השקיעה הנראית.

נפלו התפילין ח"ו

סא. **שאלה**: נפלו התפילין ח"ו על הארץ, האם צריך להתענות?

תשובה: כתב אדה"ז בשולחנו²⁷¹: "נהגו העולם להתענות כשנפלו תפילין מידו על הארץ בלא נרתקו". ונמצינו למדין שני דברים: (א) דדוקא מי שנפלו מידו צריך להתענות (ולא כדעת המצריכים²⁷² תענית גם להרואה שנפלו מאחר או מעצמו). (ב) דדוקא נפלו בלי נרתקן משא"כ אם היו אפילו בנרתקן האדום לבד²⁷³ א"צ להתענות. ובזמננו יש²⁷⁴ שפסקו

²⁶⁴ ה' תפילין ד"ה "אין להניח" והביאו ג"כ א"ז ב"פסקי הסידור" על הש"ע שם.

²⁶⁵ הגר"ל ז"ל ביסטרזיקי בכתביו – נד' בספר "המבצעים כהלכתם" ח"א עמ' 66 – שהביא דברי אדה"ז בסדורו בפשטות, בנוגע להולכים במבצעים. ובקובץ "אהלי שם" ח"ז עמ' רלט כ' הרלו"צ שי' רסקין (מ"צ בלונדון. הועתק ג"כ בציוניו על "סדור רבה"ז" עמ' פג) שלדעתו חשש אדה"ז לדעת הרמב"ם ש"לילה לאו זמן תפילין" הוא מה"ת ולכן משקיעה"ח הוא ספק איסור תורה ולחומרא. ומפי הגרש"ז שי' לבקיבקר פעיה"ק צפת שמעתי, שחומרא זו דאדה"ז היא לשיטתו בענין סוף זמן ק"ש, כי בשולחנו נמשך אחר שי' המג"א שמחשב הג' שעות דסוזק"ש מעלות השחר עד צאה"כ ולכן גם לענין סוף זמן תפילין (ש"כ כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד כו") אזיל בטר צאה"כ, אבל בסדורו שהכריע כדעת הפוסקים המחשבים רביע היום מנץ החמה ועד שקיעתה – א"כ גם לענין תפילין אין להניחן אחר השקיעה דוקא. ודפח"ח.

²⁶⁶ הגרמ"ש שי' אשכנזי, הגר"י שי' פרקש, הגר"י הרצל ולהבחל"ח הגרש"א ז"ל היילפרין וראה הערה הבאה.

²⁶⁷ וכמ"ש הפרמ"ג בא"א סי' ל' סק"ז ובכף החיים סי' ל' סי"ז שגם לדעת האוסרים להניח אחר שקיעה"ח זהו דוקא כשכבר קיים מצות תפילין, אבל אם עדיין לא הניח היום הרי "ספיקא דאורייתא לחומרא" וצריך להניח מספק. וא"כ גם בסידור אדה"ז י"ל דמייירי דוקא במי שכבר הניח היום ורק שרוצה להמשיך ולהניח (כמנהגם להניח כל היום – שבזה מייירי הש"ע, כנראה בחוש למעיין), אבל לא במי שעדיין לא הניח ולחדש שאדה"ז פליג על כל הפוסקים וסובר שמספק לא יניח.

ומעין אסמכתא לדברנו מצאתי בשו"ע אדה"ז סס"י ל' במי ששכח ולא הניח תפילין כל היום ונזכר לאחר שהתפלל ערבית, שמביא ב' דעות אם אפשר לו עדיין להניחם ומסיק "וטוב לחוש לסברא האחרונה" היינו להחמיר במ"ע דאורייתא ולהניח תפילין (ראה הערות וביאורים אהלי תורה גל' תשסח שהוכיח בבירור הר"מ שי' צירקינד שכ"ה הפי' בה"טוב לחוש" ולא כמו שלמד ה"נתיב החיים" הלכה זו על"ש), חזינו, שכאשר יש ספק אם יקיים המצוה או שהוא לילה (אצלו) חושש אדה"ז להמצוה ולא לה"עבירה" של הנחת תפילין בלילה ומהיכי תיתי לומר שבסדורו שינה טעמו בעקרון זה.

ומה שהביאו הפוסקים (ראה שיע"ת סק"ב) שהאריז"ל הי' נזהר מאוד לחולצן אחר שקיעה"ח – ונימא שאחריו נמשך אדה"ז בסידורו – זה ודאי אינו, כי כבר הוכיח א"ז בפסקי הסדור (אות נג בהערה) שעיקר הקפידה דהאריז"ל הי' על הטלית וחלק ג"כ התפילין כי לא הי' לובש תפילין בלי טלית, כמ"ש שם הטעם דלילה לאו זמן ציצית. ולאחר הדברים והאמת האלה יפלא קצת שבכף החיים שם מקשה מזהירות זו דהאריז"ל על הא דפסק (הכה"ח) שיש להניח אחר השקיעה, דלכאו' הזהירות היא רק בהטלית כנ"ל [וכנודע ג"כ מכ"ק אדמו"ר (נד' בשערי ה"לומ"ג ח"א עמ' קלה) שאין לוותר ולהתעטף בטלית לקבלת שבת כי לדעת אחדים סכנה יש בדבר] משא"כ בתפילין. ומ"מ, הכה"ח מיישב שם ג"כ שהזהירות דהאריז"ל הוא דוקא למי שכבר קיים מצות תפילין, אבל אם לאו כיון שעדיין הוא ביה"ש שספקו מן היום יוכל להניח.

²⁶⁸ כף החיים סי' ל' סי"ז. אולם יש מפורקי הדור האחרון שהגדילו לחדש, שמי שאין באפשרותו להניח תפילין ביום – יניחנו מלכתחילה בלילה שלפניו ובברכה! – הגרא"ח ז"ל דייטש ב"וילקט יוסף" שנה יח סי' נז (בנוגע לאנשי צבא). שו"ת שושנים לדוד (צאבא) סי' ג' (בנוגע לסוחר). שו"ת דוב משרים ח"א סי' קל"ג ס"ב. שו"ת אגרות משה או"ח סי' י' (בנוגע לפועל שכיר יום), אולם טעם הברכה במקרים אלו מבואר שם כדי שלא יבואו לזלזל בהנחתן כיון דלא אפשר להם להניח ביום, משא"כ בנדו"ד שהי' ביכלתם להניח ביום והניחו אחר השקיעה – לא מצאתי מי שיורה לברך.

²⁶⁹ כי ספק ברכות להקל – ראה משנ"ב וביה"ל סוף סי' ל'.

²⁷⁰ סידור רבינו הזקן, סדר הכנסת שבת בתחילתו.

²⁷¹ סי' מ"ד ס"ב, ומקורו במ"א.

²⁷² שו"ת שדה הארץ ח"ג או"ח סי' י"א וראה שו"ת יביע אומר ח"ב או"ח סי' כח ס"ג שהפריז בראיותיו לדחות דבריו.

²⁷³ שזה נק' נרתקן – ראה ביה"ל סי' ל"ד ד"ה "שתי". ובאג"ק ח"ז עמ' פג: "בנוגע להמאורע דהס"ת – הרי הייתה בנרתקה. ובכ"ז יתענו הרואים עוד ד' חצאי ימים והת' עוד חצי יום", אבל כמובן שאין לדמות נפילת תפילין לנפילת ס"ת.

²⁷⁴ שלחן גבוה ס"ס תק"פ (כתב להקל "בעת הצורך"). וכן שמעתי להלכה מהגר"י שי' פרקש. ובמשנה הלכות ח"ה סי' ט"ו כ' שילמד איזה דפים גפ"ת במקום התענית (במקרה שאינו יכול להתענות). ולהעיר ג"כ מדברי אדה"ז באגה"ת פ"ג (לגבי תעניות תשובה) "אבל מי שריבוי הצומות מזיק לו . . . כמו בדורותינו אלה אסור לו להרבות בתעניות

להקל גם בנפלו מידו ללא נרתקן שיפדה התענית בצדקה, וי"א²⁷⁵ דאף אם נפלו בנרתקן שאינו חייב בתענית - יתן לצדקה כמה שרוצה.

מקרים חריגים במבצע תפילין

מי שאחר מניח לו תפילין

סב. אדם שאינו יכול להניח את התפילין בעצמו ואחר מניח לו אותם – מברך²⁷⁶ הוא בעצמו על התפילין.

ויש²⁷⁷ מדייקים שדווקא מי שחייב בעצמו בתפילין מותר לו להניחם לאחרים א"כ הוא במקום שאין איש אז יכולה אשתו או קטן להניחם לו. וצ"ע בנוגע למעשה במבצעים כאשר ישנה אפשרות לחסוך זמן ולהניח לעוד יהודים ע"י קטן – האם כדאי לימנע מזה²⁷⁸.

סיוע מאשה להנחתן

סג. במקום שיש רק אשה היכולה להניח לו, כגון שהוא שוכב בבית הרפואה ויש סביבו רק נשים – כתבו אחרונים²⁷⁹ שיכול בדיעבד לסמוך על הפוסקים הסוברים שגם במקרה כזה יברך, אבל מחובתו לחזר אחר כאלה שלא יביאוהו לידי הרהור כאשתו ובתו או אחותו, ואם אשה אחרת מניחה לו ישתדל בכל היכולת לכופף את עצמו למשוך הלב ליראת שמים שלא יבוא לידי הרהור, ואם לאו לא יניח על ידה.

גבס על ידו השמאלית

סד. **שאלה**: מי שיש גבס על ידו השמאלית – היכן יניחו לו תפילין?

תשובה: אם²⁸⁰ יש מקום על הקיבורת ללא גבס – יניח שם את התפילין, ואת הרצועות יכול לקשור ע"י הגבס. ואם גם הקיבורת חבושה בגבס – יניח²⁸¹ את התשי"י ללא ברכה במקומן ע"י הגבס ויברך רק על הש"ר²⁸² רק שבמקרה זה יזהר לכסות את התשי"י שלא תהא נראית²⁸³.

אפי' על כריתות ומיתות ב"ד . . ומל"ש מי שהוא בעל תורה שחוטא ונענש בכפליים כי מחמת חלישות התענית לא יוכל לעסוק בה כראוי, אלא מאי תקנתי' כדכתיב וחטאך בצדקה פרוק... ודון מינה ואוקי באתרה.

²⁷⁵ משנ"ב סי' מ' סוף סק"ג בשם א"ר, הובא ג"כ בבאר משה (לאב"ד דעברעצין) סי' ג' סעיף ח'.

²⁷⁶ שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' סז.

²⁷⁷ שו"ת דבר הלכה ח"ב סי' ה' ה"א בשם פוסקים.

²⁷⁸ ובפרט שע"פ מכתב כ"ק אדמו"ר המובא בשערי הל' ומנהג הנ"ל הערה 276 שמביא ראי' לכך שמברך (כשאחרים מניחין לו) מדין ניקף דכיון שמזמין השערות מחוייב מלקות מה"ת (מכות כ, ב) – נראה לומר בפשטות שגם בנדו"ד (כשקטן מניח לו) ודאי קיים המצוה בשלימות מדאורייתא עכ"פ. ודר"ק.

²⁷⁹ שו"ת ציץ אליעזר ח"ג ס"ז.

²⁸⁰ שו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' מג. מנחת יצחק ח"ב סי' מו.

²⁸¹ שם. כי דינו כדיון סמרטוטין המבואר במג"א סי' כ"ז סק"ו וסק"ח ובשו"ע אדה"ז סכ"ז ס"ח.

²⁸² ובנוגע להשאלה איזו ברכה יברך על הש"ר – ראה השקו"ט בזה בארוכה לעיל הערה 249 שאדה"ז פסק בשולחנו לברך "על מצות תפילין" ומתשו' הצ"צ משמע לברך "להניח תפילין" ושיש חולקין על 'משמעות' זו. והבוחר יבחר.

²⁸³ כמבואר הטעם באורך בשו"ע אדה"ז שם. וכאן המקום להעיר שבהתקשרות גליון תלד עמ' 17 מובא שהרה"ח ר' דוד שי' [ז"ל] קרץ מעפולה מעיד כי כשהתפלל במנין כ"ק אדמו"ר בשנת תשכ"ה הבחין שהרבי הקפיד תמיד שהבית של התשי"י יהי' מכוסה בהשרוול (אף שהי' זה שרוול קצר), אבל חובה להעיר ע"ז שבשנים המאוחרות יותר ראינו ברור פעמים רבות את הש"י ללא כיסוי השרוול [ראה לדוגמא תמונות בספר "אראנו נפלאות" עמ' 57 ועוד] אף שגם בשנים אלו הנה בד"כ הוא מכוסה בהשרוול.

אולם, מצאנו מי²⁸⁴ שחולק ע"ז וכותב שההיתר להניח ע"ג חציצה היא דוקא בתחבושת וכיו"ב שמרגיש את התפילין המונחים על גבה עכ"פ במקצת, אבל ע"ג גבס לא יניח כלל כי הוא דומה – לדעתו – לכובע עב שאין²⁸⁵ מניחין עליו תש"ר, וכ"ש הגבס שהוא עב ביותר וגדול על היד, ולכן פטור מתש"י בכה"ג – ע"כ תוכן דבריו. ולע"ע לא מצאתי אח²⁸⁶ ורע לדעה זו.

נקטעה ידו השמאלית

סה. **שאלה** : מי שנקטעה ר"ל ידו השמאלית עד המרפק ונשאר לו רק מקום הקיבורת, מה דינו?

תשובה : בנדון זה ישנה דעה²⁸⁷ שפטור לגמרי מהנחת תפילין הואיל²⁸⁸ והתורה אמרה "על ידך" – למעלה מידך. וזה אין לו יד. ובשו"ע אדה"ז²⁸⁹ מביא ב' דעות בזה ומסיק (כדעת הרמ"א²⁹⁰) שיניח בלא ברכה אבל הצ"צ²⁹¹ דן בזה בארוכה ומסיק להניח בברכה.

וכ"ז כשנקטעה עד המרפק ממש ולא נשאר כלום למטה מן המרפק, אבל אם נשאר אפי' משהו מקנה היד – לכו"ע²⁹² מניח בברכה.

נקטעה אצבע האמצעית

סו. **שאלה** : מי שנקטעה ר"ל אצבע האמצעית שלו – מה יעשה עם ענין הג' כריכות?

תשובה : יכרוך²⁹³ ג' כריכות על האצבע הסמוכה לאגודל (הנקראת "אצבע").

נשתתקה ידו הימנית

סז. **שאלה** : מי שנשתתקה ר"ל ידו הימנית – האם ימשיך להניח בשמאל?

תשובה : הנה בפוסקים נחלקו בדין זה : דעת הדגול מרבבה²⁹⁴ שיתחיל להניח ביד ימין עכשיו, כיון שהיא נהייתה היד כהה שלו, עד אשר תחזור ותתרפא להיות ידו החזקה. אבל באמרי יושר²⁹⁵ חולק ע"ז ומסיק שימשיך ויניח בשמאלו. ובפרמ"ג²⁹⁶ מסתפק בזה ונראה שנוטה לצדד כהדג"מ שיניח בימינו כיון שהיא עתה שמאל דידי.

²⁸⁴ שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' ד'.

²⁸⁵ ט"ז בסי' כ"ז סק"ה. מג"א שם סק"ז ושו"ע אדה"ז סק"ז.

²⁸⁶ ואמנם בסיום התשובה (במשנה הלכות שם) כותב: "שוב מצאתי להגרש"ז אר"ח סי' כז ס"ח שכתב ג"כ דפטור כה"ג – הנה לפני איזה שנים שאלתי את פי המחבר הגר"מ קליין זצ"ל לפשר דברים אלו (כי לא נמצא בשו"ע אדה"ז רמז דרמז לחילוק זה), והשיב לי, שלא לגוף הענין (במקרה של גבס) נאמרה הוכחה זו, כ"א בתור אסמכתא לכך שכאשר א"א להניח תפילין ביד שמאל (מאיזו סיבה שתהי') פטור מלהניח לגמרי ואין אומרים יניח עכ"פ על ימינו, שע"ז הביא ראי' מריש ס"ח, ע"ש.

²⁸⁷ והיא ד' אור זרוע שהביא בדרכי משה ריש סי' כז.

²⁸⁸ ראה מנחות לז, א ובתוס' ד"ה "אין".

²⁸⁹ בסי' כ"ז ס"ג.

²⁹⁰ בהג"ה סוף סעי' א'.

²⁹¹ בשו"ת אר"ח סי' ז'. וראה בסי' ו' אות ה': "ען רוב האחרונים תופסים עיקר דעת הב"ח שם דגידם שיש לו זרוע שמאל מניחו על הזרוע שמאל אפי' בברכה".

²⁹² הואיל ומקור הדין דפטור הוא באור זרוע שם, ובמקרה זה גם הוא מודה דחייב כמבואר במ"ב סכ"ז סק"ה – תשובת הגר"י פרקש הנ"ל.

²⁹³ שו"ת בית ישראל ח"א ס"ג, שו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' קג (– הועתק מכתבי הגר"ל ביסטריצקי ז"ל).

²⁹⁴ סי' כ"ז בפירושו על המג"א סק"ט, ושם: שאין לדמות זה למי שהרגיל עצמו להיות איטר כי בנדר"ד "מן השמים הרגילהו".

²⁹⁵ לר' מאיר אריק ח"ב סי' יד.

והגרש"ז אויערבך הכריע²⁹⁷ שאולי במקרה שיד ימין נשתתקה לגמרי עד שניטלה ההרגשה ממנה באופן שאינו מרגיש אפי' כשדוקרים אותו – אז הוי כאילו שאין שם יד ואז אולי אפשר לסמוך על האמרי יושר וימשיך להניח על יד שמאל. אבל מי שנקטעה כף ידו הימנית והאצבעות – הנה כל זמן שיש לו בימין זו כח וגבורה יותר מבשמאל – אע"פ שעושה כל מלאכתו וגם כותב ביד שמאלו השלמה – פוסק אדמו"ר הצ"צ²⁹⁸ שיניח בשמאל.

מי שחוקים לו קעקועים

סח. **שאלה**: מי שחוקק לו כתובת קעקע ע"ג הקיבורת, כיצד יניח תש"י?

תשובה: אם²⁹⁹ יש מקום פנוי על הקיבורת ללא כתובת קעקע – ישתדל להניח שם, ואם לאו – יניח על גבי הכתובת קעקע.

עונד שעון או טבעת

סט. **שאלה**: מי שעונד שעון על ידו או טבעת על אצבעו, האם צריך להסירן קודם ההנחה?

תשובה: בנוגע לשעון – יש³⁰⁰ שכתבו שלכתחילה ראוי להחמיר כדעת הפרמ"ג³⁰¹ שלא תהא חציצה אף במקום הכריכות ולכן אם אפשר בקל ראוי להסיר השעון, ויש³⁰² שכתבו שמן הדין מותר לכרוך הרצועות ע"ג השעון ושהנוהגים להחמיר בזה אינו אלא ממדת החסידות וכשיש צורך כל דהו אין להחמיר בזה כלל.

ובנוגע לטבעת – יש³⁰³ מי שהעלה שאסור לכרוך רצועות התפילין על הטבעת מטעם חציצה.

ומדברי אדה"ז בשולחנו³⁰⁴ שכתב "וכן ברצועות מה ששייך להקשירה, דהיינו מה שמקיף את היד פ"א ומה שמקיף את הראש צריך לזהר שלא יהי שם חציצה"³⁰⁵ – משמע לכאורה – שבשאר הרצועה (שבזרוע ובאצבע) אין דין חציצה.

מי ששערותיו צבועים או לבוש בפאה

ע. **שאלה**: מי ששערות ראשו צבועים או שיש פאה נכרית על ראשו – האם ניתן להניח עליו תש"ר?

תשובה: באחרונים³⁰⁶ מובא שאלו המניחים "אבק לבן" על שערות הראש לא הוי חציצה לתפילין, דכל שהוא משום נוי אינו חוצץ. ולכאורה זה כולל את כל סוגי הצביעה בכל גווני הקשת.

²⁹⁶ בסי' תרנ"א סוף ס"ק י'.

²⁹⁷ נאמר בשמו בס' "ועלהו לא יבול" (לר"נ שי' סטפנסקי) עמ' נג. והרה"ג ר' גדליה שי' אקסלרוד השיג על זה בהערות הת' ואנ"ש 770, י"א ניסן ה'תשס"ה (ע' 74), ומסקנתו כה'דגול מרבבה' להניח בכ"א על יד ימין ובאם נשתתקו שתי ידיו רח"ל אזי יניח ע"י אחר על יד שמאלו, ע"ש בארוכה.

²⁹⁸ בשו"ת אר"ח סי' ה'. וע"ש באות ח' שמוכיח כן מדברי אדה"ז בשולחנו סי' תרנ"א ס"ד-ט"ו. וראיתי חכם אחד שרצה להוכיח מכאן שגם בנשתתקה ימינו הדין כן, אבל לפענ"ד לא דק כי עיקר יסוד הצ"צ שם הוא "כיון דמ"מ יש לו כח וגבורה בימין יותר אשר ניכר מזה שהיא ימינו" (סוף אות ז'), וזה שייך לכאור' רק בנקטעה כף ידו לא בנשתתק כל ידו. וק"ל.

²⁹⁹ שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' יא' – הובא בכתבי הגר"ל ביסטריצקי.

³⁰⁰ שו"ת דובב מישרים (טשעבין) ח"ב סי' לז. בית ברוך (להגר"ב זילבר ז"ל) כלל י"ד ס"ק צ"ג שהעולם נוהגין להקפיד בזה.

³⁰¹ בסי' כ"ז במשב"ז סק"ד.

³⁰² שו"ת יביע אומר ח"ב אר"ח סי' ב'. וכ"מ במ"ב סי' כ"ז סקט"ז להקל במקום הכריכות.

³⁰³ משנה הלכות ח"ב סי' י"א בסופו, וכותב שני"ל שהוא מצד הדין.

³⁰⁴ סי' כ"ז סעיף ז.

³⁰⁵ מדבריו של הג"ר ישע"י שי' הרצל (כינוס תורה, אסרו חגה"ש תשס"ז, 770). והדגיש שבפרט יש להקל בזה כאשר יש חשש שהשעון או הטבעת ישכח או יאבד.

³⁰⁶ מובא במשנה הלכות דלקמן בשם שו"ת פני ארי'.

אבל בנוגע לפאה, מתחבט בזה בעל "משנה הלכות" זצ"ל³⁰⁷, ומסקנתו שאינו דומה לאבק הלבן שהוא דק ואינו ניכר כ"כ אבל פאה נכרית עב יותר, ופוסק שאין להניח על הפאה רק יכול להניח ללא ברכה כדין מניח על סמרטוטין המובא בפוסקים³⁰⁸.

והרה"ג ר"מ פיינשטיין זצ"ל³⁰⁹ מייעץ לשואל (המתבייש להסיר הפאה בביהכני"ס): שיכול להניח בביהכני"ס ע"ג הפאה נכרית ללא ברכה וכשיגיע לביתו יסיר הפאה ויניח על ראשו בברכה.

כשאינו לבוש כדבעי

עא. **שאלה**: מי שלבוש רק במכנסיים ולא בחולצה – האם ניתן להניח עליו תפילין במצב כזה?

תשובה: כ' המ"א³¹⁰ בשם ספר חסידים "מי שליבו ערום לא יניח תפילין" והיינו אדם הלוש במכנסיים אבל ערום מהם ולמעלה, וכן הביאו להלכה כמה³¹¹ אחרונים, ויש³¹² שדייקו כן גם מלשון הרמב"ם שכי³¹³ "ולא ילבש אדם תפילין עד שיכסה ערותו וילבש בגדיו".

וצ"ע בנוגע למעשה האם לעכב הנחת תפילין בשביל זה.

תפילין ליהודי ערל

עב. **שאלה**: האם מותר להניח תפילין ליהודי ערל?

תשובה: באחרונים דנו בזה ויש³¹⁴ שהסיקו שאין להניח לו תפילין עד שימול, לבד מי שמתו אחיו 'מחמת מילה' שחייב בתפילין ויתרה מזו – יש³¹⁵ שכתבו שיניח תפילין אף בשבת(!)³¹⁶.

אבל מרבני חב"ד³¹⁷ שמעתי, שבנוגע למעשה ודאי יש להניח גם לערל, כי ע"פ הלכה³¹⁸ ישראל גמור הוא וחייב בתפילין. ואדרבה, מצוה גוררת מצוה וכמו שמאריך הרבי בשם הסמ"ג³¹⁹ וספר החינוך³²⁰ (במכתבו הידוע³²¹ אודות מבצע תפילין גם להרחוקים ביותר, ואדרבה, עיי"ש בארוכה).

³⁰⁷ בשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' ח'.

³⁰⁸ מג"א סי' כ"ז סק"ו וסק"ח ובשו"ע אדה"ז סכ"ז ס"ח.

³⁰⁹ בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' מ' ס"ח.

³¹⁰ סי' ל"ח סק"א.

³¹¹ א"ר ריש ס"ח. ובכנה"ג בס"ל ל"ה שהתפילין חמורים מק"ש ותפילה בזה. ס' יפה ללב ס"ס מ"ה.

³¹² שו"ת יביע אומר ח"ב חיר"ד ס"ד.

³¹³ בהל' תפילין פ"ד הכ"ג.

³¹⁴ ציץ אליעזר ח"א סי' ל', ומקורו בשו"ת "מים רבים" (מילדולא) חלק יו"ד סי' נ"א, שפסקו חכמי ליורנו בנוגע לא' מאנוסי הזמן שלא מל, שבנוגע להנחת תפילין יש להחמיר בזה אפי' באונס ממש.

³¹⁵ תוספות חיים על חיי אדם הל' תפילין כלל י"ד סי' ט"ז סק"ל.

³¹⁶ הואיל וחסר לו ה"אות" דמילה הרי הוא נצרך גם בשבת לה"אות" דתפילין, ודלא כשו"ת הרדב"ז סי' ב'של"ד, ברכ"י סי' ב'.

³¹⁷ הגר"י שי' ירוסלבסקי, הגרמ"מ שי' גלובבסקי, ועוד. והגרמ"ש שי' אשכנזי אמר לי, שיש עצה בזה להניח לו ע"ג איזו חציצה, בין התפילין להקיבורת, ועד"ז בין התפילין לראשו, וללא ברכה.

³¹⁸ דמ"ש בציץ אליעזר שם - ה"ז מיוסד על גזירה שגזרו חכמי ליורנו בזמן האנוסים כנ"ל, ואין לך בו אלא חידושו - לתקופה ההיא, ובפרט שבזמננו "רובם ככולם הם בסוג וגדר תינוק שנשבה", כל' הרבי במכתבו דלהלן הע' 321.

הוספה:

טעמים ורמזים בהלכות תפילין

— מדברי רבותינו נשיאינו ותלמידיהם —

טעם להנחת התפילין בזרוע ובראש

הרמז בזה הוא דהמוח יהי שליט על הלב והלב יביא בפועל טוב את אשר מבין ומשיג בשכלו, וזהו תפילין ש"ר שהוא ידיעת והשגת המוח בהשגה אלקית ובמעלת המדות טובות ותפילין ש"י מכוונה נגד הלב אשר ההשגה שבמוח יורגש בלב.

(סה"ש ה'תש"ג עמ' 43)

טעם לקשירת הרצועות

³¹⁹ מ"ע ג' "אין לך רשע שלא יהא ראוי לתפילין".

³²⁰ מצווה תכ"א "המחמירים בקדושת המצוה (דתפילין) ומניאין לב ההמון בדבריהם מהתעסק בה, אולי כוונתם לטובה, אבל . . . היא רעה רבה . . . לא כן ביתי . . . מצוה גוררת מצוה כו".

³²¹ נד' בלקו"ש ח"ו (בהוספות) עמ' 273.

מבואר בזהר שקשירת רצועות התפילין הרי זה בדוגמא שקושרים כלב – היצה"ר – ברצועות, ועי"ז מוליכים אותו באופן הרצוי.

(משיחת ש"פ במדבר תשמ"א)

טעם למה שהרצועות דתש"ר צריכים להיות עד הטבור/ הרגליים

שגם עניני האדם שמפלגך ולתתא יהיו משועבדים לאלקות, ועי"ז פועל כן גם בעולם, שגם בענינים התחתונים (דמפלגך ולתתא) יהי גילוי אלקות. . גם באלה שמצד עצמם הם מנגדים לקדושה.

(סה"מ מלוקט ח"ב עמ' צב-ג)

טעם להז' כריכות

הם מכוונים אל המדות שיהיו כפי ההשגה שבמות.

(סה"מ ה'תש"ג שם)

טעם למנהגנו שמחלקין הז' כריכות לג' וד'

הנה בשו"ע האריז"ל איתא לקשור ג' כריכות על הקיבורת וד' כריכות על הזרוע. וי"ל שזהו המקור למנהג אדני"ע לחלקם על הזרוע לג' וד'.

ובטעם הענין י"ל, שזהו ע"ד מה שעושין בתש"ר שי"ן א' של ג' ראשים וא' של ד' ראשים, שמבואר בזה (ט"ז סל"ב סקל"ה) שהשי"ן של ג' ראשים הוא כנגד אותיות הכתיבה כמו שהוא בס"ת, והשי"ן של ד' ראשים הוא כנגד אותיות החקיקה כמו שהוא בהלוחות, שהיו האותיות חלולין, ובאות שי"ן שהחלל שלו הוא ג' ראשים – נמצא שגוף הכתב [=כתלי האותיות] הי' ד' ראשים. אשר עפ"ז אפשר לומר גם בנדו"ד: שהשלש כריכות הם כצורת שי"ן של ג' ראשים והארבע כריכות הם כצורת שי"ן של ד' ראשים.

(אשכבתא דרבי להגרמ"ד רבין עמ' 31)

טעם שכורכין הרצועות על האצבע אחר הנחת תש"ר ומעומד דוקא

יובן ע"פ מה שהביא השל"ה הק' במסכת חולין מראשית חכמה בשם רבו הרמ"ק ז"ל, שהש"ר ושי"י הם בחי' חתן וכלה, והכריכות שעל האצבע הם בחי' טבעת קידושין, ומובן שבלי הנחת תש"ר בחי' חתן, לא שייד טבעת קידושין. ומטעם זה נוהגין הרבה ע"פ כתבי האריז"ל לאמר פסוקי וארשתיך בעת הכריכות על האצבע, ושם הביא עוד בשם הר"ח שהכריכות על האצבע צ"ל מעומד, שבזכר שמקדש האשה מקדש אותה מעומד עי"ש. ולא מצאתי לני"כ השו"ע שיזכירו זה.

(שם עמ' 40)

טעם - ע"פ נגלה - שכורכין הרצועות על האצבע אחר הנחת תש"ר דוקא

דהנה ברמ"א (סוף סי' ל"ב) נפסק שהאותיות שי"י שעושין בתפילין (השי"ן על הש"ר, הדלת בקשר הש"ר והיו"ד בקשר שי"י) צריך לעשותם כסדרן (קודם השי"ן, אח"כ הדל"ת וכו'), אבל זהו רק בהעשי (של הסופר) אבל לא בהנחה שהרי קודם מניחין את השי"י שזהו היו"ד ורק אח"כ השי"ן כו'.

וא"כ י"ל, שלכן מקפידין לכרוך הג' כריכות על האצבע – שזהו ג"כ כעין יו"ד – דוקא לאחר הנחת הש"ר, כדי שיהי השם שד-י של ראש כסדרו גם בעת ההנחה.

(שם עמ' 40)

טעם למנהגנו שקודם הכריכות על האצבע כורכין כריכה אחת על גב היד

ועל פי הני"ל יש לבאר ג"כ מה שנהגו רבותינו נשיאינו לכרוך כריכה א' על גב היד קודם להג' כריכות שעל האצבע, כי מהכריכות שעל גב היד יוצא צורת דל"ת הפוך (כמ"ש אדני"ע בהגותיו על הסידור), וא"כ נמצא שגם בהנחת תש"י עולה שי"י מהכריכות: שי"ן – מהכריכות שעל הקיבורת, דל"ת – על גב היד ויו"ד – על האצבע, וי"ל שלכן גם בזה נהגו רבותינו להשלים צורת הדל"ת לפני היו"ד, כדי שגם בהשי"י יהי השם כסדרו.

קטע זה לשים בתוך מסגרת וכיו"ב לפני חלק ב' או בתחילת החוברת:

"צריך להגביר את ההתעסקות ב"מבצע תפילין", שכן עכשיו מדברים אודות הסברא להחזיר השטחים, ותפילין סגולתם לשעבד הלב והמוח, ממילא שיניחו תפילין עם יהודים וזה יפעל לשעבד הלב והמוח שלהם לרצון ה' שלא להחזיר השטחים"

(היכל מנחם ח"א עמ' רכח)

לע"נ

הרה"ח ר' **אהרן יצחק** ז"ל

בן הרה"ח ר' **חיים חנוך העניך** ז"ל

לייכטר

– סב הבר-מצוה שיחי' –

נתקרב לכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

ויצא בשליחותו לעיה"ק צפת ת"ו

שם חיזק את מוסדות חב"ד

והרבה בהכנסת אורחים

וחיזק רוח נדכאים

נלב"ע

יום ד', י"ט מנחם אב ה'תשנ"ד

ת' נ' צ' ב' ה'

לע"נ

הרה"ח ר' אליעזר ז"ל

בן הרה"ח ר' משה יעקב ז"ל

זילבר

– סב הבר-מצוה שיחי' –

טרח בגמילות חסדים בגופו ובממונו

שימש רבות בשנים כבעל קורא ובעל תוקע

נתקרב לכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

אליו הי' קשור בחבלי עבותות אהבה

ניהל כולל שדה הלויים בבני ברק

ופעל רבות להנצחת זכר זקנו הגרא"ח נאה

נלב"ע לאחר ייסורים

ביום ועש"ק פ' פרה, י"ט אדר ה'תש"ע

ת' נ' צ' ב' ה'